

ISSN 2074-5362 (print)
ISSN 2522-9702 (online)
DOI 10.32342/2074-5362-2024-1-36

***EUROPEAN VECTOR
OF ECONOMIC DEVELOPMENT***

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**Виходить 2 рази на рік
Заснований у жовтні 2005 р.**

№ 1 (36) 2024

**Дніпро
2023**

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Голова редакційної ради – С.Б. Холод,
доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).

Заступник голови редакційної ради – А.О. Задоєв,
доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).

Члени редакційної ради

С.Б. Вакарчук, доктор фізико-математичних наук,
професор (Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
В.А. Павлова, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
А.А. Степанова, доктор філологічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
Н.П. Волкова, доктор педагогічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – І.В. Тараненко,
доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).

Заступник головного редактора – А.О. Задоєв,
доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).

Члени редколегії

Т.М. Болгар, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
Л.А. Величко, кандидат наук з державного управління,
доцент (Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара).
Л.О. Корчевська, доктор економічних наук, професор
(Херсон).
Г.О. Крамаренко, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
С.В. Кузьмів, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
О.О. Меліх, доктор економічних наук професор
(Одеський національний технічний університет, Одеса).
Г.Я. Митрофанова, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
В.С. Момот, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
В.А. Павлова, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
В.А. Ткаченко, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).
С.Б. Холод, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро).

EDITORIAL COUNCIL

Head of Editorial Council – Sergiy Kholod,
Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).

Deputy Head of Editorial Council – Anatolii Zadoia,
Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).

Members of Editorial Council

Sergiy Vakarchuk, Doctor of Physical and Mathematical
Sciences, Full Professor (Alfred Nobel University, Dnipro).
Valentyna Pavlova, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Anna Stepanova, Doctor of Philology, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Nataliia Volkova, Doctor of Pedagogy, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).

EDITORIAL BOARD

Chief Editor – Iryna Taranenko,
Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).

Deputy Chief Editor – Anatolii Zadoia,
Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).

Editorial Board Members

Tetiana Bolgar, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Liudmyla Velychko, Ph.D. in Public Administration,
Associate Professor (Oles Honchar Dnipro National
University).
Lilii Korchevska, Doctor of Economics, Full Professor
(Kherson).
Galyna Kramarenko, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Sergiy Kuzminov, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Olena Melikh, Doctor of Economics, Full Professor
(Odesa National University of Technology, Odesa).
Ganna Mytrofanova, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Volodymyr Momot, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Valentyna Pavlova, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).
Volodymyr Tkachenko, Doctor of Economics,
Full Professor (Alfred Nobel University, Dnipro).
Sergiy Kholod, Doctor of Economics, Full Professor
(Alfred Nobel University, Dnipro).

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

К. Грїбїнча, PhD, доцент
(Республіка Молдова).

Л.М. Сембієва, доктор економічних наук, професор
(Республіка Казахстан).

Б. Сова, PhD (Республіка Польща).

Саураб Чандра, PhD (Індія).

З. Чекеревац, доктор технічних наук, професор,
"МБ" Університет (Белград, Сербія).

Б. Шлюсарчик, доктор економічних наук, професор
(Республіка Польща).

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL

Corina Gribincea, PhD, Associate Professor
(Republic of Moldova).

Liazzat Sembiyeva, Doctor of Economics, Full Professor
(Kazakhstan).

Bożena Sowa, PhD (Poland).

Saurabh Chandra, PhD (India).

Zoran Cekerevac, Dr., Full Professor (IT)
(Republic of Serbia).

Bogusław Ślusarczyk, Doctor of Economics, Full Professor
(Poland).

*Затверджено до друку за рекомендацією вченої ради
Університету імені Альфреда Нобеля
(протокол № 3 від 23 квітня 2024 р.).
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 22575-12475 ПР від 15.02.2017 р.*

Програмні цілі – висвітлення результатів новітніх досліджень та актуальних досягнень у галузі економічної науки і підприємництва на шляху реалізації європейського вибору України. Для економістів, вчених, студентів та аспірантів, усіх тих, хто цікавиться сучасними напрямками розвитку європейської економіки. Статті публікуються українською, англійською і польською мовами.

*Журнал «European Vector of Economic Development»
затверджено у Переліку наукових фахових видань
за категорією «Б»*

*рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти
і науки України (наказ № 886 від 2 липня 2020 р.).*

Журнал «European Vector of Economic Development» зареєстровано у міжнародних наукометричних базах і директоріях Ulrich's Periodicals Directory, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Index Copernicus, індexується в Google Scholar та інформаційно-аналітичній системі Національної бібліотеки України імені Вернадського.

*Журнал внесено до Державного
Ресстру суб'єктів у сфері медіа
(Рішення № 887 Протоколу № 21 Засідання
Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення
від 14 вересня 2023 р.)*

Ідентифікатор медіа: R30-01314

Редакція не обов'язково поділяє точку зору автора і не відповідає за фактичні або статистичні помилки, яких він припустився.

Усі права застережені. Повний або частковий передрук і переклади дозволено лише за згодою авторів і редакції. При передрукуванні посилання на «*European Vector of Economic Development*» обов'язкове.

Комп'ютерна веретка *А.Ю. Такій*

Підписано до друку 22.05.2024. Формат 70×90/16.
Ум. друк. арк. 11,16. Тираж 300 пр. Зам. № .

Адреса редакції та видавця:
49000, м. Дніпро,
вул. Січеславська Набережна, 18.
ВНЗ «Університет
імені Альфреда Нобеля»
Тел./факс (056) 720-71-54.
e-mail: rio@duan.edu.ua

Відруковано
у ТОВ «Роял Принт».
49052, м. Дніпро,
вул. В. Ларіонова, 145.
Тел. (056) 794-61-05, 04
Свідоцтво ДК № 4765
від 04.09.2014 р.

ЗМІСТ

<i>Zadoia A.</i>	Innovativeness of the Ukrainian economy on the way to the EU DOI: 10.32342/2074-5362-2024-1-36-16
<i>Задоя О.А., Новіков А.М.</i>	Аналіз конкурентоспроможності України: проблеми та перспективи євроінтеграції 10.32342/2074-5362-2024-1-36-218
<i>Ключник Р.М.</i>	Безпековий вимір глобальних проблем 10.32342/2074-5362-2024-1-36-336
<i>Кузьмінов С.В.</i>	Економіко-інституційні проблеми ремілітаризації Європи 10.32342/2074-5362-2024-1-36-448
<i>Ніколенко Г.Б., Сторожук В.Г.</i>	Основні ознаки забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району 10.32342/2074-5362-2024-1-36-558
<i>Паршина О.А., Паршина М.Ю., Чумак Т.В., Ярмоленко Л.І.</i>	Вплив конфліктів на стан міжнародної безпеки та шляхи врегулювання геополітичної напруженості 10.32342/2074-5362-2024-1-36-670
<i>Сбітенкова В.М.</i>	Інвестиційне середовище Нідерландів 10.32342/2074-5362-2024-1-36-783
<i>Федулова С.О.</i>	Потенціал розвитку водневої економіки в Україні до 2030 року 10.32342/2074-5362-2024-1-36-899
<i>Фільченкова М.В., Лимонова Е.М.</i>	Аналіз інвестиційного клімату Данії 10.32342/2074-5362-2024-1-36-9111

CONTENTS

<i>Zadoia A.</i>	Innovativeness of the Ukrainian economy on the way to the EU DOI: 10.32342/2074-5362-2024-1-36-1	6
<i>Zadoia O.A., Novikov A.M.</i>	Analysis of Ukraine's competitiveness: problems and prospects of European Integration 10.32342/2074-5362-2024-1-36-2	18
<i>Kliuchnyk R.M.</i>	Security dimension of the global issues 10.32342/2074-5362-2024-1-36-3	36
<i>Kuzminov S.V.</i>	Economic-institutional problems of European remilitarization 10.32342/2074-5362-2024-1-36-4	48
<i>Nikolenko H.B., Storozhuk V.G.</i>	The main features of ensuring the competitiveness of territorial communities of the Black sea economic region 10.32342/2074-5362-2024-1-36-5	58
<i>Parshyna O.A., Parshyna M.Yu., Chumak T.V., Yarmolenko L.I.</i>	The influence of conflicts on the state of international security and ways of regulating geopolitical tensions 10.32342/2074-5362-2024-1-36-6	70
<i>Sbitenkova V.M.</i>	Investment environment of the Netherlands 10.32342/2074-5362-2024-1-36-7	83
<i>Fedulova S.A.</i>	The potential for the development of the hydrogen economy in Ukraine until 2030 10.32342/2074-5362-2024-1-36-8	99
<i>Lymonova E.M., Filchenkova M.V.</i>	Analysis of the investment climate of Denmark 10.32342/2074-5362-2024-1-36-9	111

УДК 339.924

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-1>

A.O. ZADOIA,

*Doctor of Sciences (Economics), Full Professor,
Professor of the Global Economics Department,
Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine)*
<https://orcid.org/0000-0003-4620-6920>

INNOVATIVENESS OF THE UKRAINIAN ECONOMY ON THE WAY TO THE EU¹

The article is devoted to the assessment of the level of innovativeness of the Ukrainian economy in comparison with the innovativeness of the economies of the European Union countries based on the Global Innovation Index 2023 and the justification of ways to increase it in the course of advancing to full membership in the EU. In the course of the study, the hypothesis that there is a close connection between the level of the country's development, which is measured by the GDP per capita indicator in the model, and the absolute value of the global innovation index was confirmed (correlation coefficient is 0.868). However, Ukraine, which belongs to the group with a below-average GDP per capita indicator, is ahead of more than 30 countries with high and above-average GDP per capita indicators according to the Global innovation index. This strengthens the hope that the creation of the necessary conditions for the realization of innovative potential will be able to accelerate economic growth and lead to a significant increase in GDP in the post-war period. The comparison of the global index of innovativeness of Ukraine with the similar indicator of the EU countries carried out in the article showed a certain lag of our country, which arose in recent years, which can be explained by Russian aggression. However, this lag is not fundamental and can be overcome in a short time. Moreover, among the candidate countries for joining the EU, Ukraine ranks among the top three in terms of innovativeness. Therefore, such a lag should not become an obstacle on the way to the EU. A more detailed analysis of individual indicators that form the global index of innovativeness revealed significant heterogeneity of the innovative environment of the Ukrainian economy, because its rating according to these indicators ranges from 1 to 130. Ukraine's achievements in performance indicators, which are calculated in relation to GDP, are quite good, which once again confirmed the conclusion that there is a disproportion between the potential and actual volumes of production. The biggest lag is recorded in the indicators related to the business environment, its stability and the legal norms that regulate it. A serious problem for Ukraine is the lack of market and organizational infrastructure. These issues should become the object of special attention of the state on the way to the EU.

Keywords: Global index of innovation, GDP per capita, European Union, Ukraine, innovation environment

JEL classification: O11, O30, O38

¹ The article was prepared within the framework of the implementation of the international project "Highlighting the New European Security Architecture in Teaching and Research", No. 101126795 - EuSANU - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Стаття присвячена оцінці рівня інноваційності української економіки у порівнянні з інноваційністю економік країн Європейського Союзу на основі Global Innovation Index 2023 та обґрунтуванню шляхів його підвищення у ході просування до повноцінного членства у ЄС. У ході дослідження знайшла підтвердження гіпотеза про наявність тісного зв'язку між рівнем розвитку країни, який у моделі вимірюється показником ВВП на душу населення, та абсолютним значенням глобального індексу інноваційності (коефіцієнт кореляції 0,868). Однак Україна, яка належить до групи з показником ВВП на душу населення нижче середнього, випереджає за глобальним індексом інноваційності більше 30 країн, які мають високі та вищі за середні показники ВВП на душу населення. Це вселяє надію, що створення необхідних умов для реалізації інноваційного потенціалу зможе прискорити економічне зростання та призведе значного збільшення ВВП у повоєнний період. Проведене у статті співставлення глобального індексу інноваційності України з аналогічним показником країн ЄС показало певне відставання нашої країни, яке виникло в останні роки, що можна пояснити російською агресією. Однак це відставання не є кардинальним і зможе бути подоланим у короткі терміни. Тим більше, серед країн-кандидатів на вступ до ЄС за показником інноваційності Україна входить до трійки лідерів. Тому таке відставання не повинне стати перепоною на шляху до ЄС. Більш детальний аналіз окремих показників, які формують глобальний індекс інноваційності виявив значну неоднорідність інноваційного середовища української економіки, адже її рейтинг за цими показниками коливається від 1 до 130. Досить хорошими є досягнення України у результативних показниках, яку розраховуються по відношенню до ВВП, що ще раз підтвердило висновок про наявність диспропорції між потенціалом та фактичними обсягами виробництва. Найбільше ж відставання фіксується у показниках, які пов'язані з бізнес-середовищем, його стабільністю та правовими нормами, що його регулюють. Серйозною проблемою для України є не сформованість ринкової та організаційно інфраструктури. Саме ці питання мають стати об'єктом особливої уваги держави на шляху до ЄС.

Ключові слова: *Глобальний індекс інноваційності, ВВП на душу населення, Європейський Союз, Україна, інноваційне середовище*

JEL classification: *O11, O30, O38*

Statement of the problem and its connection with important scientific or practical problems. It is a universally recognized fact that the prospects of a country are determined by the degree of its innovativeness. The latter should not be understood limited only by the assessment of the degree of novelty of already used technologies or organizations, produced products and services. When it comes to the innovativeness of a country or its economy, special attention should be paid to the extent to which it is ready to accept this newness and create appropriate conditions for its spread. Therefore, innovativeness is not only an assessment of the state, but also of the potential.

The problem of innovativeness is cross-cutting: it can be studied starting from the household level and ending with large interstate regional associations. Of course, indicators and criteria for evaluating the degree of innovation will be different for different levels of the economy. However, a common requirement for them is the ability to reflect both achievement and perspective.

Today, the macroeconomic approach to the analysis of innovativeness deserves special attention, namely the evaluation of the innovativeness of the national economy as a whole. In order to get the maximum benefit from

the accession to the EU and not to harm this association by its accession, the Ukrainian economy must make significant progress in matters of its innovativeness. Therefore, conducting a comparative analysis of the level of innovativeness of the economy of the member countries and Ukraine will allow not only to identify differences, but also to formulate proposals for the development of a system of measures aimed at bringing these indicators closer together.

Analysis of recent studies and publications, which laid the foundation for solving the problem under study, and highlighting previously unresolved parts of the general problem, which are the subject of the article. A huge amount of scientific research is devoted to issues of innovation. Although almost 100 years have passed since the first use of this term by J. Schumpeter, discussions about the essence of innovation, innovativeness and innovative development continue actively. One should agree with the opinion of A.O. Knyazevich, O.V. Kraychuk and V.O. Ostapchuk that assessing «the level of innovativeness of the country, its potential and the state of the infrastructure is a very diverse scientific and practical task, in which it is quite difficult to measure and evaluate all the operating factors with mathematical precision» [1, c. 28]. That is why there is a huge number of definitions that highlight certain aspects of this extremely complex phenomenon. At the same time, all researchers practically agree that the future position of the country is largely determined by its innovation.

The authors [2] offer their interpretation of the concept of «innovative development model» and develop a system of indicators based on three components: work, productivity and cost. Many studies look for the relationship between individual indicators of innovativeness and economic development. Thus, Viju Raghupathi and Wullianallur Raghupathi build models where the ratio of patents held by foreign residents and the number of patent applications in each branch of the technology sector are used as variables. The resulting indicators include GDP, gross national income, labor costs, research and development expenditures, real minimum wages, tax revenues, etc. [3].

Quite interesting is the study conducted by the author's team on the impact of innovations on three macroeconomic indicators: GDP, self-employment and foreign direct investment. GDP per capita is considered by the authors as a general indicator of economic development, self-employment can characterize the development of entrepreneurship, and direct foreign investments show the degree of trust in the country and the assessment of its prospects. The obtained results do not allow us to assess the impact of innovations on the studied indicators as unequivocally positive [4].

Many researchers wonder why some countries are more innovative than others. In their opinion, a common feature of the world leaders of innovation is significant investment in an eco-environment that supports innovation and has strong institutions, policies and practices that allow using innovation for economic and social progress [5].

Of particular interest are studies devoted to a comparative analysis of the innovativeness of EU member states and candidates for this organization. And although the research was conducted during the period when Ukraine was not

yet a candidate for EU membership, the methodology and results of their implementation can be useful for assessing the current state [6].

Manzoor F, Wei L, Subhan QA. & Siraj M. examine the internal mechanisms for ensuring innovation in countries that are leaders in their groups, separated by the level of GDP per capita (high, above average, below average and low). They suggested introducing two indicators into scientific circulation: the index of innovative contribution and the index of innovative result. According to the results of the analysis, the authors conclude that innovativeness is one of the decisive factors of economic stability [7].

Most often, when it comes to the innovativeness of the national economy, various international ratings are used (Global Innovation Index [8], World Innovation Index according to Bloomberg [9], Innovation Index of the European Innovation Scoreboard [10]). There are studies that summarize Ukraine's position in these international rankings [11; 12].

At the same time, conducting a comparative analysis of the degree of innovativeness of the countries of the European Union and Ukraine is gaining special relevance today. First, it is due to the start of negotiations regarding Ukraine's accession to the EU. And it is the significant backwardness of our country according to some indicators that can become an obstacle to the success of these negotiations. Secondly, the war largely destroyed the old model of work with innovations, and in the post-war period Ukraine will be able to build a new model that would meet modern requirements.

Statement of the objectives of the article. The purpose of our research is to assess the level of innovativeness of the Ukrainian economy in comparison with the innovativeness of the economies of the countries of the European Union based on the Global Innovation Index 2023 and to substantiate ways of increasing it in the course of advancing to full membership in the EU.

Methodology. To achieve the set goal, we will use, first of all, methods of statistical analysis. The information base of the study consists of data from the Global Innovation Index for 2020-2023, as well as indicators that are available on the websites of other international economic organizations. Grouping and systematization methods, averaging methods, and methods of economic and statistical analysis were used for data processing.

Presentation of the main research material with full justification of the scientific results obtained. If we focus only on the name, we may get the false impression that the Global Innovation Index provides information only on purely innovative processes. In fact, it is a rather complex indicator, in which various aspects of society's activity are reflected in a generalized form. 82 indicators are combined into seven blocks: institutes; human capital and research; infrastructure; sophistication of the market; sophistication of business; knowledge and technology results, and creative results. Therefore, the analysis cannot be limited only to the comparison of the final rating. It must be complemented by a study of the value of individual indicators, as this is how it will be possible to identify reserves for improving the overall result.

As noted in the Global Innovation Index 2023 report, modern innovation processes are affected by two waves. The first of them is related to digitalization, the emergence and comprehensive use of artificial intelligence, computerization

and automation. The other finds its manifestation in the spread of the use of bio- and nanotechnologies [8, c. 6]. Its place in the global innovation rating depends on the extent to which this or that country is able to ensure its activities in the direction of these waves.

Even the first reading of the rating gives reason to formulate the hypothesis that there is a close connection between the level of innovation and the level of economic development, because the most developed countries are at the top of the rating, while the countries with the lowest level of development close the table. To test this hypothesis, we will make a sample of countries to which we will include the top ten ranked countries from each group selected according to the criterion of GDP per capita (high level, higher than average, lower than average, low). The results of the sample are presented in the table. 1. To characterize the country's level of innovation, the absolute value of the index is included in the table. GDP per capita (in US dollars at the current exchange rate) was used as an indicator of the country's economic development.

Table 1

Interdependence of the value of the Global Innovation Index and the level of development of the country*

Country	Score	GDP per capita	Country	Score	GDP per capita
Switzerland	67.6	93.3	India	38.1	2.4
Sweden	64.2	56.4	Viet Nam	36.0	4.2
USA	63.5	76.3	Ukraine	32.8	4.5
UK	62.4	46.1	Philippines	32.2	3.5
Singapore	61.5	82.8	Indonesia	30.3	4.8
Finland	61.2	50.9	Iran	30.1	4.7
Netherland	60.4	57.0	Moldovia	30.3	5.7
Germany	58.8	48.7	Morocco	28.4	3.4
Denmark	58.7	67.8	Tunisia	26.9	3.7
Republic of Korea	58.6	32.4	Uzbekistan	26.2	2.3
China	55.3	12.7	Rwanda	20.6	1.0
Malaysia	40.9	12.0	Madagascar	19.1	0.5
Bulgaria	39.0	14.0	Togo	16.9	0.9
Türkiye	38.6	10.7	Zambia	16.4	1.5
Thailand	37.1	6.9	Uganda	16.0	1.0
Brazil	33.6	8.9	Burkina Faso	14.5	0.8
Russian Federation	33.3	15.5	Ethiopia	14.3	1.0
Serbia	33.1	9.5	Mozambique	13.6	0.6
North Macedonia	33.0	6.6	Guinea	13.3	1.5
Mauritius	33.1	10.3	Mali	12.9	0.8

* Calculated on: [8; 16]

At the first stage of identifying the relationship between the innovation index and the level of economic development of the country, it is sufficient to calculate the average value of the index for each of the groups. The calculations gave the following results: countries with a high level - 5.5; countries with an above-average level - 43.2; countries with a level below the average - 61.9; countries with a low level - 119.5.

In order to quantify the closeness of the relationship between the studied indicators, we will calculate the correlation coefficient. For this sample of countries, this coefficient is 0.868 with the value of $R^2 = 0.753$. This gives reason to claim that the analysis of empirical data confirms the validity of the proposed hypothesis.

The graphically indicated connection is shown in the graph in fig. 1. It is easy to see that the curve with acceleration more accurately reflects the actual relationship. Of course, correlational analysis does not provide enough information about the causal direction of the relationship: whether the level of development is a factor of innovativeness, or innovativeness is a factor of the level of development. In our opinion, there is no unequivocal answer at all. In fact, under certain conditions in the studied relationship, the factor and the result can change places. However, it can be argued that the more innovative a country's economic system is, the more chances it has to accelerate economic development. And the greater the country's success in terms of economic development, the more opportunities it has to give its economy an innovative character.

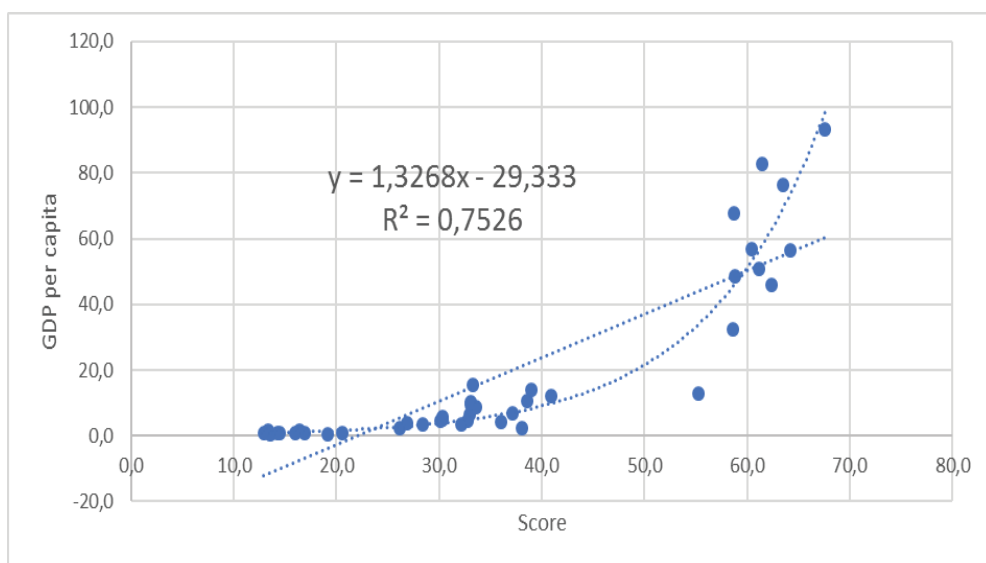

Fig. 1. The relationship between the innovativeness index and the country's level of development

It should be noted that Ukraine's position in the global ranking of innovativeness has somewhat deteriorated in recent years. If in the rating of 2021 it was forty-ninth, then in 2023 its position was 55. The absolute value

of the indicator also deteriorated from 35.6 to 32.8. Despite this, our country is consistently among the top three in its income group (below the average).

However, today, it is not so much the assessment of the position in the overall ranking that is of particular importance, but the comparison with the countries of the European Union, to which Ukraine is moving towards membership. The ranking of EU countries and Ukraine for the last three years is shown in Table 2.

Table 2

Global Innovation Index of EU countries and Ukraine*

	Country	2023		2022		2021	
		rank	score	rank	score	rank	score
1	Sweden	2	64,2	3	61,6	2	63,1
2	Finland	6	61,2	9	56,9	7	58,4
3	Netherlands	7	60,4	5	58,0	6	58,6
4	Germany	8	58,8	8	57,2	10	57,3
5	Denmark	9	58,7	10	55,9	9	57,3
6	France	11	56,0	12	55,0	11	55,0
7	Estonia	16	53,4	18	50,2	21	49,9
8	Austria	18	53,2	17	50,2	18	50,9
9	Luxemburg	21	50,6	19	49,8	23	49,0
10	Ireland	22	50,4	23	48,5	19	50,7
11	Belgium	23	49,9	26	46,9	22	49,2
12	Malta	25	49,1	21	49,2	27	47,1
13	Italy	26	46,6	28	46,1	29	45,7
14	Cyprus	28	46,3	27	46,2	28	46,7
15	Spain	29	45,9	29	44,6	30	45,4
16	Portugal	30	44,9	32	42,1	31	44,2
17	Czech Republic	31	44,8	30	42,8	24	49,0
18	Slovenia	33	42,2	33	40,0	32	44,1
19	Lithuania	34	42,0	39	37,3	39	39,9
20	Hungary	35	41,3	34	39,8	34	42,7
21	Latvia	37	39,7	41	36,5	35	42,4
22	Bulgaria	38	39,0	35	39,5	40	39,9
23	Poland	41	37,7	38	37,5	40	39,9
24	Greece	42	37,5	44	34,5	47	36,3
25	Croatia	44	37,1	42	35,6	42	37,3
26	Slovakia	45	36,2	46	34,3	37	40,2
27	Romania	47	34,7	49	34,1	48	35,6
28	Ukraine	55	32,8	57	31,0	49	35,6

* Calculated on [8; 13; 14]

Its analysis allows us to draw several conclusions:

1. The positions in the ranking of the EU countries also confirm the previous hypothesis about the existence of a close relationship between the level of development of the country and its innovation index: the «old» EU members are

placed at the top of the table, while the countries that joined the Union in the last 20 years close the table. The only exception is Estonia, which is rapidly increasing the value of its indicator and now ranks among the TOP-10 EU countries according to the innovativeness index.

2. The European Union is quite heterogeneous according to the global innovation index. The positions of its members range from second place (Sweden) to 47 (Romania), and the absolute value of the leader's indicator is almost twice the value of the outsider's indicator. Moreover, this gap has been increasing in recent years: if in 2020 the «leader/outsider» ratio was 1.76, then in 2023 it increased to 1.85 [8; 15]. At the same time, such significant differences between countries are not an obstacle for them to find one integration union.

3. The average value of the innovativeness index for the EU has a steady upward trend: 45.4 in 2021 and 47.5 in 2023. However, this growth is mainly due to the countries that occupy the upper part of the table (these are countries with a high level of GDP per capita), while countries from the last ten are losing their positions. This allows us to suggest that more innovative and more developed countries are less vulnerable to the upheavals that have occurred in Europe in recent years (COVID-2019, the war in Ukraine, etc.).

4. According to the innovation index, Ukraine will be inferior to all EU members in 2023. However, this lag is not critical: the EU outsider is ahead of Ukraine by only 1.9 points. Moreover, in previous years (2020 and 2021), the value of the innovativeness index for Ukraine was even higher than for Romania. However, in recent years, Ukraine has worsened its indicator, which can be explained by Russia's aggression against our country.

5. In 2020, Ukraine, occupying the 45th position, was the leader in terms of innovativeness among the current candidates for EU membership. However, even now, after two years of war, it is ahead of many candidates not only from the Eastern Partnership, but also from the Balkan countries: 53 Serbia; 54 North Macedonia; **55 Ukraine**; 60 Moldova; 65 Georgia; 75 Montenegro; 83 Albania [8].

Thus, there is no reason to believe that Ukraine's lagging behind the EU countries is catastrophic and should stand in the way of our country joining this integration association. However, this does not mean that special attention should not be paid to issues of innovation. As already mentioned, innovativeness can be an important factor in accelerating economic development, which is so necessary for Ukraine in the period of war and post-war reconstruction. Therefore, the analysis of reserves for improving the innovativeness indicator requires additional attention.

To identify these reserves, let's turn to the study of individual components that form the indicator of innovation, using the data of the "Global Innovation Index 2023. Innovation in the face of uncertainty" [8]. As already mentioned, 82 individual indicators are combined into 7 groups. A rating is established for each indicator. It should be noted that these ratings for Ukraine are extremely different: they range from 1 to 130. This is evidence of the significant heterogeneity of the innovation environment and the presence of significant reserves. Therefore, we will analyze the situation by groups and individual indicators of the innovativeness index.

Ukraine has the best result in the Creative outputs group (37th position). Especially in the “Intangible assets” subgroup. Here, Ukraine ranks 19th in the ranking. And although the absolute number of created original brands and trademarks is not too large, in relation to the volume of GDP (which is how indicators in this subgroup are determined). Such a discrepancy between creative results and the volume of national production can be considered, on the one hand, as evidence of the presence of significant creative potential, and on the other hand, as an inability to turn it into a real increase in the gross product. Therefore, it is unlikely to be considered positive if our rating will increase according to this group. Even its possible decrease due to the accelerated growth of the denominator is more desirable here. But it already depends on other indicators of this index.

The results of the “Knowledge and technology outputs” group of indicators are also not bad (44th position in the rating). In the “Knowledge outputs” subgroup, which, in particular, is formed by indicators of the number of patents and useful models in relation to GDP, Ukraine took 22nd place. And according to the last indicator, it is generally the first in the world! However, in relation to this section, they will be the same as in relation to the previous one: the actual volumes of the GDP of our country are much smaller than the potentially possible ones. Therefore, first of all, attention should be paid to those sections on which GDP growth depends. But the situation there does not look the best.

The result in the group of indicators related to human capital can be considered more or less satisfactory. The rating for this group is 47. But there are high achievements in the indicator of education expenses in GDP (24th place), the ratio of teachers to the number of population (14th place), state funding of secondary schools (10th place). At the same time, the indicators characterizing Research and development (R&D) are significantly worse than the average rating of Ukraine.

The rating of Ukraine according to indicators characterizing the business environment is the worst: Institutions - 100th position; Infrastructure – 77th position, Market sophistication – 104th position. The institutional environment as a whole (126th place) and the stability of the business environment (130th position) are extremely unfavorable. The same can be said about the credit system (124th place) and investments (107th place). Most of these indicators are characteristics of the quality of public administration. It is here that we should look for reserves to increase the innovativeness index. And it is the imperfection of the environment that will have the greatest impact on the success or failure of attracting investors in the post-war period.

Conclusions.

Thus, in the course of the conducted research, the hypothesis put forward regarding the existence of a close relationship between the level of economic development of the country, expressed by the GDP per capita indicator, and the global index of innovativeness was confirmed. Ukraine somewhat does not fit into this pattern. In the overall rating of 2023, it took 55th place, and among countries with incomes below average - 3rd place. At the same time, it surpassed 7 countries with high incomes and 24 countries with incomes above the average level. Therefore, it would be reasonable to believe that Ukraine has a more significant innovation potential than that which corresponds to the level of its GDP.

A comparison of the level of innovativeness of the Ukrainian economy with similar indicators of the countries of the European Union allows us to assert that a certain lag that arose due to the war in Ukraine should not stand in the way of its movement towards the EU. Moreover, even under such conditions, our country has one of the best indicators of innovativeness among candidates for joining the EU.

At the same time, a more detailed analysis of the indicators that make up the global innovation index revealed significant reserves for improving the situation. They are mainly in the sphere of responsibility of the state. Therefore, non-targeted actions that would ensure the improvement of the business environment and the formation of the appropriate organizational and market infrastructure are important. Not just the global innovativeness index depends on this, but also the success of Ukraine's post-war reconstruction.

References

1. Knyazevich, A.O., Kraychuk, O.V., Ostapchuk, V.O. (2020) Innovativeness of the economy: international assessment and influencing factors. Investments: practice and experience. No. 13-14. P.26-33. <https://doi.org/10.32702/23066814.2020.13—14.26> (in Ukrainian)
2. Klimuk, V., Kochurko, V. (2018) Innovative development of countries: methodology. Bulletin of V. Karazin Kharkiv National University, series "International relations. Economics. Country Studies. Tourism (IRECST)". Issue 8. P. 33-39. <https://doi.org/10.26565/231095132018804>
3. Viju, Raghupathi & Wullianallur, Raghupathi (2017) Innovation at country-level: association between economic development and patents. Journal of Innovation and Entrepreneurship. 6, 4. <https://doi.org/10.1186/s13731-017-0065-0>
4. Dempere, J., Qamar, M., Allam, H., Malik, S. (2023) The Impact of Innovation on Economic Growth, Foreign Direct Investment, and Self-Employment: A Global Perspective. *Economies*, 11(7), 182; <https://doi.org/10.3390/economies11070182>
5. Ryan, Adam. What makes some countries more innovative than others? URL: <https://www.linkedin.com/pulse/what-makes-some-countries-more-innovative-than-others-adam-ryan>
6. Ahmet Aytekin, Fatih Ecer, Selçuk Korucuk, Çağlar Karamaşa. (2022) Global innovation efficiency assessment of EU member and candidate countries via DEA-EATWIOS multi-criteria methodology. *Technology in Society*. Volume 68, February, 101896. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.101896>
7. Manzoor, F, Wei, L, Subhan, Q.A. & Siraj, M. (2023) Sustainability-oriented innovation system and economic stability of the innovative countries. *Front. Public Health* 11:1138034. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1138034>
8. Global Innovation Index 2023. Innovation in the face of uncertainty. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf>
9. Michelle Jamrisko, Wei Lu, & Alexandre Tanzi. South Korea Leads World in Innovation as U.S. Exits Top Ten. URL: <https://www.bloomberg.com/>

[news/articles/2021-02-03/south-korea-leads-world-in-innovation-u-s-drops-out-of-top-10](https://www.eurostat.ec.europa.eu/news/articles/2021-02-03/south-korea-leads-world-in-innovation-u-s-drops-out-of-top-10)

10. European innovation scoreboard. European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

11. Kyrylenko, V.I., Chalyuk, Yu.O. (2020) Innovativeness of world economies. *Entrepreneurship and innovation*. Issue 15. P.7-14. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/15.1> (in Ukrainian)

12. Krylov, D. (2022) Analysis of rating assessment of innovative activity development in Ukraine. *Effective economy*. No 5. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.8>

13. Global Innovation Index 2022. What is the future of innovation driven growth? URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

14. The Global Innovation Index 2021 captures the innovation ecosystem performance of 132 economies and tracks the most recent global innovation trends. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000-section1.pdf

15. The Global Innovation Index 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020-chapter1.pdf

16. The World Bank GDP per capita (current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

INNOVATIVENESS OF THE UKRAINIAN ECONOMY ON THE WAY TO THE EU

Anatolii O. Zadoia, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine.

E-mail: zadoya@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-1>

Keywords: *Global index of innovation, GDP per capita, European Union, Ukraine, innovation environment*

JEL classification: *O11, O30, O38*

The article is devoted to the assessment of the level of innovativeness of the Ukrainian economy in comparison with the innovativeness of the economies of the European Union countries based on the Global Innovation Index 2023 and the justification of ways to increase it in the course of advancing to full membership in the EU. In the course of the study, the hypothesis that there is a close connection between the level of the country's development, which is measured by the GDP per capita indicator in the model, and the absolute value of the global innovation index was confirmed (correlation coefficient is 0.868). However, Ukraine, which belongs to the group with a below-average GDP per capita indicator, is ahead of more than 30 countries with high and above-average GDP per capita indicators according to the Global innovation index. This strengthens the hope that the creation of the necessary conditions for the realization of innovative potential will be able to accelerate economic growth and lead to a significant increase in GDP in the post-war period. The comparison of the global index of innovativeness of Ukraine with the similar indicator of the EU countries carried out in the

article showed a certain lag of our country, which arose in recent years, which can be explained by Russian aggression. However, this lag is not fundamental and can be overcome in a short time. Moreover, among the candidate countries for joining the EU, Ukraine ranks among the top three in terms of innovativeness. Therefore, such a lag should not become an obstacle on the way to the EU. A more detailed analysis of individual indicators that form the global index of innovativeness revealed significant heterogeneity of the innovative environment of the Ukrainian economy, because its rating according to these indicators ranges from 1 to 130. Ukraine's achievements in performance indicators, which are calculated in relation to GDP, are quite good, which once again confirmed the conclusion that there is a disproportion between the potential and actual volumes of production. The biggest lag is recorded in the indicators related to the business environment, its stability and the legal norms that regulate it. A serious problem for Ukraine is the lack of market and organizational infrastructure. These issues should become the object of special attention of the state on the way to the EU.

Одержано 11.03.2024.

УДК 338.2

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-2>

О.А. ЗАДОЯ,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри глобальної економіки,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-4251-3061>*

А.М. НОВІКОВ,

Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро (Україна)

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті проведений аналіз конкурентоспроможності України, виявлені проблеми та окреслені перспективи і наслідки євроінтеграційних прагнень держави. Проведений ретроспективний огляд розбудови економічної моделі країни задля оцінки ефективності впровадження реформ та визначення помилок, що вплинули на місце та роль вітчизняної економіки на світових ринках товарів та капіталу. Це дозволило виокремити певні порівняльні характеристики з основними теоріями міжнародної торгівлі та міжнародних інвестицій. Було зазначено, що невдалі спроби швидкого трансформування від командно-адміністративної економіки до змішаної ринкової системи призвели до втрати індустріального потенціалу та, відповідно, негативно вплинули на структуру зовнішньоторговельних зв'язків та інвестиційний клімат, що в свою чергу призвело до падіння рівня конкурентоспроможності України. Поряд з цим аналіз ключових показників соціально-економічного розвитку вказує на певні позитивні зрушення в період 2002-2012 рр., що відобразилося на динаміці зростання ВВП, збільшенню вхідних інвестиційних потоків, стабілізації інфляції на таргетованому рівні та в цілому на покращенні добробуту суспільства. Однак невизначеність та постійна зміна вектору економічної інтеграції разом зі зміною влади призвели до погіршення економічного стану держави та унеможливили стійке економічне зростання. Період поживавлення ділової та інвестиційної активності в постковідний 2021 рік змінився глибокою кризою з початком війни. Водночас прагнення нашої держави приєднатися до європейської спільноти все ж таки дало потужний поштовх для реалізації та впровадження інноваційних реформ, які дозволили навіть під час ведення військових дій досягти певного успіху в напрямку діджиталізації, розвитку інфраструктури, подальшого впровадження реформування освітнього, медичного та соціального напрямків. Наразі Україна на шляху євроінтеграції долає нелегкий шлях трансформації своєї економічної системи до вимог та цінностей ЄС. Нашій країні спільно з Євросоюзом потрібно вирішувати питання трудової міграції та біженців, впровадження безмитного режиму для вітчизняних товарів, створення безпечного інвестиційного клімату та ін. І не завжди у виборі інструментів вирішення цих питань спостерігається єдність в країнах ЄС. Україні потрібно використовувати свої переваги у логістичній сфері, географічному розташуванні, трудових та природних ресурсах, розбудовувати індустріальний напрямок, впроваджувати сучасні технології, поліпшувати свою енергонезалежність та приймати активну участь в інтеграційних процесах. Знаходження компромісів та політична воля дозволять Україні провести вдале реформування соціально-економічної моделі та стати повноправним членом ЄС.

Ключові слова: конкурентоспроможність, міжнародна торгівля, міжнародні інвестиції, інвестиційний клімат, експорт, соціально-економічний розвиток, реформи, євроінтеграція

JEL classification: F02, F13, F15, F21

The article analyzes the competitiveness of Ukraine, identifies problems and outlines the prospects and consequences of the country's European integration aspirations. A retrospective review of the development of the country's economic model was conducted in order to evaluate the effectiveness of the implementation of reforms and identify errors that affected the place and role of the domestic economy in the world markets of goods and capital. This made it possible to single out certain comparative characteristics with the main theories of international trade and international investment. It was noted that unsuccessful attempts to quickly transform from a command-administrative economy to a mixed market system led to a loss of industrial potential and, accordingly, negatively affected the structure of foreign trade relations and the investment climate, which in turn led to a drop in the level of competitiveness of Ukraine. Along with this, the analysis of the key indicators of socio-economic development indicates certain positive changes in the period 2002-2012, which was reflected in the dynamics of GDP growth, an increase in incoming investment flows, stabilization of inflation at the targeted level and overall improved welfare of society. However, the uncertainty and constant change of the vector of economic integration together with the change of power led to the deterioration of the state's economic condition and made sustainable economic growth impossible. The period of revival of business and investment activity in the post-Covid 2021 year was replaced by a deep crisis with the beginning of the war. At the same time, the aspiration of our state to join the European community nevertheless gave a powerful impetus to the implementation and implementation of innovative reforms, which made it possible to achieve certain success in the direction of digitalization, infrastructure development, and further implementation of educational, medical, and social reforms even during the conduct of military operations. Currently, on the way to European integration, Ukraine is overcoming the difficult path of transforming its economic system to the requirements and values of the EU. Our country, together with the European Union, needs to solve the issues of labor migration and refugees, the introduction of a duty-free regime for domestic goods, the creation of a safe investment climate, etc. And there is not always unity in the choice of tools for solving these issues in the EU countries. Ukraine needs to use its advantages in logistics, geographical location, labor and natural resources, develop an industrial direction, introduce modern technologies, improve its energy independence and take an active part in integration processes. Finding compromises and political will allow Ukraine to successfully reform the socio-economic model and become a full member of the EU.

Keywords: *competitiveness, international trade, international investments, investment climate, export, socio-economic development, reforms, European integration*

JEL classification: *F02, F13, F15, F21*

Актуальність дослідження. Конкурентоздатність – найзмістовніша характеристика добробуту населення, самозабезпеченості держави та надійний провісник майбутнього авторитету країни. Саме тому важливо дослідити еволюцію конкурентоспроможності України для того, щоб знайти причини сучасних викликів та ключ до їх вирішення.

Європейський вибір українців загострює питання національної конкурентоспроможності, адже вступ України до ЄС стане третім геополітичним поворотом у зовнішньому секторі країни: перший – розпад СРСР разом з розривом неефективних господарських зв'язків між колишніми соціалістичними республіками, другий – анексія Криму та окупація східних територій, одним з наслідків якого стала переорієнтація вітчизняного бізнесу на інші країни СНД та частково ЄС. Приєднання України до Союзу має свої перспективи та виклики для української економіки в цілому, а також для суспільства та підприємницького середовища окремо.

Огляд літератури. Значний внесок у розробку теорії конкурентоздатності зробили як західні вчені (П. Кругман, С. Ліндер, М. Портер, Д. Сакс, Л. Саммерс та ін.), так й науковці пострадянського простору (Я. Базилюк, Я. Жаліло, Д. Лук'яненко, Т. Циганкова). Проблематику європейського вибору українців досліджували А. Гальчинський, М. Якуб'як, О. Федірко, та ін.

У літературі існує велика кількість інтерпретацій терміну «конкурентоспроможність держави». Цей факт відображає глибину, різнобічність явища. Наведемо деякі з пояснень терміну:

- М. Портер визначає конкурентоспроможність на основі продуктивності та зосереджується на мікроекономічних основах конкурентної переваги, які лежать в основі продуктивності в країнах, регіонах і кластерах. На думку вченого, ціль нації – підвищення рівня якості життя громадян, яке можливе лише при зростанні продуктивності залучення праці та капіталу [1, с. 76; 2];

- експерти International Institute for Management Development (IMD) у «IMD World Competitiveness Booklet 2022» вважають конкурентоспроможністю країни її «здатністю створювати та підтримувати середовище, що зберігає конкурентоздатність її підприємств». Іншими словами, на їхню думку, конкурентоздатність держави створюється у її компаніях [3, с. 34];

- Я. Жаліло дав наступну дефініцію: «Конкурентоздатність національної економіки – це характеристика спроможності країни виживати та розвиватися в «агресивному середовищі» світової економіки» [4, с. 7];

- К. Штальман, М. Дряхлов, В. Хартман вбачають у конкурентоспроможності країни здатність економіки однієї країни конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства і забезпечення на цій основі високого та постійно зростаючого рівня життя населення [5];

- за словами Дж. Сакса, конкурентоздатна економіка – це та економіка, в якій економічні інститути і політика країни забезпечують стійке і швидке економічне зростання [6, с. 14].

І. Король у своїй монографії виділила шість підходів до характеристики природи вищезазначеного поняття: ринковий, корпоративний, державний, інвестиційний, інституційний, інноваційний [7, с.19].

З огляду на зазначене вище, можна висунути узагальнене визначення конкурентоспроможності національної економіки як *результат ефективного управління перевагами (конкурентними, порівняльними, абсолютними) країни, що з одного боку, дає змогу підприємствам виробляти товари і послуги, які користуються попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, та з іншого – забезпечувати зростання добробуту країни.* Таким чином, ми можемо дійти до висновку, що рівень конкурентоздатності тісно пов'язаний з ефективною реалізацією основних форм міжнародних економічних відносин, а саме міжнародною торгівлею та міжнародною інвестиційною діяльністю. Водночас, результати досліджень науковців все ж таки не охоплюють всіх аспектів факторів, які доволі динамічно змінюються під впливом різноманітних процесів та явищ як на національному рівні,

так і в глобальному економічному та політичному середовищі. Тому наразі постає необхідність проведення більш глибокого аналізу стану конкурентоспроможності України.

Метою цієї статті є аналіз факторів, які мали вплив у ретроспективі та безпосередньо впливають у сучасності на стан конкурентоспроможності України, визначення можливих шляхів покращення позицій держави на міжнародних ринках та поліпшення інвестиційної привабливості, а також оцінка проблем та перспектив євроінтеграційних прагнень нашої країни.

Методологія. Проаналізовано наукові статті, монографії, дослідження вітчизняних та іноземних науковців, що вивчали питання розвитку української конкурентоздатності. У процесі дослідження були застосовані наступні методи дослідження: табличний аналіз, графічний аналіз, історична та логічна оцінка, статистичний аналіз, дедукція та індукція.

Виклад основного матеріалу. Огляд світової економічної літератури дозволив відокремити основні теорії міжнародної торгівлі, які відображають сутність даного процесу і набували актуальності в різні часи становлення та розвитку глобальної економіки. Відомі вчені поступово розбудовували різноманітні напрямки, які формували базу основних економічних шкіл: меркантилізму (В. Стаффорд, Т. Мен, А. Монкретьєн [8]), класичної школи (А. Сміт [9], Д. Рікардо [10]), неокласичної школи (Е. Хекшер, Б. Олін [11], Н. Кондратьєв, Й. Шумпетер [12]), неоінституціоналізму (Р. Барро та Х. Сала-іМартін) [13]), кейнсіансько-неокласичного синтезу (П. Самуельсон, Р. Джонс [14]).

В основному, теорії міжнародних інвестицій впливають з відповідних теорій торгівлі, хоча є когорта самостійних концепцій. Найвпливовішими теоріями міжнародних інвестицій є:

- Теорія ринку капіталу (теорія валютної зони) (Р. Алібер, Д. Наяк і Р. Чоудхурі) [15, 16, 17];
- Підхід до теорій прямих іноземних інвестицій (ПІІ), заснований на розташуванні (О. Поповича, А. Каліна) [18];
- Інституційна теорія придатності ПІІ (С. Вільгельмс, М. Віттер, О. Поповича, А. Каліна) [19, 18];
- Еклектична парадигма (Д. Данніг, Дж. Боддевін) [20, 21, 22].

Огляд теорій міжнародної торгівлі та міжнародного інвестування проведений нам задля кращого розуміння основних конкурентних важелів, які наша держава може і повинна застосовувати та реалізовувати з метою зайняття кращих позицій на міжнародній економічній арені та, відповідно, мати можливість отримати і політичні дивіденди. Україна за час своєї незалежності вже намагалася йти шляхом реформ та інновацій. Але ці кроки не завжди були успішними. Тому дуже важливо зробити правильні висновки з минулих помилок.

Ретроспективний огляд розвитку конкурентоспроможності України. Неможливо розглядати сьогодення та планувати майбутнє без усвідомлення свого минулого. Отже, необхідно відслідкувати тренди у розвитку української конкурентоздатності, її динаміку протягом років та виклики, з якими стикалася національна економіка. Розглянемо головні тенденції української економіки протягом десятиліть.

Протягом 1956-1991 рр. у радянському суспільстві, незважаючи на тимчасове покращення життя середнього громадянина, накопичилися хронічні проблеми, невдале вирішення яких загострило їх, що зрештою призвело до катастрофи. Неefективність планової економіки, а точніше, наскрізна корупція, непотизм, економічно неоптимальне господарювання, орієнтація на короткострокові цілі, примат політичної доцільності над економічною вигодою, стало причиною глибокої структурної кризи у сільському господарстві, регулярного недовиконання планів, дефіциту споживацьких товарів. Можна відмітити, що хоча були спроби перевести СРСР на рейки наукоємного, інтенсивного зростання, однак, переважна більшість реформ тієї доби спрямована на екстенсивний розвиток промисловості та сільськогосподарського сектору.

Галузевою спеціалізацією Української РСР у загальносоюзному поділі праці були: вугілля, продукти хімічної промисловості, метали й вироби з них, машини й станки, сільськогосподарська продукція, тютюнові вироби, мінеральні добрива, електроенергія, газ, товари народного споживання, продукти легкої та харчової промисловості. Потрібно розуміти, що подібна структура радянської української економіки була обумовлена не економічною раціональністю, а метою вирівнювання економічного розвитку усіх соціалістичних республік.

УРСР мала потужний експортний потенціал, який відмічали міжнародні партнери: вигідне територіальне положення, наявність розгалуженої сухопутної, повітряної та водної транспортної мережі, економічна інфраструктура, наявність значних природних копалин. До того ж, Україна стабільно постачала четверту частину загальносоюзного експорту. Проте структура експорту Радянського Союзу керувалася геополітичними завданнями: 60% зовнішньоторговельного обороту УРСР припадало на країни-члени Ради економічної взаємодопомоги.

У середині 1980-х рр. близько 50% експорту республіки складали паливо, мінеральна сировина й метали, 25% – машини і обладнання, 10% – продовольчі товари і сировина для їх виробництва. Широкою була географія зовнішньоторговельних партнерів України: кількість країн-споживачів продукції вітчизняного господарства зросла з 87 країн у 1967 р. до 105 країн світу всередині 1980-х рр. За вказаний період майже на 20% зросла кількість підприємств-експортерів, досягнувши у середині 1980-х рр. 1200 суб'єктів господарювання.

Розширення кола контактів відбувалося завдяки країнам, що розвиваються, тоді як відносини з 12 соціалістичними державами були стабільними, а зв'язки з капіталістичними країнами розширювались повільно. Причина цього полягала у небажанні Москви надавати радянській Україні більше свободи у зовнішній діяльності.

На противагу даним вище, що підтверджують тезу про високу конкурентоздатність вітчизняної економіки періоду 1956-1991 рр., необхідно привести ряд невтішних фактів. По-перше, планова система торгівлі з її громіздким бюрократичним апаратом не сприяла гнучкому реагуванню на мінливу кон'юнктуру світового ринку – це гальмувало розробку нових перспективних товарів та пошук рентабельних ринків. По-друге, є чисельні

підтвердження високої частки браку та дефектів, які виявляли зовнішні контрагенти. А постійна проблема недопоставки іноземцям їх товарів говорить про безлад, що панував у експортоорієнтованих підприємствах [23, с. 457-519].

1991-2001 рр. ввійшли в історію як період болючої трансформації в усіх сферах життя країни: середнє значення споживчої інфляції за роки досягло 1195,42%, при піковому у 1993 році 10156,0%, номінальне середнє скорочення ВВП за період сягнуло -5,6% при піковому -24,6% у 1999 р. [24]. Перед реформаторами цієї доби було поставлене надскладне завдання – перетворити неефективну, корумповану, диктаторську радянську країну у ефективну демократію з ринковою економікою. Ці роки сповнені протиріччями: жагою досягти економічної свободи, але з бюрократичною централізацією, створити в Україні вільний ринок з перетворенням держави на джерело ренти, боротьба з корупцією разом з її перетворенням у значущу складову економічних відносин.

Непослідовні реформи (поєднання «шокової терапії» з державоцентриським підходом до керування країною) зародили підвалини ринкової економіки, хоча водночас, побудували підґрунтя для формування проблем наступних десятиліть: монополізацію національної економіки, створення класу олігархів, перетворення держави у засіб заробітку чиновників та окремих підприємців, заміну неефективних «червоних директорів» на неефективних менеджерів, що отримали посади неринковим шляхом, тинізацію економіки. Однак важливим досягненням 1990-х рр. було створення власної фінансової, банківської і фіскальної систем, законодавчої бази економічної діяльності. Ба більше, наприкінці 90-х рр. були закладені передумови для розвитку малого і середнього бізнесу [23, с. 521-548].

У експорті 90-их домінувала продукція машинобудівної та аграрної галузі, у той час як питома вага легкої промисловості залишалася низькою [23, с. 541]. Спостерігався дефіцит торговельного балансу, який покривався за рахунок швидкого зростання зовнішнього боргу – у 1999 р. він сягнув локального максимуму у 60,97% від ВВП [27].

Запізнілий позитивний ефект від ринкових реформ 90-их, макроекономічна стабілізація, зростання цін на сировину на світовому ринку, адаптація бізнесу та населення до сучасних умов економічного життя – неповний перелік причин, чому початок 2002-2012 рр. називається періодом відновлення України. У ці роки середньорічне значення приросту номінального ВВП склало 17,24% (пік – 29,4% у 2004 р.), зростання цін стабілізувалося (середнє значення – 9,38%, локальний максимум – 16,6% у 2007 р.), інші ключові соціально-економічні показники покращилися. Проте мав місце популізм, випередження темпів зростання доходів населення над темпами приросту ВВП, посилення енергетичної залежності від росії, схильність тогочасного уряду до управління економікою у «ручному» режимі. Бажання влади провести реприватизацію лякало іноземних інвесторів, як й ліквідації спеціальних економічних зон і територій, де було розміщено багато іноземного капіталу.

У 2000-і остаточно сформувався «великий капітал» – великі, диверсифіковані фінансово-промислові групи (ФПГ), що мали тісні зв'язки з державною владою. Це мало як позитивний, так й негативний вплив: відмічається позитивна роль ФПГ у відновленні базових галузей

української економіки, але разом з цим мали місце множинні негативні наслідки, наприклад, потужне становище надавало владу ФПГ над органами державної та місцевої влади, ускладнювало умови чесної конкуренції, створювало сприятливі умови для поширення корупції. 2002 р. питома вага монополізованих секторів економіки становила 40% валового внутрішнього продукту [29]. Крім того, у 2009 р. рівень зносу основних фондів становив 61,8% у промисловості, 83,9% на транспорті і підприємствах зв'язку, 62,2% у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води [24]. За спостереженнями економістів, керівники найбільших бізнес-груп, за невеликими винятками, не поспішали інвестувати у модернізацію власних підприємств, обмежуючись переважно оновленням тих наявних потужностей, які перебували у найкритичнішому стані. Ця поведінка пояснюється бажанням заробити швидко надприбутки.

До початку світової кризи 2008 р. український зовнішній сектор стрімко зростав насамперед завдяки високим цінам на сировину на міжнародному ринку, а також низькій собівартості української робочої сили й місцевої сировини: за розглянутий період обсяги експорту сільськогосподарської продукції збільшилися у 3,67 разів, харчової промисловості – у 3,91, мінералів – у 2,66, хімікати – 3,09, легка промисловість – 2,11, металургія – 3,29, машинобудування – 3,52 (з урахування інфляції) (Рис. 1). Але криза викрила всі родові вади української економіки: наявність монополій, структурні дисбаланси, низьку технічну оснащеність виробництва у реальному секторі, залежність від зовнішніх джерел енергоносіїв і від експорту, несумірність соціальних витрат і продуктивності праці, надмірний податковий тиск, низький рівень економічної свободи, критичну залежність від політики, низьку ефективність фінансового сектора, колосальний рівень корупції, надмірну вагу тіньової економіки (від 25 до 60% за різними методиками оцінки) [23, с. 558]. Тому понині подібних темпів зростання український експорт більше не бачив.

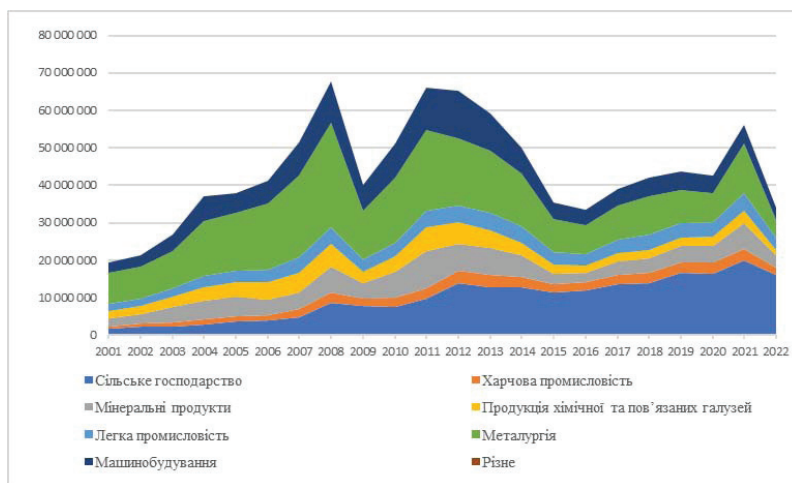

Рис. 1. Динаміка експорту товарів України з 2001-2022 рр., у постійних тис дол. США станом на 2010 р.*

*Складено авторами за [24, 30].

Низька стійкість української економіки до кризи, недовіра іноземного бізнесу до влади, що була створена популістською політикою цих років, непередбачуваність дій політичного керівництва та слабкість інституцій стала причиною розвороту тренду нагромадження прямих іноземних інвестицій, що спостерігався до 2008 р. (Рис. 2).

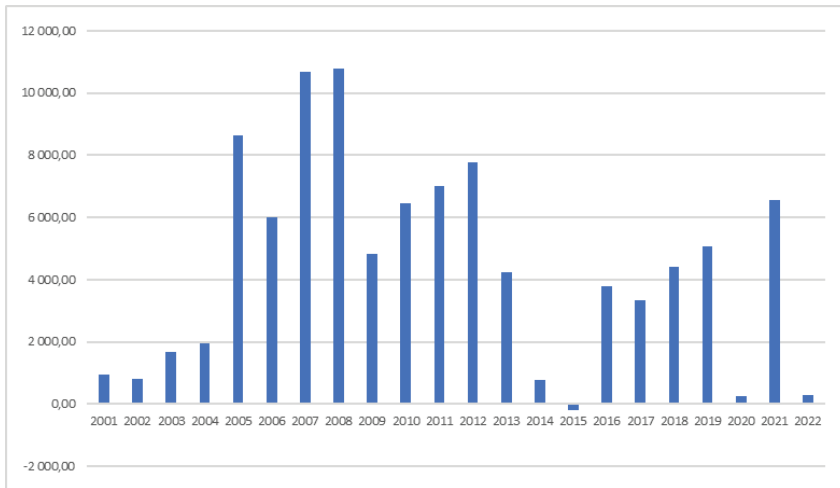

Рис. 2. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну (потік) з 2001-2022 рр., у постійних млн дол. США станом на 2010 р.*
*Складено авторами за [27, 30].

2013-2022 рр. – це роки анексії Криму, початку АТО (потім ООС) на сході України, пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення росії. Через падіння номінального ВВП у 2013-2014 та у 2022 рр., середньорічний приріст ВВП склав 0,92% (з 2013 р. номінальний ВВП у постійних дол. 2010 р. знизився на 31%), середня споживча інфляція за період дорівнює 15% з локальним максимум у 2015 році (43,3%), державний борг знизився з 58% від ВВП у 2013 році до 36,79% у 2021 р. [24, 25].

Незважаючи на перепони, владою були проведені масштабні реформи, наприклад, велика реформа банківської системи, що закріпила незалежність Національного банку України від Президента, санація банків, у результаті якої кількість банківських установ скоротилась двічі (були ліквідовані занадто малі банки, банки з бізнес-моделлю, подібною до фінансових пірамід та ті установи, що використовувалися для відмивання грошей) [31], була запущена ціла анти-корупційна система, впроваджена децентралізація, що збільшила автономність регіонів тощо.

Надважливою подією стало підписання і ратифікація асоціації України з Європейським Союзом 16 вересня 2014 р. з Угодою про Глибоку та Всеохоплюючу Зону Вільної Торгівлі (що фактично запрацювала в 2017 р.). Цей договір означав остаточне прийняття українською нацією цивілізаційного вибору: усвідомлення себе, українців, європейською нацією. За цією угодою усуваються обмеження торгівлі товарами

(за винятком європейської Спільної Сільгосполітики), послугами, відбувається лібералізація руху капіталів та гармонізація законодавства.

Війна й угода про асоціації з ЄС стали причинами перебудови географічної структури зовнішньої торгівлі. Також серйозні зміни відбулися в господарському комплексі України, змінилися пріоритети у торгово-політичному партнерстві. Цікаво, що розворот на Захід у зовнішній політиці ніяк не позначився на трендах у ескортних галузях. Починаючи з 2001 р. експорт сільськогосподарської та харчової продукції витіснив метали та вироби з них, машини й станки, хімічні продукти з товарної структури експорту [24]. На 2016-2021 рр. – час стабілізації (заморожування) конфлікту на Сході та проведення позитивних реформ – прийшлося зростання сукупного експорту в середньому на 8,74% на рік [24]. Схожа позитивна динаміка спостерігається й в прямих іноземних інвестиціях.

Аналіз динаміки позиції України у рейтингу Індексу конкурентоспроможності підсумовує вищезгадане: до 2008 р. українська економіка стрімко зростала (високі експортні ціни на сировину, низька вартість робочої сили й місцевої сировини), але світова криза викрила закладені у 90-і та нульові хронічні проблеми господарсько-політичної моделі, тому вже в 2011-2013 рр. ми спостерігаємо швидке послаблення індексу. Стабілізація світової кон'юнктури 2013-2014 рр. дозволила повернути втрачені позиції, але зовнішня агресія відмінила ці успіхи. Вдалі, хоча непослідовні, широкомасштабні реформи 2014-2019 рр. разом з угодою про асоціацію України з ЄС стали причинами поступового покращення індексу приблизно до значення 2010 р. – 83 місце (Рис. 3).

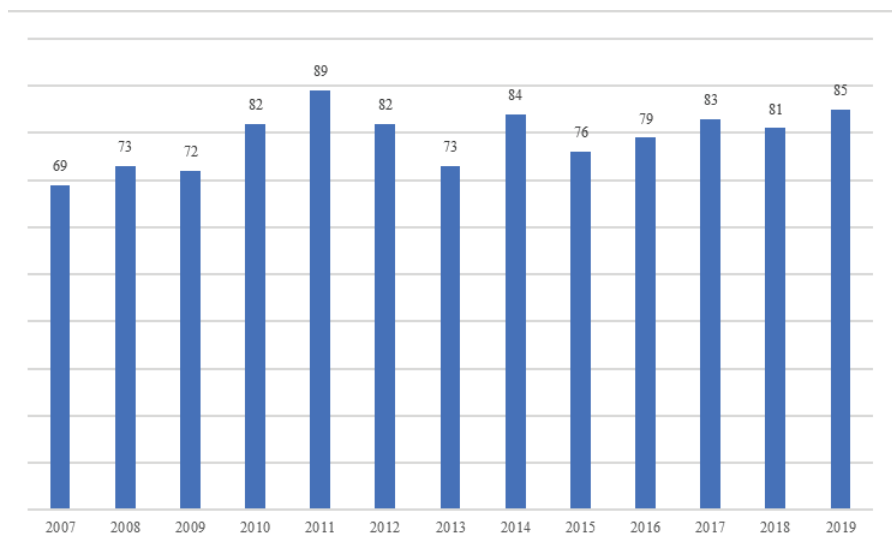

Рис. 3. Динаміка позиції України у рейтингу Індексу конкурентоспроможності з 2007-2019 рр. *

**Складено авторами за [32].*

В останні роки перед широкомасштабною агресією росії, Україна все ж таки спромоглася зробити достатньо потужний ривок завдяки реалізації нових та сучасних реформ в інноваційних напрямках. Особливо слід відзначити успіхи в напрямку діджиталізації, розвитку інфраструктури, подальшого впровадження реформування освітнього, медичного та соціального напрямків. Але війна дуже негативно вплинула на конкурентоспроможність та ефективність як державного сегменту, так і приватного сектору.

Сучасний стан конкурентоспроможності України. Повномасштабна російсько-українська війна стала найсерйознішим викликом не тільки українській економіці, але й нашій державності в цілому. Хоча бойові дії ще тривають, з'явилися перші оцінки наслідків війни: втрати фізичної інфраструктури сягнули 62,8 млрд дол. США (31% довоєнного ВВП), знищені та пошкоджені активні підприємства – 11,3 млрд дол. США (5,64% довоєнного ВВП), АПК та земельні ресурси – 8,7 млрд дол. США (4,34% довоєнного ВВП); загальні втрати економіки (прямі та непрямі) оцінюються в 543-600 млрд дол. США [33, 34]. Вторгнення росії спровокувало найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни: станом на кінець червня 2023 року, за кордоном через війну перебуває близько 6,7 млн українців (переважно це жінки та діти) [35]. Величезна шкода була нанесена навколишньому середовищу: у результаті бойових дій в атмосферу вже потрапило близько 1,2 мільйона тон забруднюючих речовин (430 тисяч тон оксиду вуглецю, 700 тисяч тон пилу та 40 тисяч тон неметанових летких органічних сполук, а також значна кількість важких металів та інших шкідливих речовин) [36].

Колосальні втрати зазнав експортний потенціал України. Близько 38% прямих втрат українських аграріїв становить знищена та пошкоджена техніка (4,6 млрд дол. США), 15% – складські приміщення (1,3 млрд дол. США). Найбільше постраждало виробництво молока, яєць, пшениці, соняшника. KSE оцінює видатки на відновлення аграрного сектору в 29,7 млрд дол. США [37]. 23% активів нафтопереробної галузі, 27% металургії повністю зруйновані, ще 21% й 1%, відповідно, пошкоджені. Збитки хімічної промисловості поки складають 4,05 млрд дол. США, металургії – 2,2 млрд дол. США, харчової промисловості – 1,04 млрд дол. США, машинобудування – 0,479 млрд дол. США, легкої промисловості та монтажних робіт – 0,108 млрд дол. США, добувної – 99,7 млн дол. США [38].

Транспортна система країни, що зокрема обслуговує експорт, зазнала пошкоджень, руйнувань та тимчасової окупації. Найболючіша ситуація з морськими перевезеннями, адже до війни порти були основним засобом експорту продукції: близько 70% експорту здійснювали саме морським сполученням, а для сільськогосподарської продукції цей показник становив майже 90%. Морська блокада майже звела нанівець цей вид вантажних перевезень. Повноцінно працюють лише три невеликі порти у гирлі Дунаю: Ізмаїльський, Ренійський та Усть-Дунайський. У мирний час на них припадало менше 5% експорту. Віктор Берестенко, президент Асоціації міжнародних експедиторів України, зазначає, що порти Дунаю на даний момент не в змозі повноцінно замінити пропускну спроможність, що йшла крізь морські порти, адже: 1) пропускну здатність обмежена 10 млн тон на

рік, у той час як морські – до 250 млн тон; 2) у порти на Дунаю можуть заходити тільки невеликі судна та баржі, тобто партії маленькі, що зменшує географію доставки вантажів, збільшує вартість доставки [39].

Залізницю розглядають як альтернативу морським перевезенням, але існують суттєві проблеми з цим видом вантажного транспорту, які виникли через перевантаження та вузькі місця. Причинами стали: 1) обмеження пропускної спроможності на пунктах пропуску; 2) адміністративні та процесуальні митні формальності й обмеження; 3) технологічні обмеження (ширина української колії дорівнює 1520 мм, у той час як європейська - 1435 мм); 4) обмеження пропускної спроможності залізничної інфраструктури сусідніх країн; 5) європейські порти не здатні обробляти таку кількість зернових у вагонах; 6) фізична відсутність складів для обробки/зберігання та накопичення зернових тощо [39].

Через недоліки попередніх видів вантажних перевезень, вітчизняний ринок почав надавати пріоритет автомобільному транспорту, а перевізники були вимушені змінити логістику експортних перевезень, спрямувавши вантажі на західний кордон. Але автомобільне перевезення стикається з проблемами низької пропускної здатності на митниці й коштовності такої логістики, хоча актуальність першої значно знизилась завдяки спільним діям українських й польських митників.

Перспективи та виклики євроінтеграції. Потрібно відмітити, що євроінтеграційне прагнення України має свої наслідки як для нашої держави, так і для країн ЄС. Зважаючи на ті кроки, які вже зроблені, можна спрогнозувати достатньо динамічний шлях України до складу об'єднаної Європи. Також вже зараз ми можемо бачити спростування деяких побоювань щодо прийняття нашої держави до ЄС. Так склалася ситуація, що наразі вже не стоїть питання масштабного міграційного потоку з України в Європу. Війна привнесла свої корективи і вже зараз велика кількість наших співвітчизників знаходиться на теренах країн Євросоюзу, вже зараз наші громадянин знаходять там роботу, відкривають бізнес, асимілюються та пристосовуються до особливостей нового для них соціуму. Тому вважати, що українські громадяни створять при подальшій інтеграції суттєвий тиск на ринок праці в Європі вже запізно. Так, цей тиск є, але разом з цим потрібно відмітити, що на фоні перегрітої економіки в країнах ЄС (про що свідчать і інфляційні процеси, і монетарна політик ЄЦБ, який підвищував облікову ставку протягом двох років з 0,5% до 4,5% [40]), українська робоча сила навіть сприяє більш ефективному перерозподілу цього фактору виробництва.

Ще одне питання, яке жваво обговорюється в експертних колах, стосується можливих загроз для виробників в Європі стосовно конкуренції з боку українських підприємств, особливо в аграрній галузі. У даному питанні наша країна повинна чітко дотримуватися міжнародних правил торгівлі і, дуже важливо, вимагати цього ж самого і від європейських партнерів. Так, перед нашими підприємствами постає проблема модернізації виробничого процесу і доведення таким чином якості продукції до європейських стандартів, але маючи переваги і в ресурсній базі, і в логістичній сфері, а також достатньо кваліфіковану і в той же час недорогу робочу силу, це питання буде дуже швидко вирішене за рахунок залучення інвестицій,

насамперед іноземних. Зрозуміло, що раціональний економічний підхід буде спрямовувати інвестиційні потоки саме в нашу державу, звичайно за умови створення безпечного середовища та припинення військових дій. У даній ситуації необхідно також стимулювати внутрішні джерела інвестування, а саме забезпечити більш ефективний процес трансформації заощаджень в інвестиції на мікроекономічному рівні всередині держави [41]. Водночас з цим європейські партнери вже зараз намагаються застосовувати неправові інструменти стримання нашої товарної експансії: страйки, блокування логістичних шляхів, державне субсидування вітчизняних виробників в країнах ЄС. Тому задача нашого уряду послідовно відстоювати права України та вказувати на обов'язки інших держав, які вони взяли на себе в рамках СОТ та інших інтеграційних об'єднань.

Разом з цим потрібно особливо відзначити, що ставши членом ЄС Україна набуває статусу однієї з найбільш бажаних країн Євросоюзу і, відповідно, буде отримувати найбільші субвенції з європейського бюджету, які будуть спрямовані на розбудову соціально-економічної моделі. До речі, це одна з причин, чому деякі країни ЄС, м'яко кажучи, не дуже дружні до України в її євроінтеграційних прагненнях – тоді їх субвенції значно знизяться. Також потрібно пам'ятати, що членство в Європейському союзі гарантує енергетичну безпеку для України, дає можливість лобювати свої безпекові, політичні та економічні інтереси в Європарламенті, підвищить імідж нашої держави у світі.

Серед негативних наслідків потрібно відмітити деяку втрату суб'єктності, пов'язану з необхідністю колективного прийняття рішень, при можливому вході в євросону неможливість проведення самостійної монетарної політики, скорочення робочих місць за рахунок впровадження нових технологій, жвава імміграція молоді в перші роки членства, певні інфляційні процеси на фоні нерівномірного збільшення доходів у різних верств населення. Однак ці процеси є еволюційними та будуть виступати лише підтвердженням правильного шляху України.

Висновок. Країни, які вирішили йти по євроінтеграційному шляху та долучитися до спільноти сучасних держав з високими соціально-економічними стандартами, повинні долати безліч перепон. І насамперед успіх залежить від конкурентоздатності не тільки якихось окремих галузей та навіть не економіки в цілому. Мова йде про підвищення конкурентних переваг в усіх напрямках існування держави. Тому наразі досягнення конкурентного рівня можливо лише за умови синергії приватного сектору, суспільства та держави. Немає сумнівів в правильності обраного шляху Україною. Про це навіть свідчить суха статистика: найбільших темпів розвитку, залучення інвестицій, зростання добробуту було надбано нашою державою як раз у період 2002-2005 рр., коли вперше потужно та однозначно було об'явлено про наше прагнення до ЄС. Спираючись на проведений аналіз, потрібно зауважити, що Україна вже неодноразово наближалася впритул до свого європейського майбутнього, але у різні часи нам заважали або невдалий менеджмент на державному рівні, або внутрішньо політична невизначеність. І коли навіть ці перепони почали долатися, з'явилася зовнішня загроза. Це лише доводить про правильність обраного шляху України і її прагнення стати

членом ЄС. Ми вже використовуємо свої абсолютні та порівняльні переваги у міжнародній торгівлі, в нашій економіці вже є певні зрушення щодо набуття конкурентних переваг згідно теорії М. Портера, за рахунок розвитку суміжних галузей в тому числі, а також за наявності унікальних рис, які стосуються логістичних шляхів та природних ресурсів, наша економіка вже стає на рейки виробництва з використанням специфічних факторів. Поряд з цим є наявні свідчення, які підтверджують інвестиційну привабливість української економіки та демонструють реалізацію засад вищезгаданих теорій міжнародного інвестування: гривня є привабливішою у порівнянні з більш сильними валютами, дешеві ресурси, географічне розташування, сприяння урядових реформ, можливість використання переваг ВЕЗ – все це є додатковим стимулом надходження ПІІ, і це підтверджується стрімко зростаючим показником вхідних прямих інвестицій в останній довоєнний 2021 р. В цілому можна зазначити, що насправді наразі Україна має лише один шлях успіху: розбудова соціально-економічних показників до сучасного конкурентного рівня світових стандартів і, базуючись на цьому, реалізація незворотного євроінтеграційного процесу.

Список використаних джерел

1. Porter, M. The Competitive Advantage of Nations. URL: [https://economic.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990 - the_competitive_advantage_of_nations.pdf](https://economic.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf)
2. Harvard Business School: website. URL: <https://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/Pages/default.aspx>
3. International Institute for Management Development (IMD): website. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>
4. Жаліло Я. А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: Монографія. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: Знання України. 2005. 388 с.
5. Економічна енциклопедія. Т. 2. Редкол.: С. В. Мочерний. К.: Академія. 2000. 814 с.
6. Porter M. Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness. The Global Competitiveness Report. Oxford: Oxford University Press. 2000.
7. Король І.В. Управління конкурентоспроможністю вітчизняної економіки. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/9803>
8. Меркантилізм. Митна енциклопедія: у 2 т. І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хм.: ПП Мельник А.А., 2013. Т. 2. С. 536. ISBN 978-617-7094-10-3.
9. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Пер.з англ. К.: Port-Royal. 2001. 590 с.
10. Md. Ashabur Rahman. David Ricardo's Principle of Comparative Cost Advantage inspires International Trade. *Global Business Issues eJournal*. 2023. Vol 12. Issue 71.
11. Кахович О. О. Хімічний комплекс України. Проблеми та перспективи розвитку галузі. *Економічні науки*. 2007. №13.

12. Schumpeter, J.A. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, translated from the German by Redvers Opie, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers. Alin Croitoru. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*. 2008. Vol. 3. No. 2.
13. Barro R. *Public Finance in Models of Economic growth*. Cambridge. 1990. 37 p.
14. Rassekh F., Thompson H. *Factor Price Equalization: Theory and Evidenc*. *Journal of Economic Integration* 8(1). 1993. 1-32 p.
15. Aliber R.Z. *The multinational enterprise in a multiple currency world. The multinational enterprise*. 1971. PP. 49-56
16. Aliber, R.Z. *A theory of direct foreign investment. The international corporation*. 1970. PP. 17-34.
17. Nayak D. & Choudhury R.N. *A selective review of foreign direct investment theories*. No. 143. ARTNeT Working Paper Series. 2014.
18. Popovici O.C. & Călin A.C. *FDI theories. A location-based approach*. *Romanian Economic Journal*. 2014. Vol. 17. No. 53. PP. 3-24.
19. Wilhelms S.K. & Witter M.S.D. *Foreign direct investment and its determinants in emerging economies*, United States Agency for International Development, Bureau for Africa, Office of Sustainable Development. 1998.
20. Dunning J.H. *Toward an eclectic theory of international production*. *The International Executive*. 1980. Vol. 22. No. 3. PP. 1-3.
21. Dunning J.H. *The eclectic (OLI) paradigm of international production: past, present and future*. *International journal of the economics of business*. 2001. Vol. 8. No. 2. PP. 173-190.
22. Boddewyn J.J. *Theories of foreign direct investment and divestment: A classificatory note*. *Management International Review*. 1985. PP. 57-65.
23. *Економічна історія України: історико-економічне дослідження*. У 2-х т. Т. 1. Київ : Ніка-центр, 2011. 696 с.
24. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
25. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
26. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>
27. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>
28. Countryeconomy.com. URL: <https://countryeconomy.com/>
29. Антимонопольний комітету України. URL: <https://amcu.gov.ua/>
30. U.S. Bureau of Labor Statistics. URL: <https://www.bls.gov/>
31. Мойсеєнко О. «Ера Гонгаревої». Чи варто дякувати голові НБУ. *Економічна Правда*. 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/04/11/623701/>
32. The World Economic Forum URL: <https://www.weforum.org/>
33. KSE. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/>
34. KSE. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають майже \$63 млрд. Загальні втрати економіки \$543-600 млрд. URL:

<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyini-skladayut-mayzhe-63-mlrd/>

35. CES. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/>

36. KSE. Яких екологічних наслідків зазнала Україна за час війни окрім збитків від підриву Каховської ГЕС. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/yakih-ekologichnih-naslidkiv-zaznala-ukrayina-za-chas-viyini-okrim-zbitkiv-vid-pidrivu-кахovskoyi-ges/>

37. KSE. Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. Issue 3. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf>

38. Мороз М., Бондаренко Є. Збитки промисловості через війну. URL: <https://voxukraine.org/zbytky-promyslovosti-cherez-vijnu>

39. Берестенко В. Як логістика адаптувалася до війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/24/702529/>

40. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>

41. Задоя А. О., Задоя О. А. Мотиви та стимули заощаджень: мікроекономічний підхід. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23(3). С. 177-182.

References

1. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Available at: https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf (Accessed 15 January 2024).

2. Harvard Business School: website. Available at: <https://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/Pages/default.aspx> (Accessed 15 January 2024).

3. International Institute for Management Development (IMD): website. Available <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (Accessed 15 January 2024).

4. Zhalilo, Ya. A. at: (2005) *Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi: Monohrafiya* [Competitiveness of the Ukrainian economy in the conditions of globalization: Monograph]. *Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'* [National Institute of Strategic Studies]. Kyiv: *Znannya Ukrainy* [Kyiv: Knowledge of Ukraine]. 388 p.

5. *Ekonomichna entsyklopediya* [Economic encyclopedia] (2000). Editor: S.V. Mocherny. Kyiv: *Akademiya* [Kyiv: Academy]. Vol. 2. 814 p.

6. Porter, M. (2000) Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness. The Global Competitiveness Report. Oxford: Oxford University Press.

7. Korol, I.V. (2018) *Upravlinnya konkurentospromozhnistyu vitchyznyanoi ekonomiky* [Management of competitiveness of the domestic economy]. Available at: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/9803> (Accessed 15 January 2024).

8. *Merkantylizm. Mytna entsyklopediya* [Mercantilism. Customs encyclopedia] (2013). I.H. Berezhnyuk (res. editor) and others. *Khmel'nyts'kyu: PP Mel'nyk A.A.* [Khmelnyskyi: PP Melnyk A. A.]. In 2 vols. Vol. 2. 536 p.

9. Smith A. (2001) *Dobrobut natsiy. Doslidzhennya pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsiy* [Welfare of Nations. An Inquiry into the Nature and Causes of the Welfare of Nations]. Translated from English. Kyiv: Port-Royal. 590 p.

10. Md. Ashabur Rahman (2023) David Ricardo's Principle of Comparative Cost Advantage inspires International Trade. *Global Business Issues eJournal*. Vol 12. Issue 71.
11. Kakhovych, O.O. (2007) *Khimichnyy kompleks Ukrayiny. Problemy ta perspektyvy rozvytku haluzi* [Chemical complex of Ukraine. Problems and prospects of development of the industry]. *Ekonomichni nauky* [Economic sciences]. No. 13.
12. Schumpeter, J.A., 1934 (2008). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, translated from the German by Redvers Opie, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers. Alin Croitoru. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*. Vol. 3. No. 2.
13. Barro, R. (1990) *Public Finance in Models of Economic growth*. Cambridge. 37 p.
14. Rassekh, F., Thompson, H. (1993) Factor Price Equalization: Theory and Evidenc. *Journal of Economic Integration*. No. 8(1). PP. 1-32.
15. Aliber, R.Z. (1971) The multinational enterprise in a multiple currency world. *The multinational enterprise*. PP. 49-56
16. Aliber, R.Z. (1970) A theory of direct foreign investment. *The international corporation*. PP. 17-34.
17. Nayak, D. & Choudhury, R.N. (2014) A selective review of foreign direct investment theories. No. 143. ARTNeT Working Paper Series.
18. Popovici, O.C. & Călin, A.C. (2014) FDI theories. A location-based approach. *Romanian Economic Journal*. Vol. 17. No. 53. PP. 3-24.
19. Wilhelms, S.K. & Witter, M.S.D. (1998) *Foreign direct investment and its determinants in emerging economies*, United States Agency for International Development, Bureau for Africa, Office of Sustainable Development
20. Dunning, J.H. (1980) Toward an eclectic theory of international production. *The International Executive*. Vol. 22. No. 3. PP. 1-3.
21. Dunning, J.H. (2001) The eclectic (OLI) paradigm of international production: past, present and future. *International journal of the economics of business*. Vol. 8. No. 2. PP. 173-190.
22. Boddewyn, J.J. (1985) Theories of foreign direct investment and divestment: A classificatory note. *Management International Review*. PP. 57-65.
23. *Ekonomichna istoriya Ukrayiny: istoryko-ekonomichne doslidzhennya* [Economic history of Ukraine: historical and economic research] (2011). *Kyyiv: Nika-tsentr* [Kyiv: Nika-center]. In 2 volumes. Vol. 1.696 p.
24. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny* [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 18 January 2024).
25. *Natsional'nyy bank Ukrayiny* [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed 18 January 2024).
26. *Ministerstvo finansiv Ukrayiny* [Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (Accessed 18 January 2024).
27. World Bank Open Data. Available at: <https://data.worldbank.org/> (Accessed 20 January 2024).
28. *Countryeconomy.com*. Available at: <https://countryeconomy.com/> (Accessed 21 January 2024).

29. *Antymonopol'nbq komitetu Ukrayiny* [Antimonopoly Committee of Ukraine]. Available at: <https://amcu.gov.ua/> (Accessed 23 January 2024).

30. U.S. Bureau of Labor Statistics. Available at: <https://www.bls.gov/> (Accessed 24 January 2024).

31. Moiseyenko, O. (2017) “Era Hontarevoyi”. *Chy varto dyakuvaty holovi NBU?* [“Era Gontareva”. Should we thank the head of the NBU?]. *Ekonomichna Pravda* [Economic Truth]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/04/11/623701/> (Accessed 24 January 2024).

32. The World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/> (Accessed 25 January 2024).

33. KSE (2023). *Za rik povnomasshtabnoyi viyny rosiya zavdala zbytkiv infrastrukturi Ukrayiny na mayzhe \$144 mlrd.* [During the year of the full-scale war, Russia caused almost \$144 billion in damage to the infrastructure of Ukraine]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/> (Accessed 25 January 2024).

34. KSE (2023). *Pryami zbytky, naneseni infrastrukturi Ukrayiny v khodi viyny, skladayut' mayzhe \$63 mlrd. Zahal'ni vtraty ekonomiky \$543-600 mlrd.* [Direct damage caused to the infrastructure of Ukraine during the war amounts to almost \$63 billion. Total economic losses are \$543-600 billion]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd/> (Accessed 25 January 2024).

35. CES (2023). *Bizhentsi z Ukrayiny: khto vony, skil'ky yikh ta yak yikh povernuty? Final'nyy zvit* [Refugees from Ukraine: who are they, how many are there and how to return them? Final report]. Available at: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (Accessed 25 January 2024).

36. KSE (2023). *Yakykh ekolohichnykh naslidkiv zaznala Ukrayina za chas viyny okrim zbytkiv vid pidryvu Kakhovs'koyi HES* [What environmental consequences did Ukraine suffer during the war, in addition to the damage from the explosion of the Kakhovskaya HPP]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/yakih-ekologichnih-naslidkiv-zaznala-ukrayina-za-chas-viyni-okrim-zbitkiv-vid-pidryvu-kahovskoyi-ges/> (Accessed 25 January 2024).

37. KSE (2023). *Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. Issue 3.* Available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf> (Accessed 25 January 2024).

38. Moroz, M., Bondarenko, E. (2022) *Zbytky promyslovosti cherez viynu* [Industrial losses due to the war]. Available at: <https://voxukraine.org/zbytky-promyslovosti-cherez-vijnu> (Accessed 25 January 2024).

39. Berestenko, V. (2023) *Yak lohistyka adaptuvalasya do viyny* [How logistics adapted to the war]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/24/702529/> (Accessed 25 January 2024).

40. European Central Bank. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html> (Accessed 25 January 2024).

41. Zadoia, A.O., Zadoia, O.A. (2016) *Motyvy ta stymuly zaoshchadzen': mikroekonomichnyy pidkhid* [Motives and incentives for savings: a microeconomic approach]. *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny* [Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine]. Issue 23(3). PP. 177-182.

ANALYSIS OF UKRAINE'S COMPETITIVENESS: PROBLEMS AND PROSPECTS OF EUROPEAN INTEGRATION

Oleksandr A. Zadoia, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: o.zadoia@duan.edu.ua

Artem M. Novikov, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: 235572@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-2>

Keywords: *competitiveness, international trade, international investments, investment climate, export, socio-economic development, reforms, European integration*

JEL classification: *F02, F13, F15, F21*

The article analyzes the competitiveness of Ukraine, identifies problems and outlines the prospects and consequences of the country's European integration aspirations. A retrospective review of the development of the country's economic model was conducted in order to evaluate the effectiveness of the implementation of reforms and identify errors that affected the place and role of the domestic economy in the world markets of goods and capital. This made it possible to single out certain comparative characteristics with the main theories of international trade and international investment. It was noted that unsuccessful attempts to quickly transform from a command-administrative economy to a mixed market system led to a loss of industrial potential and, accordingly, negatively affected the structure of foreign trade relations and the investment climate, which in turn led to a drop in the level of competitiveness of Ukraine. Along with this, the analysis of the key indicators of socio-economic development indicates certain positive changes in the period 2002-2012, which was reflected in the dynamics of GDP growth, an increase in incoming investment flows, stabilization of inflation at the targeted level and overall improved welfare of society. However, the uncertainty and constant change of the vector of economic integration together with the change of power led to the deterioration of the state's economic condition and made sustainable economic growth impossible. The period of revival of business and investment activity in the post-Covid 2021 year was replaced by a deep crisis with the beginning of the war. At the same time, the aspiration of our state to join the European community nevertheless gave a powerful impetus to the implementation and implementation of innovative reforms, which made it possible to achieve certain success in the direction of digitalization, infrastructure development, and further implementation of educational, medical, and social reforms even during the conduct of military operations. Currently, on the way to European integration, Ukraine is overcoming the difficult path of transforming its economic system to the requirements and values of the EU. Our country, together with the European Union, needs to solve the issues of labor migration and refugees, the introduction of a duty-free regime for domestic goods, the creation of a safe investment climate, etc. And there is not always unity in the choice of tools for solving these issues in the EU countries. Ukraine needs to use its advantages in logistics, geographical location, labor and natural resources, develop an industrial direction, introduce modern technologies, improve its energy independence and take an active part in integration processes. Finding compromises and political will allow Ukraine to successfully reform the socio-economic model and become a full member of the EU.

Одержано 10.02.2024.

УДК 316.32

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-3>

Р.М. КЛЮЧНИК,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-6787-275X>*

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ¹

У статті розглянуто актуальні глобальні проблеми сучасності у їх безпековому вимірі. Здійснено спробу окреслити різні напрями впливу глобальних проблем на архітектуру безпеки в умовах сьогодення. Було запропоновано поділ глобальних проблем сучасності на природно-екологічні та соціально-економічні. При цьому проміжну позицію між власне природними та антропогенними проблемами, на нашу думку, займають пандемії.

Висловлюється думка, що сучасна економіка менше залежить від природних негараздів, але природні катастрофи забирають більше життів через велику щільність населення в сучасному світі. Надзвичайно руйнівним є вплив людини на довкілля. Забруднення повітря в катастрофічних масштабах спостерігається у мегаполісах країн, що розвиваються. Вирубка лісів та опустелювання роблять непридатними для життя дедалі більші території. Глобальне потепління та зміни клімату полягають не лише в зростанні температури, але й у появі погодних аномалій, таненні льодовиків, підвищенні рівня Світового океану. Наслідком змін клімату стала поява «кліматичних мігрантів». Поєднання природного та соціального вимірів у глобальних проблемах продемонстровано на прикладі конфліктів за воду.

Соціально-економічні проблеми багато в чому пов'язані з недосконалістю суспільства. Так, демографічна проблема має різні прояви: у країнах Заходу це демографічна криза, а в країнах, що розвиваються, спостерігається демографічний вибух, що було продемонстровано на прикладі Нігерії, Єгипту, Бангладеш, Ефіопії тощо. Бідність у таких країнах чинить важливий вплив на економічну безпеку. Значна частина людей не має елементарних благ (їжі, водопостачання та водовідведення, житла, медикаментів тощо) та живе в умовах абсолютної бідності. У деяких країнах частка грамотного населення все ще досить низька. Також небезпеку становить злочинність, яка також глобалізується. Під владу злочинних груп можуть потрапити цілі країни, як-от Гаїті. Тероризм є одним із видів злочинності, який варто досліджувати окремо через низку причин.

Усі перелічені проблеми загострюються в умовах неефективного політичного управління. Вирішувати питання, пов'язані з безпекою та подоланням наслідків

¹ Стаття підготовлена у рамках реалізації міжнародного проєкту «Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях» № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

глобальних проблем, можна лише за наявності ефективно працюючої системи державного управління. Це є вкрай важкою задачею за умов диктатури або відсутності легітимної державної влади. Питання підтримки міжнародної безпеки у всіх сферах є актуальним питанням у міжнародній політиці. Підкреслюється, що лише спільні зусилля сприятимуть подоланню досліджуваних проблем.

Ключові слова: *глобальні проблеми, безпека, економічна безпека, довкілля, населення, бідність, політичний режим*

JEL classification: *F01, F52, F68, I32*

The article deals with current global issues of our time in their security dimension. An attempt has been made to outline the various directions of influence of global problems on the security architecture in today's conditions. It was proposed to divide the global problems of our time into natural-ecological and socio-economic ones. At the same time, in our opinion, pandemics occupy an intermediate position between natural and anthropogenic problems.

It has been argued that the modern economy is less vulnerable to natural disasters than it has been before, but natural disasters take more lives due to the high population density in the modern world. Human impact on the environment has been extremely destructive. Air pollution on a catastrophic scale is observed in large cities of the developing countries. Deforestation and desertification are making more and more areas uninhabitable. Global warming and climate change are seen not only in the rise in temperature, but also in the appearance of weather anomalies, the melting of glaciers, and the rise in the level of the World Ocean. The appearance of «climate migrants» has been explained to be one of the consequences of climate change. The combination of natural and social dimensions of global issues has been illustrated with the examples of conflicts over water.

Socio-economic problems are mostly determined by the imperfection of society. This article has dealt with the demographic problem in different dimensions: in the Western countries there is a demographic crisis, and in the developing countries there is a demographic explosion, which has been shown using the example of Nigeria, Egypt, Bangladesh, Ethiopia, etc. Poverty in these countries has an important impact on economic security. A large number of people do not have the basic necessities for life (food, safe water and sanitation, shelter, healthcare, etc.) and live in conditions of absolute poverty. In some countries, the literacy rate is still quite low. The globalisation of criminal activity also a danger. Some countries, such as Haiti, can fall under the control of criminal groups. Terrorism is a type of crime that deserves to be investigated separately for many reasons.

All the listed problems are extremely urgent in the conditions of inefficient political management. Solving issues related to security and overcoming the consequences of global issues is possible only in the presence of an effectively functioning public administration system. But creating a good governance system is a difficult task under conditions of dictatorship or the absence of legitimate state power. The issue of supporting international security in all spheres is a topical problem in international politics. It has been underlined that joint efforts can help to overcome of the explored issues.

Keywords: *global issues, security, economic security, environment, population, poverty, political regime*

JEL classification: *F01, F52, F68, I32*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація, на нашу думку, не має чіткої дати початку. Можна умовно вважати, що старт сучасним глобалізаційним процесам дала епоха великих географічних відкриттів, завдяки яким майже вся суша (передусім Америка) стала відомою європейцям. Глобалізація в умовах сьогодення є швидшою та

масштабнішою, ніж будь-коли раніше. Ми живемо у світі, який стрімко уніфікується та стандартизується. Стираються кордони між країнами, що є надзвичайно корисним для бізнесу та суспільства. Спосіб життя, транспорт, техніка, стандарти споживання та проведення дозвілля – усе це є максимально уніфікованим. Можливість миттєвої передачі інформації майже в будь-яку точку планети також є проявом глобалізації. Звичайно, деякі країни залишаються осторонь цих процесів, але це явище, скоріше за все, тимчасове.

Але проблеми теж глобалізуються, стають масштабними, такими, що потребують спільних зусиль для їх вирішення. Звичайно, проблеми як такі існували завжди, але лише в умовах глобалізації з'явилися передумови для набуття ними глобального характеру. Більше того, враховуючи взаємозалежність між країнами та регіонами світу, кожна проблема, навіть локальна, має значні шанси на переростання у глобальну. Україна зіштовхнулася з проявами глобальних проблем різного характеру, відповідно, для вітчизняних дослідників вивчення глобальних проблем набуло особливого значення. Від успішного подолання найбільш деструктивних наслідків цих проблем залежить як національна та європейська, так і світова безпека.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення досліджуваної проблеми, та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Глобальні проблеми сучасності розглядаються в науковому дискурсі більшості країн світу. Автори наукових досліджень прагнуть використовувати емпіричний матеріал для глибокого аналізу сучасних глобальних проблем. Польські автори І. Куровська, А. Конопко, Р. Свіслоцька, Г. Свідерські, В. Левандовські [1] аналізують глобальне потепління. Н. Романюк [2] розглядає порівняно новий феномен кліматичних мігрантів. У працях А. Мостової [3] досліджуються проблеми продовольчої безпеки. Б. Зуа [4] приділяє увагу глобальному виміру проблеми освіти. При цьому ми вважаємо за необхідне приділити увагу всім цим проблемам із акцентом на безпековому вимірі, враховуючи найновіші дані. З огляду на це, ми використовуємо емпіричні дані, у тому числі статистичні звіти та публікації в авторитетних ЗМІ. Це особливо стосується проблематики конфліктів через водні ресурси.

У рамках нашої статті спробуємо окреслити різні напрями впливу глобальних проблем на архітектуру безпеки в умовах сьогодення. Втім, ми усвідомлюємо той факт, що ситуація змінюється занадто швидко і нам будуть необхідні доповнення й уточнення з огляду на поточні події.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у комплексному дослідженні безпекового виміру глобальних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Глобалізаційні процеси у ХХ ст. істотно пришвидшилися. Під час холодної війни кожна з наддержав намагалася залучити до свого блоку якнайбільше тих, хто не визначився, у тому числі з числа африканських та латиноамериканських країн. Одночасно з цим важливу роль у глобалізаційних процесах почали відігравати транснаціональні корпорації. Якісно новий рівень глобалізаційних процесів

ми спостерігаємо на сучасному етапі міжнародних відносин, починаючи з 1990-х років. Засоби масової комунікації, перш за все інтернет-технології, призвели до формування єдиного інформаційного простору, де ситуація може змінюватися протягом коротких проміжків часу.

Проблеми виникають з різних причин та за різних обставин. Як і будь-які комплексні явища, їх досить складно класифікувати. Ми умовно поділяємо глобальні проблеми сучасності на природно-екологічні та соціально-економічні.

Природно-екологічні проблеми. Негаразди, пов'язані з навколишнім середовищем, супроводжують людство постійно. Не варто вважати їх «лихом ХХ-ХХІ століть», якого раніше не існувало. Первісні люди винищили багато біологічних видів, пізніше розорювали землі, спалювали та вирубували ліси. Втім, примітивна техніка не дозволяла людині завдати значної шкоди природі. Натомість люди потерпали від природних негараздів: повеней, землетрусів, посух тощо. На нашу думку, можна виокремити власне природні проблеми, які виникають незалежно від людини, та антропогенні впливи, які обумовлені діяльністю людини. У рамках нашого дослідження ми не будемо концентрувати особливу увагу на власне природних чинниках. Зазначимо, що зараз вони впливають на власне економіку менше, ніж раніше, через здатність людської цивілізації до швидкого відновлення у постраждалих регіонах (прикладом є Японія, яка швидко відновлюється після регулярних землетрусів). Але при цьому зростає потенційна кількість жертв через небувалу раніше густоту населення. У нас немає точних свідчень щодо жертв природних катастроф у доісторичні часи, але катастрофи, що відбуваються сьогодні у густонаселених місцях планети, призводять до масштабних людських втрат. Прикладами є циклон у Бангладеш (1991 р.), землетрус та цунамі в Індійському океані (2004 р.), землетрус на Гаїті (2010 р.) та інші стихійні лиха. Кількість жертв кожної з катастроф вимірювалася десятками тисяч людей, головним чином через густоту населення в епіцентрах лиха.

На нашу думку, проміжну позицію між власне природними та антропогенними проблемами займають пандемії. З одного боку, збудники хвороб існували навіть до появи людини як біологічного виду. З іншого боку, саме щільність населення, особливо в містах, стала каталізатором епідемій, які вплинули на розвиток людства. Пандемії чуми, холери, грипу завдавали істотної шкоди людській цивілізації. Пандемія «іспанського грипу» не спричинила б таких наслідків, якби не події Першої світової війни (тобто поведінка людей стала причиною якщо не самої епіdemії, то її масштабних наслідків). Економічний спад, який спричинила пандемія COVID-19, подекуди відчувається й досі. У країнах, що розвиваються, спостерігаються «забуті тропічні хвороби», які принципово виліковні, але поширені там, де їх вилікувати важко через низький рівень розвитку охорони здоров'я. Сучасні медики говорять про гіпотетичну «хворобу Х», яка матиме більш серйозні наслідки, ніж COVID-19.

Нарешті, антропогенний вплив на природу є критичним. Він зростає із розвитком цивілізації та став справжньою глобальною проблемою після промислової революції.

Забруднення довкілля. 99% жителів Землі проживають у містах, де рівень забруднення повітря перевищує рекомендації ВООЗ [5]. Забруднення повітря в катастрофічних масштабах спостерігається у мегаполісах країн, що розвиваються. Через забруднення повітря лише в Китаї щорічно помирають близько 2 млн людей [6]. Забруднюються також вода, ґрунти та різні елементи ландшафту (ліси, степи). Істотно забруднений нафтопродуктами та відходами Світовий океан.

Знищення лісів. У ХХІ ст. ліси («легені планети») піддаються деструктивному впливу людини, особливо сибірська тайга та амазонська сельва. У 1990-2021 рр. площа лісів Амазонії зменшилася на 820 тис. км² [7, с. 5]. Знищуються також екваторіальні та тропічні ліси Африки та Австралії. Цілеспрямовані вирубки з промисловою та сільськогосподарською метою, як і лісові пожежі, призводять до знеліснення. Антропогенним чинником, що впливає на стан лісових екосистем та характеризується швидкими темпами зростання, є господарська діяльність, зокрема вирубування стиглих деревостанів з метою заготівлі деревини. Під час проведення рубок технологічні процеси лісозаготівлі, як правило, не враховують природно-кліматичні умови регіону [8, с. 120].

Опустелювання. Деградація земель під впливом діяльності людини відбувається особливо швидко, що можна помітити на прикладі Сахари, Гобі та інших пустель, які постійно збільшують свою площу. Це фактично залишає без засобів до існування людей, які живуть на цих територіях. Опустелювання призводить до внутрішнього переміщення та міжнародної міграції. Приблизно 2 млрд людей є потенційними жертвами опустелювання [9, с. 2]. Дуже часто це найбільш вразливі жителі найбільш вразливих країн, що поглиблює глобальну нерівність [10, с. 5].

Глобальне потепління. Протягом останніх десятиліть спостерігається стійке підвищення температури повітря на планеті. Так, у Польщі протягом 1901-2000 рр. середня температура щорічно зростала на 0,0089°C [1, с. 123]. Глобальне потепління та зміни клімату полягають не лише в зростанні температури, але й у появі погодних аномалій, таненні льодовиків, підвищенні рівня Світового океану, змін у популяціях та ареалах поширення тварин тощо. Вплив зміни клімату особливо відчутний у сільському господарстві, на яке припадає понад 80% загального обсягу використання води [11, с. 74].

Ці та інші природні явища є однією з причин переміщення людей у всьому світі. У сучасному дискурсі немає єдиної точки зору стосовно того, як називати таких осіб, але Н. Романюк пропонує погодитися з назвою «кліматичні мігранти», оскільки причиною їх переміщення є саме зміни клімату [2, с. 59]. Глобальне потепління є однією з ключових проблем у західному політичному дискурсі, крім того, ця проблема є об'єктом спекуляцій та навіть теорій змови.

У наш час нестача прісної води вже стала причиною реальних конфліктів. В Індії, Кенії та Ємені суперечки за воду стали причиною кровопролиття всередині країни [12]. Прикордонні конфлікти між Іраном та Афганістаном також спричинені нестачею водних ресурсів (Іран звинувачує талібів в обмеженні потоку води з річки Гільменд у прикордонні райони Ірану, що

страждають від посухи) [13]. Є всі підстави вважати, що зростаюче населення потребуватиме більше води, відтак, ці конфлікти стануть масштабнішими. Це один із численних прикладів поєднання природного та соціального початків у глобальних проблемах.

Соціально-економічні проблеми. Людське суспільство із самого початку було недосконалим. Проблема соціуму присвячували свої праці Платон, Аристотель, Т. Мор, Т. Гоббс та інші мислителі. Було здійснено численні спроби моделювання ідеального суспільства, але всі вони залишилися утопічними. Водночас суспільство є складною системою, а соціальні проблеми часто стають глобальними.

Демографічна проблема має два основні виміри. У країнах Заходу кількість населення або знижується, або повільно зростає, причому зростання це майже завжди відбувається за рахунок міграції. Це призводить до старіння населення, зростання навантаження на працюючих. Крім того, найшвидше депопуляція відбувається у сільських та депресивних місцевостях. Зниження частки молоді є викликом для розвитку деяких сфер, таких як освіта й спорт.

У той же час у країнах, що розвиваються, спостерігається демографічний вибух. Зростання населення відбувається дуже швидко через надвисоку народжуваність та істотне зменшення смертності через досягнення медицини. У багатьох країнах та регіонах ще триває перехід від традиційного до індустріального суспільства. У табл. 1 наведемо приклади деяких країн, у яких демографічна проблема є особливо гострою.

Таблиця 1

Деякі країни з чисельністю населення понад 100 млн осіб

Країна	Чисельність населення у 2023 р. (млн осіб)
Індія	1399
Індонезія	279
Пакистан	248
Нігерія	231
Бангладеш	167
Ефіопія	116
Демократична Республіка Конго	112

Джерело: [14]

У цих країнах відбувається стрімка урбанізація, швидко зростає населення міст, але здебільшого це відбувається за рахунок збільшення кількості бідних міських жителів, які нещодавно переселилися із сільських районів. У перенаселених містах часто не вистачає найнеобхідніших ресурсів, зокрема, питної води та якісної їжі. Слід зазначити, що продовольча безпека – один із ключових факторів, який уможливує подолання бідності. Відповідно, необхідно розробляти державну стратегію продовольчої безпеки [3].

Бідність. Глобальний Південь у цілому – це регіони, у яких поширена бідність, причому абсолютна (не вистачає ресурсів для задоволення базових потреб). В умовах абсолютної бідності люди страждають від голоду, відсутності або нестачі питної води, житла, одягу. Так, у Мавританії кожна четверта дитина живе в абсолютній бідності [15]. У 2021 р. з нестачею

продовольства (food insecurity) зіштовхнулися понад 1,3 млн жителів країни (загальна чисельність населення країни становить понад 4,2 млн) [16]. У Бурунді 87% населення живуть менш ніж на 1,9 долара США на рік [17]. Доступ до питної води також є благом, доступним у низці країн далеко не всім. У Південному Судані тільки 41% населення має доступ до безпечної питної води [18]. У багатьох країнах неграмотність досі залишається масовою проблемою (Нігер, Малі, Південний Судан, Гамбія, Чад та інші). Також актуальним питанням залишається доступ до системи охорони здоров'я (лікарів, медичних закладів та медикаментів у багатьох країнах також не вистачає). Дослідники виокремлюють різні змінні, від яких залежить грамотність / неграмотність населення: доходи, походження людей, безпека, вік вступу до шлюбу, гендерна рівність / нерівність, наявність збройних конфліктів і навіть природні негаразди [4, с. 101].

Із бідністю тісно пов'язана **злочинність**. Від нестачі найнеобхіднішого люди часто йдуть на ризик та вчиняють правопорушення. Трапляється, що вони порушують закон не від злиднів, а через безкарність злочинів. Іноді цьому сприяє бездіяльність та / або корумпованість поліції в бідних країнах та регіонах. Справжньою проблемою для Мексики є діяльність наркокартелів: у мексиканському місті Селая лише за останні три роки було вбито щонайменше 34 співробітника поліції [19]. Надто складною є ситуація на Гаїті, де великі міста фактично перейшли під управління бандформувань, які отримують зброю з-за кордону, в тому числі зі США. Ситуація почала стрімко погіршуватися після вбивства президента Ж. Моїза у 2021 р. [20]. У 2023 р. на Гаїті було зафіксовано 4789 вбивств, що перевищує показник 2022 р. на 119,4% [21]. Злочинність інтернаціоналізується та глобалізується, що видно на прикладах наркоторгівлі та тероризму. Останній взагалі переживає своє піднесення, оскільки має на меті залякування великої кількості людей, а це легко вчинити в умовах інформаційного суспільства [22, с. 5]. Тероризм впливає на політику держав, легітимізуючи контроль та насилля, які вчиняються в контексті боротьби з тероризмом (та поза цим контекстом).

Усі перелічені проблеми загострюються в умовах неефективного політичного управління. Вирішенню глобальних проблем перешкоджають як деструктивні диктаторські режими, так і «острови безвладдя», де немає державної влади, а владні повноваження є об'єктом боротьби збройних угруповань. Так, і в Туркменістані, і в Сомалі соціально-економічні проблеми вкрай загострені, але перша держава за всіма ознаками є диктатурою, а друга майже не контролює свою територію. При цьому Китай не є демократичною країною, але він продемонстрував успішну боротьбу з бідністю та COVID-19. Що ж стосується демократичних політичних режимів, то далеко не завжди вони здатні ефективно долати проблеми, з якими зіштовхуються країни.

Ми вважаємо, що для вирішення глобальних проблем необхідна міжнародна згуртованість, а для подолання їх на рівні країн потрібні політичні зусилля.

Висновки. У ХХ-ХХІ ст. глобалізаційні процеси розвиваються особливо швидко. Цьому сприяли, серед іншого, нові засоби зв'язку, зокрема, інтернет. Світ стає дедалі більш уніфікованим, а інформація – загальнодоступною. Але при цьому глобалізуються й проблеми: тепер вони стосуються всього

людства і не обмежуються певною країною чи регіоном. Практично будь-яка проблема або вже є глобальною, або має потенціал до набуття такого статусу.

Умовно глобальні проблеми можна поділити на природно-екологічні та соціально-економічні. При цьому кожна (або практично кожна) природно-екологічна проблема є антропогенною, тобто спричиненою діяльністю людини. Усі проблеми, які ми розглянули та яких торкнулися, є глобальними, але вони мають і регіональний вимір. Деякі з них є більш актуальними для певних регіонів (ззеленення для Амазонії, опустелювання для Північної Африки, бідність для Африки на південь від Сахари тощо), при цьому вплив цих проблем завжди глобальний.

На особливу увагу заслуговують соціально-економічні проблеми, адже їх причини коріняться в недосконалому суспільних відносин. Ми звернули увагу на Глобальний Південь, де сконцентровані бідність, насилля, корупція та інші проблеми. Звичайно, усе це спостерігається і в розвинених країнах, але набагато меншою мірою. У той же час такі проблеми мають тенденцію до поширення по всьому світу, незважаючи на кордони, що ми бачимо на прикладах наркоторгівлі та тероризму.

Таким чином, глобальні проблеми прямим чином впливають на безпеку всього світу. І природні, і соціальні фактори можуть істотно збільшити рівень небезпеки. Відтак, питання підтримки міжнародної безпеки у всіх сферах є серйозним аргументом у міжнародній політиці, адже подолання глобальних проблем сучасності багато в чому залежить від політичних рішень. Деякі політичні режими не зацікавлені в подоланні проблем, оскільки політичні еліти цікавить лише збереження влади. Це стосується передусім авторитарних режимів, хоча й не всіх. У той же час лише спільні зусилля сприятимуть подоланню цих проблем.

Список використаних джерел

1. Kurowska I., Konopko A., Świsłocka R., Świdorski G., Lewandowski W. Globalne ocieplenie – przyczyny, skutki oraz zapobieganie zmianom klimatu. *Budownictwo i Inżynieria Środowiska*. 2015. Vol. 6, no. 3. S. 119-130.
2. Романюк Н. Вплив глобального потепління та змін клімату на появу кліматичних мігрантів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. № 1(7). С. 52-61. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-52-61>
3. Mostova A. A methodological approach to the strategic analysis of food security. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Vol. 3 No. 5. P. 319-328. DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-319-328>
4. Zua B. Literacy: Gateway to a World of Exploits. *International Journal of Education & Literacy Studies*. 2021. Vol. 9. Issue 1. P. 96-104. DOI: <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.9n.1p.96> (Accessed 29 March 2024).
5. Air pollution data portal. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/data/gho/data/themes/air-pollution> (Accessed 29 March 2024).
6. Air pollution in China. World Health Organisation. URL: <https://www.who.int/china/health-topics/air-pollution> (Accessed 29 March 2024).

7. Beuchle, R., Achard, F., Bourgoin, C. and Vancutsem, C., Deforestation and forest degradation in the Amazon - Updated status and trends for the year 2021, EUR 31180 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-55656-5, doi:10.2760/398695, JRC130081.

8. Ковальчук Н.П., Петрук С.Р. Особливості впливу навколишнього середовища на стан лісових насаджень України. Сільськогосподарські машини. 2023. Вип. 49. С. 117-123. DOI: <https://doi.org/10.36910/acm.vi49.1060>

9. Desertification. UN Office for Disaster Risk Reduction. URL: https://www.unisdr.org/files/1794_VL102205.pdf / (Accessed 29 March 2024).

10. The Overlooked Environmental and Human Rights Crisis: Desertification, Land Degradation and Drought. A Policy Brief № 4 from the UN Special Rapporteur on Human Rights and the Environment. The Office of the High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/environment/srenvironment/activities/SR-Environment-PolicyBrief-4.pdf> (Accessed 29 March 2024).

11. Climate Change 2022. Impacts, Adaptation and Vulnerability. The Intergovernmental Panel on Climate Change. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_SummaryVolume.pdf (Accessed 29 March 2024).

12. Water increasingly at the center of conflicts from Ukraine to the Middle East. Los Angeles Times. URL: <https://www.latimes.com/environment/story/2023-12-28/water-related-conflicts-on-the-rise-worldwide> (Accessed 29 March 2024).

13. Iran and Afghanistan are feuding over the Helmand River. The water wars have no end in sight. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-afghanistan-taliban-water-helmand/> (Accessed 29 March 2024).

14. Country Comparisons – Population. The World Factbook. CIA. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/population/country-comparison/> (Accessed 29 March 2024).

15. Humanitarian Action for Children 2022 – Mauritania. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/media/111886/file/2022-HAC-Mauritania.pdf> (Accessed 29 March 2024).

16. Mauritania. The World Factbook. CIA. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/mauritania/#people-and-society> (Accessed 29 March 2024).

17. 2022 Investment Climate Statements: Burundi. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements/burundi/> (Accessed 29 March 2024).

18. South Sudan. Water. USAID. URL: <https://www.usaid.gov/south-sudan/water> (Accessed 29 March 2024).

19. Mexico's most dangerous city for police refuses to give up or negotiate with cartels. Associated Press. URL: <https://apnews.com/article/mexico-police-cartels-officers-killed-86548e81e62689628078bc3f1df042e2> (Accessed 29 March 2024).

20. 'A criminal economy'. How US arms fuel deadly gang violence in Haiti. Al Jazeera. URL: <https://www.aljazeera.com/news/longform/2024/3/25/a->

[criminal-economy-how-us-arms-fuel-deadly-gang-violence-in-haiti](#) (Accessed 29 March 2024).

21. United Nations Integrated Office in Haiti – Report of the Secretary-General (S/2024/62). UN. URL: https://binuh.unmissions.org/sites/default/files/report_of_the_un_secretary_general_on_haiti_binuh_-_15_january_2024.pdf (Accessed 29 March 2024).

22. Rahmawati K., Heriyanto H. Contra radicalism through the interpreting verse of Jihad (case study of NU online platform). *Journal of Terrorism Studies*. 2023. Vol. 4. No. 2. Article 6. URL: <https://scholarhub.ui.ac.id/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=jts> (Accessed 29 March 2024).

References

1. 2022 Investment Climate Statements: Burundi. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements/burundi/> (Accessed 29 March 2024).

2. ‘A criminal economy’. How US arms fuel deadly gang violence in Haiti. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/longform/2024/3/25/a-criminal-economy-how-us-arms-fuel-deadly-gang-violence-in-haiti> (Accessed 29 March 2024).

3. Air pollution data portal. *World Health Organization*. URL: <https://www.who.int/data/gho/data/themes/air-pollution> (Accessed 29 March 2024).

4. Air pollution in China. *World Health Organisation*. URL: <https://www.who.int/china/health-topics/air-pollution> (Accessed 29 March 2024).

5. Beuchle, R., Achard, F., Bourgoin, C. and Vancutsem, C. (2022). Deforestation and forest degradation in the Amazon - Updated status and trends for the year 2021, EUR 31180 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-55656-5, doi:10.2760/398695, JRC130081.

6. Climate Change 2022. Impacts, Adaptation and Vulnerability. *The Intergovernmental Panel on Climate Change*. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_SummaryVolume.pdf (Accessed 29 March 2024).

7. Country Comparisons – Population. *The World Factbook*. *CIA*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/population/country-comparison/> (Accessed 29 March 2024).

8. Desertification. *UN Office for Disaster Risk Reduction*. URL: <https://www.unisdr.org/> (Accessed 29 March 2024).

9. Humanitarian Action for Children 2022 – Mauritania. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/media/111886/file/2022-HAC-Mauritania.pdf> (Accessed 29 March 2024).

10. Iran and Afghanistan are feuding over the Helmand River. The water wars have no end in sight. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-afghanistan-taliban-water-helmand/> (Accessed 29 March 2024).

11. Kovalchuk, N.P., Petruk, S.R. (2023). *Osoblyvosti vplyvu navkolysnnoho seredovyshcha na stan lisovykh nasadzen Ukrainy* [Peculiarities of environmental influence on the condition of forest plantations in Ukraine]. *Silskohospodarski*

mashyny [Agricultural machines]. No. 49. P. 117-123. DOI: <https://doi.org/10.36910/acm.vi49.1060> (in Ukrainian).

12. Kurowska, I., Konopko, A., Świsłocka, R., Świdorski, G., Lewandowski, W. (2015). *Globalne ocieplenie – przyczyny, skutki oraz zapobieganie zmianom klimatu* [Global warming – causes, effects and climate change prevention]. *Budownictwo i Inżynieria Środowiska* [Civil and Environmental Engineering]. Vol. 6, no. 3. S. 119-130 (in Polish).

13. Mauritania. The World Factbook. CIA. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/mauritania/#people-and-society> (Accessed 29 March 2024).

14. Mexico's most dangerous city for police refuses to give up or negotiate with cartels. *Associated Press*. URL: <https://apnews.com/article/mexico-police-cartels-officers-killed-86548e81e62689628078bc3f1df042e2> (Accessed 29 March 2024).

15. Mostova, A. (2017). A methodological approach to the strategic analysis of food security. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 3 No. 5. P. 319-328. DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-319-328>

16. Rahmawati, K., Heriyanto, H. Contra radicalism through the interpreting verse of Jihad (case study of NU online platform). *Journal of Terrorism Studies*. 2023. Vol. 4. No. 2. Article 6. URL: <https://scholarhub.ui.ac.id/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=jts> (Accessed 29 March 2024).

17. Romaniuk, N. (2020). *Vplyv hlobalnoho poteplinnia ta zmin klimatu na poiavu klimatychnykh mihrantiv* [The global warming and climate change impact on the emergence of climate migrants]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii* [International Relations, Public Communications and Regional Studies]. No. 1(7). P. 52-61. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-52-61> (in Ukrainian).

18. South Sudan. Water. USAID. URL: <https://www.usaid.gov/south-sudan/water> (Accessed 29 March 2024).

19. The Overlooked Environmental and Human Rights Crisis: Desertification, Land Degradation and Drought. A Policy Brief № 4 from the UN Special Rapporteur on Human Rights and the Environment. *The Office of the High Commissioner for Human Rights*. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/environment/srenvironment/activities/SR-Environment-PolicyBrief-4.pdf> (Accessed 29 March 2024).

20. United Nations Integrated Office in Haiti – Report of the Secretary-General (S/2024/62). UN. URL: https://binuh.unmissions.org/sites/default/files/report_of_the_un_secretary_general_on_haiti_binuh_-_15_january_2024.pdf (Accessed 29 March 2024).

21. Water increasingly at the center of conflicts from Ukraine to the Middle East. *Los Angeles Times*. URL: <https://www.latimes.com/environment/story/2023-12-28/water-related-conflicts-on-the-rise-worldwide> (Accessed 29 March 2024).

22. Zua, B. Literacy: Gateway to a World of Exploits. *International Journal of Education & Literacy Studies*. 2021. Vol. 9. Issue 1. P. 96-104. DOI: <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.9n.1p.96> (Accessed 29 March 2024).

SECURITY DIMENSION OF THE GLOBAL ISSUES

Ruslan M. Kliuchnyk, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: nobelpolis@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-3>

Keywords: *global issues, security, economic security, environment, population, poverty, political regime*

JEL classification: *F01, F52, F68, I32*

The article deals with current global issues of our time in their security dimension. An attempt has been made to outline the various directions of influence of global problems on the security architecture in today's conditions. It was proposed to divide the global problems of our time into natural-ecological and socio-economic ones. At the same time, in our opinion, pandemics occupy an intermediate position between natural and anthropogenic problems.

It has been argued that the modern economy is less vulnerable to natural disasters than it has been before, but natural disasters take more lives due to the high population density in the modern world. Human impact on the environment has been extremely destructive. Air pollution on a catastrophic scale is observed in large cities of the developing countries. Deforestation and desertification are making more and more areas uninhabitable. Global warming and climate change are seen not only in the rise in temperature, but also in the appearance of weather anomalies, the melting of glaciers, and the rise in the level of the World Ocean. The appearance of «climate migrants» has been explained to be one of the consequences of climate change. The combination of natural and social dimensions of global issues has been illustrated with the examples of conflicts over water.

Socio-economic problems are mostly determined by the imperfection of society. This article has dealt with the demographic problem in different dimensions: in the Western countries there is a demographic crisis, and in the developing countries there is a demographic explosion, which has been shown using the example of Nigeria, Egypt, Bangladesh, Ethiopia, etc. Poverty in these countries has an important impact on economic security. A large number of people do not have the basic necessities for life (food, safe water and sanitation, shelter, healthcare, etc.) and live in conditions of absolute poverty. In some countries, the literacy rate is still quite low. The globalisation of criminal activity also a danger. Some countries, such as Haiti, can fall under the control of criminal groups. Terrorism is a type of crime that deserves to be investigated separately for many reasons.

All the listed problems are extremely urgent in the conditions of inefficient political management. Solving issues related to security and overcoming the consequences of global issues is possible only in the presence of an effectively functioning public administration system. But creating a good governance system is a difficult task under conditions of dictatorship or the absence of legitimate state power. The issue of supporting international security in all spheres is a topical problem in international politics. It has been underlined that joint efforts can help to overcome of the explored issues.

Одержано 21.01.2024.

УДК 330.1:32

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-4>

С.В. КУЗЬМІНОВ,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля», Дніпро (Україна)*
<https://orcid.org/0000-0001-5456-2162>

ЕКОНОМІКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕМІЛІТАРИЗАЦІЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена вивченню економічно-інституційних проблем та передумов для реконструкції європейського військово-промислового комплексу. Під час розгляду цього питання були поставлені та вирішені наступні завдання:

- визначити економічні фактори, що визначають здатність європейських економік забезпечити українську армію достатньою кількістю зброї та боєприпасів;
- виявити бар'єри для залучення капіталу в військово-промисловий комплекс;
- вивчити інституційні передумови для зміни мотивацій інвестування в військово-промисловий комплекс.

З одного боку, ремілітаризація Європи здається необхідною через формування антизахідної осі зла, що складається з Москви, Пекіна та Тегерану. З іншого боку, ремілітаризація для колишніх пацифістів-європейців не є простою справою. Ми вважаємо, що проблема ремілітаризації має щонайменше три аспекти: ціну, інвестиції та цивілізацію. Якщо зобразити проблему ремілітаризації Європи як айсберг, аспект ціни буде найбільш поверхневою, очевидною частиною проблеми, тоді як аспект цивілізації буде її основою.

Аспект ціни: проявляється, зокрема, у стрімкому зростанні цін на закупівлю зброї. Аномалія полягає в тому, що навіть з чотириразовим зростанням цін, яке, здається, обіцяє виробникам прибутки в сотнях (!) відсотків, насичення попиту через збільшення пропозиції не відбувається.

Аспект інвестицій: проявляється у недостатній інвестиційній активності в європейському військово-промисловому комплексі порівняно з тим, якою вона могла би бути. Проблема полягає у неприйнятно високих ризиках можливих інвестиційних проєктів у секторі оборони, зокрема, через ризик зменшення попиту на виготовлені товари. Враховуючи нормальну прибутковість виробничих активів у розвинених країнах, успішна ремілітаризація може включати гарантії широкого і стабільного державного замовлення зброї та боєприпасів від виробників на наступні десять-п'ятнадцять років.

Аспект цивілізації: Підтримка стійкого високого попиту на військові товари протягом одного-двох десятиліть вимагає фундаментально іншого підходу від європейських суспільств та держав до питань війни і миру, ніж це має місце в даний час.

Ключові слова: *ремілітаризація, військово-промисловий комплекс, інвестиційні аспекти ремілітаризації, цивілізаційні аспекти ремілітаризації*

JEL classification: *F52, F53, H56*

This article is dedicated to the examination of the economic-institutional problems and prerequisites for the reconstruction of the European military-industrial complex. During the consideration of this issue, the following tasks were set and addressed:

- to find out the economic factors determining the ability of European economies to provide the Ukrainian army with a sufficient amount of weapons and ammunition;
- to identify barriers to capital involvement in the military-industrial complex;

– to study the institutional prerequisites for changing motivations for investing in the military-industrial complex.

On one hand, the remilitarization of Europe appears inevitable due to the formation of an anti-Western axis of evil, consisting of Moscow, Beijing, and Tehran. On the other hand, remilitarization for formerly pacifist Europeans is not an easy matter. We believe that the problem of remilitarization has at least three aspects: price, investment, and civilization. If we were to depict the problem of European remilitarization as an iceberg, the price aspect would be the most superficial, obvious part of the problem, while the civilization aspect would be its foundation.

Price aspect: This has manifested, in particular, in the rapid increase in procurement prices for weapons. The anomaly is that even with a fourfold increase in prices, which apparently promises manufacturers profits in the hundreds(!) of percent, demand saturation through increased supply does not occur.

Investment aspect: It is evident in the relatively insufficient investment activity in the European military-industrial complex compared to what it should be. The issue lies in the unacceptably high risks of possible investment projects in the defense sector, namely, the risk of a decrease in demand for manufactured goods. Considering the normal profitability of production assets in developed countries, successful remilitarization could involve guarantees of extensive and stable state purchases of weapons and ammunition from producers for the next ten to fifteen years.

Civilization aspect: Maintaining consistently high demand for military goods for one to two decades requires a fundamentally different approach from European societies and states to issues of war and peace than is currently the case. It turns out that for the remilitarization of Europe, a series of colonial wars is needed. Colonialism, in any of its manifestations, involves the institutionalization of inequality between Europeans and those outside Europe. Remilitarization means that the «flower generation,» the people who tried to «love, not war,» must acknowledge their defeat, and more than half a century of conscious rejection of making military violence a significant political instrument, which has always been reckless, is regarded as a terrible mistake that must not be repeated. European elites see and understand the consequences of this choice. Therefore, we can argue that the million shells for Ukraine cost Europeans significantly more than a few pitiful billion euros. It costs dreams of humanism, of a bright communist future, dreams of a time when the bright, rational, human will ultimately overcome all that is dark, primitive, and bestial.

Keywords: *remilitarization, military-industrial complex, investment aspects of remilitarization, civilization aspects of remilitarization*

JEL classification: *F52, F53, H56*

Вступ та формулювання проблеми. Після розпаду основного геополітичного супротивника, Радянського Союзу, європейські країни почали активно демілітаризуватися, перерозподіляючи гроші з військового сектора у цивільний, посилюючи фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я. Проте події 2022 і наступних років показали, що загроза європейській безпеці зникла не назавжди. Московське вторгнення в Україну, яке супроводжувалося агресивною риторикою і ядерним шантажем у бік країн Заходу раптово поставили питання про необхідність негайного відновлення військово-промислового комплексу європейських країн. Проте завдання виявилось важчим, ніж здавалося. Фактично, план військових поставок в Україну був провалений, а програми розширення європейських армій довелося розтягти не багато років, оскільки військова промисловість виявилася нездатною виробити необхідну зброю та боєприпаси.

Огляд останніх публікацій та постановка задач дослідження. Попри обіцянки, Європа не спромоглася забезпечити постачання українській армії одного мільйона артилерійських пострілів до березня 2024 р. [1]. А якщо додати заяву про нездатність європейських армій протистояти росії [2] і прозорі натяки колишнього і досить вірогідного майбутнього президента США Дональда Трампа про можливий вихід Сполучених Штатів із систем колективної безпеки, зокрема, НАТО [3], то проблема економічного і інституційного забезпечення мілітаризації (а точніше, ремілітаризації) Європи стає актуальною.

Дослідженню економіко-інституціональних проблем і передумов відбудови європейського військово-промислового комплексу і присвячена ця стаття.

У ході розгляду цієї проблеми нами були поставлені та вирішені наступні завдання:

- з'ясувати економічні фактори, які визначають здатність європейських економік забезпечити українську армію достатньою кількістю зброї та боєприпасів;
- виявити перешкоди для залучення капіталу у військово-промисловий комплекс;
- вивчити інституційні передумови зміни мотивів до інвестування у військово-промисловий комплекс.

Виклад основних результатів дослідження. З одного боку, ремілітаризація Європи виглядає неминучою з огляду на формування антизахідної вісі зла, яка складається з Москви, Пекіну та Тегерану. Точніше, якщо користуватися термінологією Семюела Гаттінгтона [4], китайської, православної та ісламської цивілізацій. Гаттінгтон визначив ці три цивілізації як головних потенційних супротивників Заходу. І формування такого антизахідного тріумвірату є однозначним провалом західного геостратегічного планування. Загіпнотизований вірою у своє безумовне домінування і очевидну для усіх перевагу західних цінностей, характерних для постісторичних (за термінологією Френсіса Фукуями) суспільств, Захід постійно відкладав вирішення назріваючих проблем московського реваншизму, пекінського імперіалізму та ісламського джихадізму на майбутнє. Прокрастинація призвела до втрати шансу нейтралізувати ці загрози поодиночі і тепер розвинені країни матимуть справу проти об'єднаних ворогів, які використовують не тільки економічні, ідеологічні та еміграційні технології боротьби, але і цілком традиційні військові озброєння та боєприпаси.

З іншого боку, ремілітаризація ще донедавна дуже войовничих європейців є справою не такою вже легкою. При погляді з України може здатися, що Захід чи то грається, чи то не розуміє усієї серйозності ситуації. Здавалося б, у чому проблема виготовити і надати українським військовим мільйон артилерійських снарядів? Це ж раховані долі відсотка від сукупного валового внутрішнього продукту країн, які підтримують Україну. Це у рази менше, ніж уряди витрачають на фінансову підтримку українських біженців. Проте... не виходить.

Особливо дивно це виглядає у порівнянні з тим, якою була динаміка гонки озброєнь під час Першої та Другої світових воєн. Тоді кількість зброї та

боєприпасів, які виготовлялися європейськими країнами-учасницями війни збільшилася кратно впродовж буквально кількох місяців війни. Приміром, французи під час Першої світової не тільки повністю забезпечили свої дуже нескромні потреби власної кількомільйонної армії на німецькому фронті, але і перекрили своїми поставками (не тільки за золото, але і безоплатно або у кредит, який потім не був погашений!) дефіцит зброї та боєприпасів у російській царській армії. Під час Другої світової поставки по ленд-лізу були не менш масштабними і по деяких позиціях (спеціальна фарба для літаків, авіаційне паливо, автомобілі та компоненти для їх виготовлення і багато іншого) критично важливими, такими, що дозволили Червоній армії вийти на новий військово-технологічний рівень.

У чому ж справа? Вважаємо, що проблема ремілітаризації має, як мінімум, три аспекти: ціновий, інвестиційний, цивілізаційний. Якщо представити проблему ремілітаризації Європи як айсберг, то ціновий аспект виявиться найбільш поверхневою, очевидною частиною проблеми, у той час як цивілізаційний аспект – її фундаментом.

Ціновий аспект. Він проявився, зокрема, у стрімкому зростанні закупівельних цін на зброю. Приміром, зараз 155-мм боєприпаси до гармат коштують приблизно у 4 рази дорожче, ніж це було два роки тому. Звісно, справа тут у тому, що зріс попит. Але будь-хто, знайомий з маршаліанською моделлю ринкового ціноутворення, також зазначить, що справа не лише у попиті, який зріс, але і у низькій ціновій еластичності пропозиції.

Пікове зростання ціни на певний товар через ажіотажний попит не є новиною або аномалією. Аномалія у тому, що навіть при чотирикратному зростанні ціни, яке, вочевидь, обіцяє виробникам прибутки у сотні (!) відсотків, насичення попиту за рахунок збільшення пропозиції не відбувається. Снарядів просто фізично немає. Попри героїчні зусилля, Чехія спромоглася у рамках власної ініціативи знайти по всьому світу лише 800 тисяч снарядів для великокаліберних гармат, які можна викупити і постачити Україні. І навіть ця кількість, якої Україні вистачить приблизно на чотири місяці інтенсивних бойових дій, схоже повністю вичерпає запаси артилерійських боєприпасів у країнах, що підтримують або хоча б нейтральні до проукраїнської коаліції. Що буде далі – невідомо.

Сподівання на негайну реакцію виробників на, здавалося б, очевидні ринкові стимули виглядають примарними. Уся промислова машина Західної і Центральної Європи не спромоглася за два роки зробити те, що на початку ХХ ст. європейці зробили за лічені місяці, а саме, наростити виробництво необхідної зброї та амуніції. Більше того, деякі офіційні особи оборонних відомств європейських країн заявляють, що на відновлення власних військових запасів взамін тих, що вже були передані Україні, їм знадобляться роки. Що це означає? Не більше і не менше, що ці країни залишатимуться обеззброєними наступні кілька років. Це розкіш, яку у Європі ніколи не могла собі дозволити жодна країна (принаймні, з тих, хто вижив, а не був завойований). Теоретично, вже одне це мало б призвести до негайних і масштабних змін у інвестиційних проектах як відповідних держав, так і відповідних корпорацій у сфері військово-промислового комплексу. Але ж ні, кількість виробників зброї та боєприпасів не зростає. А ті, які є,

нарошують свої виробничі потужності досить нерішуче. І це є наслідком наступного, інвестиційного аспекту проблеми ремілітаризації.

Інвестиційний аспект. Він проявляється у, вочевидь, недостатній (порівняно з тим, що мало б бути) інвестиційній активності у військово-промисловому комплексі Європейських країн. Відсутність зростання пропозиції внаслідок зростання ринкової ціни товару іноді може бути збігом випадкових обставин або результатом специфічних обмежень (наприклад, брак певних видів сировини, недоступність технологій або нестача кваліфікованих кадрів, як це має місце, приміром, у виробництві компонентів ядерної зброї чи енергетики). Проте з артпострілами це абсолютно не той випадок. Технології не є секретом, обладнання доступне (як для країн-технологічних лідерів), а з урахуванням високого ступеня автоматизації та роботизації виробничих ліній на сучасних європейських підприємствах і кваліфікована робоча сила не стала б каменем спотикання.

Справа у іншому, а саме, у неприйнятно високих ризиках можливих інвестиційних проектів у оборонній сфері. Головним ризиком тут, на нашу думку, є комерційний, а саме, ризик падіння попиту на вироблений товар. Азбукою обрахунку економічної доцільності інвестування є оцінка періоду окупності інвестицій. Наріжним каменем тут є прогноз майбутнього попиту на товар, який має бути достатньо високим на весь очікуваний період окупності проекту.

Поточні ціни на продукцію ВПК дійсно високі і могли б дозволити окупити інвестиції у нові військові виробництва буквально за три-п'ять років. Це дуже добре, оскільки зараз у Європі нікого не налякаєш навіть інвестиційним проектом з періодом окупності у десять-п'ятнадцять років. Але от біда, ніхто не може гарантувати, що такий попит протримається оці п'ять років. Інвестори небезпідставно побоюються, що у разі припинення або хоча б тимчасової заморозки активних бойових дій (а цього, з очевидних причин, прагнуть і політики і суспільства як на проукраїнському, так і на антиукраїнському боці, і, навіть, намагаються досягти цього стану, щоправда у різний спосіб і у різній конфігурації) попит, а разом з ним і ціни, на озброєння і боеприпаси впаде до рівнів, коли період окупності розтягнеться на багато років, а можливо, до безкінечності. Особливо це стосується активів, конверсія яких у цивільний сектор неможлива. У такому випадку не вдасться врятувати інвестовані кошти навіть по залишковій вартості. Відповідно, для прийняття позитивного рішення про інвестування у військовий сектор має *бути гарантія продовження військових дій на майбутні роки.*

З урахуванням нормальної рентабельності виробничих активів у розвинених країнах (а саме на це і слід розраховувати, оскільки ажіотажний попит на те і ажіотажний, щоб змінитися на щось більш скромне і стале) мова може йти про гарантії масштабних і стабільних державних закупівель зброї і боеприпасів у виробників *на майбутні десять-п'ятнадцять років.* Причому поточна ринкова ситуація, коли зброярі США, Європи, Південної Кореї та Ізраїлю укладають контракти з терміном виконання через два, три або і більше років, не може слугувати орієнтиром. Вхідження у галузь додаткових виробників і виробничих потужностей набагато збільшить

пропозицію. Оскільки мова йде про необхідність гарантувати збереження прийнятно високих цін, попит також має зрости у приблизно такій же пропорції.

У рамках парадигми «кінця історії» Ф. Фукуями і з урахуванням практики кратного скорочення збройних сил і військової активності європейських держав у останні три десятиліття у це просто неможливо повірити. І тут ми підходимо до найглибшого, найчутливішого і найважчого аспекту ремілітаризації Європи, до цивілізаційного.

Цивілізаційний аспект. Підтримання стабільно високого попиту на товари військового призначення впродовж одного-двох десятиліть вимагає принципово іншого, ніж зараз, ставлення європейських суспільств і держав до питань війни та миру. Зрозуміло, що жоден з поточних військових конфліктів, і російсько-український, і арабо-ізраїльський не можуть тривати так довго. Принаймні, активна фаза не може тривати десятиліттями.

Модерна історія знає приклади військових конфліктів, які тривали десять і більше років, але майже усі вони через якийсь час переходили у режим малої інтенсивності, коли після початкової інтенсивної фази одна чи обидві сторони були настільки виснажені, що бойові дії затихали або навіть переходили у режим партизанської війни. Вочевидь, партизанська війна, як це було у Афганістані, або мляві перестрілки, які відбувалися з березня 2015 до лютого 2022 на Донбасі, не створюють достатньо високого попиту на військову продукцію. У цілому ж, усе ще залишається незмінно актуальною думка Сунь-цзи, висловлена дві з половиною тисячі років тому у трактаті «Мистецтво війни» про те, що війна любить перемогу і не любить тривалості.

Виходить, що для ремілітаризації Європи потрібна серія війн. Якщо не брати до уваги Тридцятирічну війну (а Європа навряд чи захоче повторити щось подібне на своїй території, та й передумов для цього немає), то єдиною опцією залишаються колоніальні війни, щось на кшталт того, що робила Британська імперія у Індії, Африці та Азії у XIX ст. або Японська імперія у Маньчжурії, Китаї та Південно-Східній Азії на початку XX ст.

Проте для ведення колоніальних воєн недостатньо простого бажання чи, навіть, усвідомленої необхідності когось завойовувати (яких, наразі, теж немає, бо Західноєвропейська цивілізація свідомо погодилася не завойовувати світ поза межами свого субконтиненту, а торгувати з ним для обопільної вигоди). Колоніалізм у будь-якому з його проявів передбачає інституціоналізацію нерівності європейців та тих, хто знаходиться поза межами цього благословенного шматка планети. Звідси ж походить расизм, релігійна та культурна нетолерантність і багато інших негарних речей, позбутися яких Європа активно намагається вже з середини XX ст.

Проект «Європи без кордонів», яка добросеречно ставиться до усіх людей незалежно від їхньої раси, релігійної і культурної приналежності, свідомо демілітаризується (ну, принаймні, порівняно з тим, наскільки войовничими і задерикуватими були європейці століттями, до кінця Другої світової), доводячи свої збройні сили до символічної чисельності, здається,

не був оцінений рештою світу. Сполучені Штати, яким Європа передала роль світового шерифа, свідомо понизивши рівень своїх військових, політичних і економічних амбіцій, уникаючи жорсткої конкуренції з американськими компаніями на світових ринках і дозволяючи американцям заробити на глобалізації, несподівано заявляють, що зараз у шерифа внутрішній розлад, роздвоєння особистості і взагалі, нехай громадяни самі озброюються і вирішують проблеми безпеки самостійно. Громадяни, звісно, озброються, але навіщо їм такий шериф?

Іммігранти з ісламських країн, стосовно яких європейці запровадили режим релігійної віротерпимості, усе частіше починають вимагати (а не просити!) не рівних, а виключних, пріоритетних прав порівняно з представниками інших релігійних конфесій. Паразитуючи на соціальному капіталі, мігранти часто зловживають атмосферою довіри, яку виплекали у себе європейці, не кажучи вже про злочини на релігійному підґрунті, які є абсолютним табу для європейців після серії нищівних релігійних війн XVII ст. Звісно, і з цим можна боротися, але це дійсно підриває віру у можливість мирного співіснування віруючих з різними релігійними вподобаннями. То навіщо?

Китай, якому європейські технології та інвестиції, разом з відкритістю європейських ринків для китайських товарів проторували шлях до прискореної модернізації економіки, починає зловживати своєю включеністю у світові виробничо-збутові ланцюжки. Шантаж стає помітнішим кожного разу, коли китайці починають робити щось протилежне європейським цінностям. Етноцид і геноцид уйгурів у Сіцзяні? Вам краще нам не заважати, бо на території Сіцзян-Уйгурського автономного округу сконцентровані майже усі запаси рідкоземельних мінералів, які видобуваються на планеті. Якщо ж європейці наполягатимуть, то їм може забракнути мікрочіпів, на виробництво яких і йдуть ці метали. Не подобаються методи придушення народних протестів у Гонконгу? Не забувайте, наскільки ви залежні від нас у питаннях виробництва комп'ютерної техніки. Не подобаються наші методи колонізації Африки? Не визнаєте нашого права захопити Тайвань? Тоді ви відчуєте, наскільки хитким стало ваше становище, коли ви повірили нам у питаннях міжнародного поділу праці. Поле для китайського шантажу, що розширюється, не призводить до військових загроз (принаймні, поки що), але раниць європейську самоповагу і підриває етичні підвалини європейської мрії про мирне глобальне співіснування.

І, нарешті, Москва, яка цілеспрямовано руйнує (та що там, вже зруйнувала) систему безпекових правил у Європі. Московська політика диверсій, отруєнь, ядерного шантажу, не кажучи вже про загрозу відкритої інтервенції, подібно до того, що відбулося у Грузії (але вдалося замести під килим), а тепер і в Україні (що вже настільки нахабно і масштабно, що ніякого килима не вистачить) є відвертою демонстрацією того, що новоявлений європейський пацифізм не на часі. Намагання європейців комунікувати з Москвою так, ніби росіяни є європейцями, нічого не дало, окрім кпинів і глузування. Європейські політики, звісно, переживуть, але твердості на шляху пацифізму це їм не додає.

Тобто, сподівання Європи, що достатньо стосовно інших поводитися так, як ти хотів би, щоб вони поводитися стосовно тебе, зазнали нищівного

краху. І тепер перед європейцями постав важкий вибір між продовженням пацифістської політики у надії, що добро якимось дивовижним чином перемаже, та відмовою від пацифістського проекту, щоб не дивовижним, а цілком звичним для Європи, насильницьким чином привести до тями своїх недоброзичливців.

Вибір дійсно складний. Він складний і з інвестиційної точки зору, як ми вказували раніше, але ще складніший з цивілізаційних міркувань. Фактично, ремілітаризація означає не відокремлену, невеличку корекцію структури економіки (а навіть найрозвиненіший збройний сектор може складати, скажімо, десять-п'ятнадцять відсотків від промислових обсягів випуску і, відповідно, частки відсотка у масштабах усїєї національної економіки), а кардинальний цивілізаційний злам, точніше, цивілізаційний відступ на майже сто років назад.

Ремілітаризація означатиме, що «покоління квітів», люди, які намагалися «любити, а не воювати» має визнати свою поразку, а більш ніж півстоліття свідомої відмови від того, щоб мати військове насилля важливим інструментом політики, який завжди напихваті, затаврувати як жахливу помилку, яка не має повторитися. Європейські еліти бачать і розуміють наслідки вибору. Він, врешті-решт, не новий. Намагання самообмежити європейський мілітаризм мали місце після кожного великого панєвропейського конфлікту – після тридцятирічної війни, після Наполеонівських війн, після дуплета Першої та Другої світових воєн. І кожного разу були люди, які застерігали від пацифікації, і раз за разом вони отримували можливість (чи мали б таку можливість, якби прожили достатньо довго) спостерігати, що їхні застереження були не зайвими. Не знаю, чи зрадив би Герберт Уеллс, автор фантастичного роману «Машина часу», бачачи, як європейські фііа потерпають від російських і китайських морлоків, але отримати задоволення від своєї прозорливості він, безперечно, міг би.

Тому ми можемо стверджувати, що той самий мільйон снарядів для України коштує європейцям значно більше, ніж кілька жалюгідних мільярдів євро. Він коштує мрії про гуманізм, про людину світлого комуністичного майбутнього, мрії про час, коли світле, розумне, людське остаточно переборє усе темне, підле, звіряче.

Що ж стосується України, то їй, вимагаючи від Європи ремілітаризації, не зайвим буде подумати, як жити поряд з таким мілітаризованим сусідом, у якості кого вибудовувати відносини.

Висновки. Таким чином, проблема ремілітаризації європейських країн є не тільки питанням поточного ажіотажного попиту на зброю, боеприпаси та спорядження, але і питанням нечутливості пропозиції цих товарів. Пропозиція нечутлива, оскільки відсутні тверді гарантії окупності інвестицій. Такі гарантії могло б дати очікування серії війн тривалістю десять-п'ятнадцять років, які, з огляду на історію Європи, можуть бути тільки колоніальними. Повернення європейців до колонізаторського способу сприйняття світу означало б для них скасування усього гуманітарного прогресу за ціле століття і є найважчим кроком на шляху ремілітаризації.

Список використаних джерел

1. James Landale. Ukraine war: Is Europe doing enough to help against Russia? *BBC News*, 10 March 2024. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-68514995>
2. Danielle Sheridan. UK military ‘couldn’t fight Russia for longer than two months’. *The Telegraph*, 24 March 2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2024/03/26/weakened-uk-military-two-months-war-russia/>
3. Matthew Kroenig, Dan Negrea, and Tod Wolters. Trump is Right on NATO Spending. *Foreign Policy*, 24 March 2024, URL: <https://foreignpolicy.com/2024/03/07/trump-nato-europe-russia-defense-spending/>
4. Huntington, Samuel P. The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. 1993. 72 (3): 22–49.

References

1. James Landale (2024). “Ukraine war: Is Europe doing enough to help against Russia? « BBC News, 10 March 2024. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-68514995>
2. Danielle Sheridan, (2024). «UK military ‘couldn’t fight Russia for longer than two months’» *The Telegraph*, 24 March 2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2024/03/26/weakened-uk-military-two-months-war-russia/>
3. Matthew Kroenig, Dan Negrea, and Tod Wolters, (2024). «Trump Is Right on NATO Spending» *Foreign Policy*, 24 March 2024. URL: <https://foreignpolicy.com/2024/03/07/trump-nato-europe-russia-defense-spending/>
4. Huntington, Samuel P. (1993). „The Clash of Civilizations?”. *Foreign Affairs*. 72 (3): 22–49.

ECONOMIC-INSTITUTIONAL PROBLEMS OF EUROPEAN REMILITARIZATION

Serhii V. Kuzminov, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: kuzminov@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-4>

Keywords: *remilitarization, military-industrial complex, investment aspects of remilitarization, civilization aspects of remilitarization*

JEL classification: *F52, F53, H56*

This article is dedicated to the examination of the economic-institutional problems and prerequisites for the reconstruction of the European military-industrial complex. During the consideration of this issue, the following tasks were set and addressed:

- to find out the economic factors determining the ability of European economies to provide the Ukrainian army with a sufficient amount of weapons and ammunition;
- to identify barriers to capital involvement in the military-industrial complex;
- to study the institutional prerequisites for changing motivations for investing in the military-industrial complex.

On one hand, the remilitarization of Europe appears inevitable due to the formation of an anti-Western axis of evil, consisting of Moscow, Beijing, and Tehran. On the other hand, remilitarization for formerly pacifist Europeans is not an easy matter. We believe that the problem of remilitarization has at least three aspects: price, investment, and civilization. If we were to depict the problem of European remilitarization as an iceberg, the price aspect would be the most superficial, obvious part of the problem, while the civilization aspect would be its foundation.

Price aspect: This has manifested, in particular, in the rapid increase in procurement prices for weapons. The anomaly is that even with a fourfold increase in prices, which apparently promises manufacturers profits in the hundreds (!) of percent, demand saturation through increased supply does not occur.

Investment aspect: It is evident in the relatively insufficient investment activity in the European military-industrial complex compared to what it should be. The issue lies in the unacceptably high risks of possible investment projects in the defense sector, namely, the risk of a decrease in demand for manufactured goods. Considering the normal profitability of production assets in developed countries, successful remilitarization could involve guarantees of extensive and stable state purchases of weapons and ammunition from producers for the next ten to fifteen years.

Civilization aspect: Maintaining consistently high demand for military goods for one to two decades requires a fundamentally different approach from European societies and states to issues of war and peace than is currently the case. It turns out that for the remilitarization of Europe, a series of colonial wars is needed. Colonialism, in any of its manifestations, involves the institutionalization of inequality between Europeans and those outside Europe. Remilitarization means that the “flower generation,” the people who tried to “love, not war,” must acknowledge their defeat, and more than half a century of conscious rejection of making military violence a significant political instrument, which has always been reckless, is regarded as a terrible mistake that must not be repeated. European elites see and understand the consequences of this choice. Therefore, we can argue that the million shells for Ukraine cost Europeans significantly more than a few pitiful billion euros. It costs dreams of humanism, of a bright communist future, dreams of a time when the bright, rational, human will ultimately overcome all that is dark, primitive, and bestial.

Одержано 19.02.2024.

УДК 322.122

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-5>

Г.Б. НИКОЛЕНКО,

*аспірант Уманського національного університету садівництва,
м. Умань (Україна)*

<https://orcid.org/0009-0000-9316-866X>

В.Г. СТОРОЖУК,

*аспірант Уманського національного університету садівництва,
м. Умань (Україна)*

<https://orcid.org/0009-0005-3883-7636>

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

У статті досліджено основні ознаки забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району. Охарактеризовано інституційні засади розвитку територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації. Окреслено ознаки конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад на вертикальному та горизонтальному рівні. Визначено, що по вертикалі конкурентоспроможність на регіональному рівні зумовлюється здатністю ефективно використовувати власний потенціал та ресурси, бути на перших місцях в соціально-економічному розвитку регіону, тоді як на національному рівні – успішно конкурувати з іншими громадами за певним видом діяльності. Горизонтальний вимір конкурентоспроможності передбачає здатність громади використовуючи власні соціально-економічні можливості із мінімальним залученням зовнішніх ресурсів шляхом зменшення витрат енергоресурсів, покращення якості житлово-комунальних послуг, створення нових робочих місць, підтримці малого та середнього бізнесу, підготовці кадрів та залученню сторонніх спеціалістів, ефективного використання земельних та природних ресурсів. Проаналізовано ознаки конкурентоспроможності громад Причорноморського економічного району за вертикальними та горизонтальними критеріями. Наведено приклади успішної реалізації територіальними громадами заходів підвищення їх конкурентоздатності шляхом оптимізації використання доступних внутрішніх ресурсів. Окреслено основні проблеми та перешкоди забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад досліджуваного регіону в умовах повномасштабної війни. Запропоновано ключові заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району в сучасних умовах.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, конкурентні переваги, територіальна громада, Причорноморський економічний район, децентралізація*

JEL classification: *O18, O13, R10, R58*

The main features of ensuring the competitiveness of territorial communities of the Black Sea Economic Region are considered in the article. The institutional framework for the development of territorial communities in the context of the reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine on the basis of decentralization

is characterized. The signs of competitiveness of united territorial communities at the vertical and horizontal levels are outlined. It is determined that the vertical competitiveness at the regional level is determined by the ability to effectively use its own potential and resources, to be in the forefront of the socio-economic development of the region, while at the national level – to successfully compete with other communities in a particular type of activity. The horizontal dimension of competitiveness implies the ability of a community to use its own socio-economic opportunities with minimal involvement of external resources by reducing energy costs, improving the quality of housing and communal services, creating new jobs, supporting small and medium-sized businesses, training and engaging third-party specialists, and efficient use of land and natural resources. The signs of competitiveness of communities in the Black Sea Economic Region by vertical and horizontal criteria are analyzed in the article. Examples of successful implementation by territorial communities of measures to increase their competitiveness by optimizing the use of available internal resources are provided. The main problems and obstacles to ensuring the competitiveness of the territorial communities of the studied region in the context of a full-scale war are outlined. The main ones are: damage to the industrial and social infrastructure of the region, due to the occupation and active hostilities, regular attacks on sea and river ports, mining of the Black Sea, export blockade, destruction of recreational potential, as well as the environmental disaster caused by the explosion of the Kakhovka hydroelectric power plant, etc. The key measures aimed at increasing the competitiveness of the territorial communities of the studied district are proposed, in particular: improving the human resources potential in the system of management of the development of territorial communities; promoting the development of competitive positions of the real sector of the district's economy; carrying out systematic work to create new jobs; aiming entrepreneurs to create industries with higher added value; introducing modern energy-saving technologies, rational use of natural resources, etc.

Keywords: *competitiveness, competitive advantages, territorial community, Black Sea economic region, decentralization*

JEL classification: *O18, O13, R10, R58*

Постановка проблеми. В умовах адміністративно-територіальної реформи та фінансової децентралізації соціально-економічний комплекс України потребує вирішення складних реформаційних завдань. Нині трансформація інституту самоврядування передбачає делегування державних повноважень місцевим органам влади, можливості реалізації яких підкріплені наявністю відповідного управлінського апарату та більшою бюджетною незалежністю, а також актуалізує питання стимулювання розвитку об'єднаної територіальної громади.

Загальна мета розвитку територіальних громад полягає в покращенні соціально-економічних та екологічних умов функціонування територій. При цьому формування фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), здатних гарантувати високі показники розвитку, можливе лише за умови підвищення їх конкурентоспроможності у виробничо-економічній, соціальній та екологічній сферах. З огляду на це, актуальним є дослідження чинників, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності ОТГ та розроблення дієвих механізмів економічної розбудови на місцевому та регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань соціально-економічного розвитку окремих територій України з процесом зміни адміністративного устрою та реформи децентралізації, зокрема з огляду

на їх конкурентні переваги, приділяли увагу чимало вітчизняних дослідників. Соціально-економічну сутність критеріїв конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад та факторів її підвищення визначали С.В. Захарченко [1], С.М. Кольба [2], Т.М. Королюк, О.Р. Мазуренок, С.М. Співак [3], О.О. Подзізей [4; 5]. Особливості розвитку Причорноморського економічного району вивчали І.О. Іртищева [6], У.Л. Сторожилова [7] та ін. Аналіз конкурентоспроможності Причорноморського регіону здійснювала Т.В. Порудєєва [8]. Разом із тим, можливості сучасного етапу розвитку економічних систем на рівні окремих територій істотно залежить від особливостей проведення адміністративних змін, бюджетної децентралізації та ефективного менеджменту на рівні ОТГ. Тому, на наш погляд, потребує поглибленого розгляду питання формування конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад в Україні.

Метою статті є дослідження основних ознак забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Адміністративно-територіальна реформа та децентралізація існуючої системи органів місцевого самоврядування в Україні, потребує створення нової системи економічних відносин на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Діюча модель місцевого самоврядування взагалі не передбачала створення конкурентного середовища та умов для всебічного розвитку економічних, соціальних, екологічних та інфраструктурних показників розвитку ОТГ. Створення фінансово спроможних громад з сучасними механізмами конкурентної боротьби має створити умови економічного зростання ОТГ. Дослідження ознак (особливостей) конкурентоспроможності ОТГ з урахуванням особливостей природно-економічних регіонів України, зокрема Причорноморського економічного району, дасть можливість розробити та запропонувати сучасний механізм формування фінансово спроможних громад з урахуванням особливостей та переваг регіонів нашої держави.

Результати дослідження. В Україні процес децентралізації розпочато 2014 р. з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації [9].

Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ).

У 2020 р. Постановою кабінету міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 затверджена Державна стратегія регіонального розвитку (Стратегія) на 2021-2027 рр. Вона визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та покликана скоригувати нові виклики, «які постали перед Україною протягом останніх семи років і суттєво впливають на ситуацію в регіонах, а також на якість життя жителів міст і сіл» [10].

Стратегія констатує той факт, що «в Україні створено юридичну основу та запроваджено нові підходи для стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації створила, нові можливості для розвитку територіальних громад. Бюджетна децентралізація спричинила суттєвий перерозподіл бюджетних ресурсів на користь місцевого самоврядування».

Незважаючи на це, реальної конвертації нових можливостей для розвитку територіальних громад та регіонів, не відбулося.

Стратегія зазначає, що до кінця не були використані можливості впроваджених реформ, не вдалося суттєво покращити якість життя людей незалежно від місця їх проживання. Саме тому першочерговими завданнями нової регіональної політики «є прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення» [10].

Конкурентоспроможність територіальної громади, складається з наступних ознак: географічне положення; площа та кількість населення з урахуванням демографічного стану; структура економіки регіону (аграрне спрямування, промислове, рекреаційне); бюджетна самодостатність; соціальна інфраструктура; транспортна та виробнича інфраструктура; наявність природних ресурсів; спроможність регіонального менеджменту забезпечити розвиток конкурентоспроможності громади [1].

З урахуванням викладених ознак, слід відзначити, що конкурентоспроможність громад може аналізуватися по двом векторам розвитку: вертикальному та горизонтальному.

По вертикалі конкурентоспроможність на регіональному рівні визначається здатністю ефективно використовувати власний потенціал та ресурси, бути на перших місцях в соціально-економічному розвитку регіону. На національному та зовнішньому ринку, за певним видом діяльності успішно конкурувати з іншими громадами.

По горизонтальному – здатність громади використовуючи власні соціально-економічні можливості, стати самодостатньою при мінімальном залученні зовнішніх ресурсів, зокрема коштів державного бюджету, шляхом зменшення витрат енергоресурсів, покращення якості житлово-комунальних послуг, створення нових робочих місць, підтримці малого та середнього бізнесу, підготовці кадрів та залученню сторонніх спеціалістів, ефективного використання земельних та природних ресурсів.

Аналіз основних показників конкурентоспроможності Причорноморського району у вертикальному вимірі у 2021 р. (табл. 1) засвідчив, що він має значний ресурсний, трудовий, виробничий та зовнішньоекономічний потенціал. Зокрема територія району займає 15% від загальнонаціональної. Чисельність населення областей, що входять до його складу налічує 11% (4444,8 тис. осіб) від загального показника по Україні. При цьому частка робочої сили регіону сягає 12% (2063 тис. осіб), так само як і кількість господарюючих суб'єктів (юридичних осіб).

Таблиця 1

Основні показники розвитку конкурентоспроможності Причорноморського економічного району у 2021 р. у вертикальному вимірі

Показник	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область	Частка регіону у загальному показнику по Україні, %
Територія, млн га	2,46	3,33	2,85	15
Населення, тис. осіб	1091,8	2351,4	1001,6	11
Робоча сила, тис. осіб	526,0	1056,2	480,8	12
Валовий регіональний продукт, млн грн	96648	220242	68467	9
Кількість суб'єктів господарювання (юридичних осіб), од.	51058	89692	29574	12
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	83745,0	84687,4	36382,9	4
Посівні площі, тис. га	1607	1855	1488	17
Виробництво зернових і зернобобових культур, тис. т	3925	5105	3529	15
Виробництво винограду, тис. т	17,8	169,0	9,2	74
Виробництво овочевих культур, тис. т	630	241	1231	21
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	3457,1	1697,8	412,8	8
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	557,2	946,6	35,4	12
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	1194,0	2311,1	267,1	5
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	31,1	535,6	28,3	7

Джерело: [11].

У районі добре розвинене сільське господарство, адже частка посівних площ у ньому дорівнює 17% (4950 тис. га) від національного показника. Обсяг виробництва зернових і зернобобових культур у 2021 р. становив 12559 тис. т, що становить 15% від загального виробництва сільськогосподарських культур в Україні. Проте найбільшу долю Причорноморський район займає у виробництві винограду – 74% або 196 тис. т з 264,1 тис. т по країні, а також овочевих культур – 21% чи 2102 тис. т з 9935 тис. т всього. Відповідно, в регіоні сконцентровано близько 90% виробництва вина та половина консервної промисловості України, що робить його лідером у розвитку харчової індустрії. У регіоні також добре розвинене виробництва олій, борошна та хлібо-пекарських виробів.

Крім того, у 2021 р. регіон нарощував потужний розвиток портового та рекреаційного господарства, що зумовлено наявністю морегосподарського та портово-промислового комплексів, значними транзитними можливостями, а також природно-кліматичними умовами, сприятливими для розвитку туристичної галузі [12].

Наявність різного транспортного сполучення регіону позитивно впливає на можливості реалізації зовнішньоекономічної діяльності. Загалом експорт товарів в послуг, реалізований областями району, у 2021 р. сягнув відповідно 8% (5567,7 млн дол. США) і 12% (3772,2 млн дол. США) від національного рівня. Натомість імпорт товарів і послуг був значно меншим – товарів було ввезено на 5% (1533,2 мон дол. США) від загального показника по Україні, а послуг – 7% (595 млн дол. США). У результаті сальдо зовнішньої торгівлі товарами сягнуло +4034,5 млн дол. США, послугами – +3177,2 млн дол. США.

Попри це, частка Причорноморського економічного району у валовому внутрішньому продукті України сягає 9%, а середній рівень валового регіонального продукту району у розрахунку на одного мешканця на 19% менше усередненого по країні показника, що свідчить про недостатньо ефективне використання наявного потенціалу, ресурсів та потребує підвищення конкурентоспроможності.

Щодо горизонтального виміру конкурентоспроможності району (табл. 2), можна сказати, що за рівнем територіальних громад та кількістю населених пунктів він займає десяту частину від їх кількості в Україні. При цьому частка фінансово-бюджетного забезпечення також дорівнює 10% від зведеного бюджету.

Таблиця 2

Основні показники розвитку конкурентоспроможності Причорноморського економічного району у 2021 р. у горизонтальному вимірі

Показник	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область	Частка регіону у загальному показнику по Україні, %
Кількість районів	4	7	5	13
Кількість громад	52	91	49	13
Кількість населених пунктів	911	1173	698	10
Доходи (враховуючи трансферти)	14598,8	32863,7	13366,5	10
Видатки (враховуючи трансферти)	14374,6	28957,8	13095,0	10
Профіцит бюджету (+), грн	224,2	3905,9	271,5	-
Частка власних доходів місцевих бюджетів у загальному обсязі, % ¹	67,9	71,5	57,2	-5 ²
Частка видатків на утримання органів місцевого самоврядування у видатках загального фонду, % ¹	12,3	10,6	11,5	1 ²
Обсяг капітальних видатків на одного мешканця, грн ¹	1038,6	1934,1	1264,4	-408 ²

Джерело: сформовано авторами за [13;14].

¹ дані за січень-листопад 2021 р.

² різниця середнього показника регіону від середнього значення по Україні.

Щодо ефективності використання фінансових ресурсів, позитивним є те, що у 2021 р. у регіоні спостерігався профіцит бюджету в областях Причорноморського району. Хоча частка власних доходів ОТГ у середньому по Причорноморському району була на 5 в.п. менше від середнього по країні показника, за винятком Одеської області, де цей індикатор сягнув 71,5% проти 70,5% в Україні. Натомість частка видатків на утримання органів місцевого самоврядування у видатках загального фонду бюджету району на 1 в.п. перевищувала середнє значення по країні. Така динаміка свідчить про раціональне використання фінансових ресурсів місцевого бюджету, що спрямовуються на утримання адміністративного апарату, а не на розвиток місцевого соціально-економічного потенціалу. Це теж підтверджує рівень капітальних інвестицій на одного мешканця ОТГ Причорноморського району, який на 408 грн менше, ніж усереднено по країні – 1412,4 грн проти 1820,2 грн.

Загалом, слід зазначити, що за певними ознаками ОТГ Причорноморського економічного району вже зараз можуть конкурувати з багатьма громадами України та сусідніх держав [15]. Проте, незважаючи на всі можливості, конкурентоспроможність громад залишається на досить низькому рівні. На нашу думку, це пов'язано з низьким рівнем кадрового потенціалу, однією із важливих ознак конкурентоспроможності громад. Менеджменту базового рівня органів місцевого самоврядування дуже важко орієнтуватися в швидкоплинному розвитку сучасного світу, оперативно приймати управлінські рішення, відслідковувати зміни в законодавстві. Фінансово сильні та конкурентоспроможні ті громади, які мають якісний управлінський менеджмент. Чорноморська ОТГ Миколаївського району Миколаївської області, враховуючи, що плата за енергоносії займає значну частину бюджетних витрат, за останні п'ять років провела реконструкцію двох шкільних котелен. Перевішивши їх на опалення солом'яно, що дало можливість повністю відмовитись від використання природного газу та зекономити значні кошти. У цій ОТГ вдало використовують унікальні природно-кліматичні умови Причорномор'я. На її території створена сімейна виноробня «Бейкуш». Маючи всього 11 га виноградників продукція цієї виноробні стала відома далеко за межами нашої держави. ОТГ отримала додаткові робочі місця та надходження до місцевого бюджету, адже податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), плата за землю головні джерела доходів місцевого бюджету [16; 17].

Снігурівська ОТГ Баштанського району Миколаївської області, Шевченківська ОТГ Миколаївського району Миколаївської області тісно співпрацюють з ФГ «Органік Системс» (Група Компаній «Агрофьюжн»), яка створила на їх території два комплекси по переробці та збереженню сільськогосподарської продукції (томатів). Підприємство не тільки створило додаткові робочі міста, але і вкладило значні кошти в розвиток соціальної сфери громад. Завдячуючи цьому ОТГ стали фінансово спроможними [18; 19].

Проте з початком повномасштабної війни з 2022 р. саме Причорноморський економічний зазнав значних збитків для виробничої та соціальної інфраструктури, через окупацію та активне ведення бойових

дій, регулярні атаки на морські та річкові порти, мінування акваторії Чорного моря, експортну блокаду, руйнування рекреаційного потенціалу, а також екологічну катастрофу, спричинену підривом Каховської гідроелектростанції, тощо. Під впливом цього значно похитнулися конкурентні позиції регіону, проте саме зараз актуальним постає питання нарощування тих конкурентних позицій в економіці та менеджменті, які залишилися наразі, зважаючи на сьогоднішні можливості донорської підтримки і залучення різних фінансових ресурсів та програм експертної підтримки відновлення України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У нашій державі створені всі умови для вільного економічного розвитку територіальних громад, прийнята відповідна нормативна база, яка не тільки дає можливість, але і спонукає до розвитку конкурентного середовища серед ОТГ, підвищує їх конкурентоспроможність. Водночас, низький рівень підготовки менеджменту, не дає багатьом громадам використовувати свої особливості для створення фінансово спроможних та конкурентоздатних громад. Розв'язок проблеми можливий за наступних умов: удосконалення кадрового потенціалу у системі управління розвитком ОТГ; покращення інформаційного забезпечення публічного управління, збільшення суб'єктів малого та середнього бізнесу, насамперед в сільських ОТГ; сприяння розвитку конкурентних позицій реального сектору економіки ОТГ; проведення системної роботи по створенню нових робочих місць; націлення підприємців ОТГ на створення виробництв з більшою доданою вартістю; запровадження сучасних енергозберігаючих технологій, раціональне використання природних ресурсів; запровадження дієвого контролю за використанням земельних ресурсів; посилення контролю за раціональним використанням комунального майна. Особливого значення ці заходи набувають у період зниження конкурентоспроможності регіону під впливом військових дій на території України. Аналіз перспектив нарощування конкурентних позицій Причорноморського економічного регіону в сучасних умовах відкриває перспективи подальших економічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Захарченко С.В. Конкурентоспроможність регіонів України та стратегічні аспекти її підвищення (у контексті підходу фахівців IMD-Lausanne). *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 44–51.
2. Кльоба С.М. Соціально-економічна сутність критеріїв конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2018. № 3. С. 36–43.
3. Співак С., Королюк Т., Мазуренок О. Фактори підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Галицький економічний вісник*. 2019. №6 (61). С. 22–29.
4. Подзійсей О.О. Особливості формування конкурентоспроможності ОТГ на засадах сталого розвитку. *Економічний форум*. 2020. №1(4), С. 72–77.

5. Подзізей О.О. Концептуальні підходи відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ І. Економіка*. 2023, №1. С. 28–33.

6. Іртишева І.О., Криленко Д.В. Визначення залежності рівня розвитку Причорноморського регіону від напрямків реалізації фіскальної політики. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 4. С. 299–306.

7. Сторожилова У.Л. Розвиток Причорноморського економічного району в контексті публічного управління та європейської інтеграції. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 21. С. 125–131.

8. Порудєєва Т.В. Оцінка конкурентоспроможності причорноморського регіону України в умовах поглиблення процесів глобалізації та євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 141–145.

9. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України №157-VIII від 05.02.2015 р. Дата оновлення: 14.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>. (дата звернення: 17.10.2023).

10. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 17.10.2023).

11. Статистичний щорічник України 2021. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf. (дата звернення: 06.12.2023).

12. Порудєєва Т.В. Конкурентоспроможність України у контексті глобалізації та євроінтеграційних процесів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 16. С. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/46.pdf>. (дата звернення: 06.11.2017).

13. Довідник АТУ: Децентралізація. URL: https://decentralization.ua/state?sort_direction=&sort_by=. (дата звернення: 12.12.2023).

14. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: https://decentralization.ua/mainmonitoring#main_info. (дата звернення: 12.12.2023).

15. Південний (Причорноморський) економічний регіон. Ucluster. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2005-study/southern-black-sea-economic-region/>. (дата звернення: 23.12.2023).

16. Чорноморська територіальна громада: Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4304/budget>. (дата звернення: 23.12.2023).

17. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214. Дата оновлення: 21.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 29.12.2023).

18. Снігурівська територіальна громада: Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4300>. (дата звернення: 09.01.2024).

19. Шевченківська територіальна громада: Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4305>. (дата звернення: 09.01.2024).

References

1. Zakharchenko, S.V. (2015) *Konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrainy ta stratehichni aspekty ii pidvyschennia (u konteksti pidkhodu fakhivtsiv IMD-Lausanne)* [Competitiveness of Ukrainian regions and strategic aspects of its improvement (in the context of the IMD-Lausanne approach)]. *Rehional'na ekonomika*, no 3, pp. 44–51. (in Ukrainian).
2. Kl'oba, S.M. (2018). *Sotsial'no-ekonomichna sutnist' kryteriiv konkurentospromozhnosti ob'iednanykh terytorial'nykh hromad* [Socio-economic essence of competitiveness criteria for united territorial communities]. *Rehional'na ekonomika*, no 3, pp. 36–43. (in Ukrainian).
3. Spivak, S., Koroliuk, T., Mazurenok, O. (2019). *Faktory pidvyschennia konkurentospromozhnosti ob'iednanykh terytorial'nykh hromad* [The factors of increasing the competitiveness of united territorial communities]. *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, no 6 (61), pp. 22–29. (in Ukrainian).
4. Podzizej, O.O. (2020). *Osoblyvosti formuvannia konkurentospromozhnosti OTH na zasadakh staloho rozvytku* [Peculiarities of forming the competitiveness of UTCs on the basis of sustainable development]. *Ekonomichnyj forum*, no. 1(4), pp. 72–77. (in Ukrainian).
5. Podzizej, O.O. (2023). *Kontseptual'ni pidkhody vidnovlennia konkurentospromozhnosti terytorial'nykh hromad i rehioniv* [Conceptual approaches to restoring the competitiveness of territorial communities and regions]. *Ekonomichnyj chasopys Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky* [Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University]. Vol. I. *Ekonomika*, no 1, pp. 28–33. (in Ukrainian).
6. Irtysheva, I.O., Krylenko, D.V. (2017). *Vyznachennia zalezhnosti rivnia rozvytku Prychornomors'koho rehionu vid napriamkiv realizatsii fiskal'noi polityky* [Determining the dependence of the level of development of the Black Sea Region on the directions of fiscal policy implementation]. *Ekonomichnyj analiz*. Is. 27, no 4, pp. 299–306. (in Ukrainian).
7. Storozhylova, U.L. (2017). *Rozvytok Prychornomors'koho ekonomichnoho rajonu v konteksti publichnoho upravlinnia ta ievropejs'koi intehtratsii* [Development of the Black Sea Economic Region in the context of public administration and european integration]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*. Vol. 21. S. 125–131. (in Ukrainian).
8. Porudieieva, T.V. (2017). *Otsinka konkurentospromozhnosti prychnomors'koho rehionu Ukrainy v umovakh pohlyblennia protsesiv hlobalizatsii ta ievrointehtratsii* [Assessing the Competitiveness of the Black Sea Region of Ukraine in the Context of Deepening Globalization and European Integration]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*. Vol. 15, pp. 141–145. (in Ukrainian).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020). The Law of Ukraine “On Voluntary Amalgamation of Territorial Communities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>. (Accessed 17 October 2023). (in Ukrainian).

10. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On State strategy for regional development for 2021-2027””, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (Accessed 17 October 2023). (in Ukrainian).

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2023). *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy 2021* [Statistical Yearbook of Ukraine 2021]. Official website, available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf. (Accessed 06 December 2023).

12. Porudieieva, T.V. (2016). *Konkurentospromozhnist' Ukrainy u konteksti hlobalizatsii ta ievrointehratsijnykh protsesiv* [Competitiveness of Ukraine in the context of globalization and European integration processes]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky* [Global and national problems of economics]. 2016. Is 16. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/46.pdf>. (Accessed 06 December 2023). (in Ukrainian).

13. Decentralization (2023). Dovidnyk ATU [Handbook of the Association of Ukrainian Cities], available at: https://decentralization.ua/state?sort_direction=&sort_by=. (Accessed 12 December 2023). (in Ukrainian).

14. The Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine (2023). *Monitorynh reformy mistsevoho samovriaduvannia ta terytorial'noi orhanizatsii vlady* [Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power]. URL: https://decentralization.ua/mainmonitoring#main_info. (Accessed 12 December 2023). (in Ukrainian).

15. Ucluster (2023). Pivdenyj (Prychornomors'kyj) ekonomichnyj rehion [Southern (Black Sea) Economic Region]. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2005-study/southern-black-sea-economic-region/>. (Accessed 23 December 2023). (in Ukrainian).

16. Decentralization (2023). Chornomors'ka terytorial'na hromada [Black Sea territorial community]. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4304/budget>. (Accessed 23 December 2023). (in Ukrainian).

17. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2015). “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the methodology for the formation of capable territorial communities””, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>. (Accessed 29 December 2023). (in Ukrainian).

18. Decentralization (2023). Snihurivs'ka terytorial'na hromada [Snihurivska territorial community]. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4300>. (Accessed 09 January 2024). (in Ukrainian).

19. Decentralization (2023). Shevchenkivs'ka terytorial'na hromada [Shevchenkivska territorial community]. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4305>. (Accessed 09 January 2024). (in Ukrainian).

THE MAIN FEATURES OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE BLACK SEA ECONOMIC REGION

Hennadiy B. Nikolenko, Uman National University of Horticulture, Uman (Ukraine).

E-mail: 2210nik@gmail.com

Vitalii G. Storozhuk, Uman National University of Horticulture, Uman (Ukraine).

E-mail:

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-5>

Keywords: *competitiveness, competitive advantages, territorial community, Black Sea economic region, decentralization*

JEL classification: *O18, O13, R10, R58*

The main features of ensuring the competitiveness of territorial communities of the Black Sea Economic Region are considered in the article. The institutional framework for the development of territorial communities in the context of the reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine on the basis of decentralization is characterized. The signs of competitiveness of united territorial communities at the vertical and horizontal levels are outlined. It is determined that the vertical competitiveness at the regional level is determined by the ability to effectively use its own potential and resources, to be in the forefront of the socio-economic development of the region, while at the national level – to successfully compete with other communities in a particular type of activity. The horizontal dimension of competitiveness implies the ability of a community to use its own socio-economic opportunities with minimal involvement of external resources by reducing energy costs, improving the quality of housing and communal services, creating new jobs, supporting small and medium-sized businesses, training and engaging third-party specialists, and efficient use of land and natural resources. The signs of competitiveness of communities in the Black Sea Economic Region by vertical and horizontal criteria are analyzed in the article. Examples of successful implementation by territorial communities of measures to increase their competitiveness by optimizing the use of available internal resources are provided. The main problems and obstacles to ensuring the competitiveness of the territorial communities of the studied region in the context of a full-scale war are outlined. The main ones are: damage to the industrial and social infrastructure of the region, due to the occupation and active hostilities, regular attacks on sea and river ports, mining of the Black Sea, export blockade, destruction of recreational potential, as well as the environmental disaster caused by the explosion of the Kakhovka hydroelectric power plant, etc. The key measures aimed at increasing the competitiveness of the territorial communities of the studied district are proposed, in particular: improving the human resources potential in the system of management of the development of territorial communities; promoting the development of competitive positions of the real sector of the district's economy; carrying out systematic work to create new jobs; aiming entrepreneurs to create industries with higher added value; introducing modern energy-saving technologies, rational use of natural resources, etc.

Одержано 24.01.2024.

УДК 339.97

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-6>

О.А. ПАРШИНА,

*доктор економічних наук, професор,
академік АЕН України, професор кафедри кібербезпеки
та інформаційних технологій,
Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)*

М.Ю. ПАРШИНА,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)*

Т.В. ЧУМАК,

*старший викладач кафедри глобальної економіки,
Університет імені Альфреда Нобеля, (м. Дніпро)*

Л.І. ЯРМОЛЕНКО,

*старший викладач кафедри глобальної економіки,
Університет імені Альфреда Нобеля, (м. Дніпро)*

ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА СТАН МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Зростання геополітичної напруженості та конфліктності у сучасному світі створює серйозну загрозу системі міжнародної безпеки. За результатами проведених досліджень встановлено, що за останні роки конфліктність на міжнародному рівні досягає критичного значення з найвищим ризиком ядерної конфронтації. У зв'язку з цим суттєвої актуальності набувають питання конструктивного вирішення міжнародних конфліктів, встановлення та підтримки стабільної структури міжнародних відносин.

Мета статті полягає у визначенні сутності конфліктів з дослідженням їх впливу на стан міжнародної безпеки та побудови аналітичного підґрунтя формування системних рішень, спрямованих на їх врегулювання в умовах зростання геополітичної напруженості.

В ході проведення досліджень надано аналіз концептуальних підходів, теорій та концепцій дослідження конфліктів. Розглянуто класифікації та типології міжнародних конфліктів з акцентом на основні структурні елементи конфлікту.

З метою вирішення питань з врегулювання міжнародних конфліктів та ефективного розвитку міжнародних відносин запропоновано формування аналітичної системи підтримки прийняття стратегічних рішень. Запропонована система поєднує чотири підсистеми, а саме: підсистему формування інформаційних баз даних, підсистему визначення взаємозв'язків, підсистему моделювання та підсистему формування стратегічних рішень.

Практичне використання запропонованої системи дозволить формувати аналітичну інформацію та визначати домінуючі фактори впливу на соціально-економічний стан та конфліктну ситуацію. На підґрунті отримання аналітичної інформації представляється можливим визначення тенденцій розвитку

міжнародних конфліктів та формування стратегій їх врегулювання та підвищення ефективності міжнародних відносин з урахуванням довгострокової перспективи.

Ключові слова: *конфлікти, міжнародні конфлікти, геополітична нестабільність, міжнародна безпека, класифікація та типологія конфліктів, врегулювання міжнародних конфліктів, формування рішень*

JEL classification: *F52, F53*

The growth of geopolitical tension and conflicts in the modern world pose a serious threat to the international security system. It has been established that in recent years conflict at the international level has reached a critical level with the highest risk of nuclear confrontation based on the results of the conducted research. In this regard, issues of constructive resolution of international conflicts, establishment and maintenance of a stable structure of international relations are gaining significant relevance.

The purpose of the article is to determine the essence of conflicts with the study of their impact on the state of international security and to build an analytical basis for the formation of systemic decisions aimed at their settlement in the conditions of growing geopolitical tension.

Analysis of conceptual approaches, theories and concepts of conflict research has been provided in the course of the research. Classifications and typologies of international conflicts are considered with an emphasis on the main structural elements of the conflict.

The formation of an analytical system for supporting strategic decision-making has been proposed in order to solve issues related to the settlement of international conflicts and the effective development of international relations. The proposed system combines four subsystems, namely: the subsystem of forming information databases, the subsystem of determining relationships, the subsystem of modelling and the subsystem of forming strategic decisions.

The practical use of the proposed system will make it possible to form analytical information and determine the dominant factors of influence on the socio-economic state and the conflict situation. It is possible to determine the trends in the development of international conflicts and to form strategies for their settlement and increase the efficiency of international relations, taking into account the long-term perspective on the basis of obtaining analytical information.

Keywords: *conflicts, international conflicts, geopolitical instability, international security, classification and typology of conflicts, regulation of international conflicts, formulation of decision*

JEL classification: *F52, F53*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Внаслідок дестабілізації політичного та соціально-економічного розвитку окремих країн та регіонів, виникнення економічних, соціальних, релігійних, територіальних та ідеологічних протиріч спостерігається зростання геополітичної напруженості та конфліктності у сучасному світі, що створює серйозну загрозу системі міжнародної безпеки.

Про суттєве загострення геополітичної напруженості та зростання рівня конфліктності у світі зазначають експерти у військовій галузі. За даними Bloomberg [15] станом на грудень 2023 р. на планеті встановлено рекордну кількість в обсязі 183 регіональних збройних конфліктів за останні тридцять років. Поряд із зростанням конфліктності акцентується увага на тривожну світову тенденцію у збільшенні інтенсивності з негативними наслідками цих конфліктів, зокрема, за останній рік встановлено збільшення кількості загиблих на 14% та кількості насильницьких подій на 28% [15].

Голова Мюнхенської конференції з питань міжнародної безпеки Вольфганг Ішінгер звертає увагу на перелік домінантних протиріч, які у майбутньому можуть сформувати підґрунтя великого конфлікту планетарного масштабу, зокрема, було зроблено акцент на зростання напруженості між Північною Кореєю і США, між Саудівською Аравією та Іраном, між НАТО і Росією [13]. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш також звертає увагу на критичний рівень зростання геополітичної напруженості та конфліктності сучасного світу та закликає світ не допустити війни [4].

Дослідницька організація International Crisis Group визначила Топ-10 збройних та політичних конфліктів у 2023 р. [14], при цьому на перше місце було поставлено повномасштабну війну в Україні з урахуванням її впливу на глобальну обстановку у світі. У звіті за результатами проведених досліджень International Crisis Group було зазначено, що війна в Україні взагалі створила найвищий ризик ядерної конфронтації за 60 років [14].

Доцільно зазначити, що війна Росії проти України дійсно суттєво підриває міжнародну безпеку та регіональну стабільність в країнах від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, при цьому, створює виклик для НАТО, що взагалі вважається ключовим елементом Європейської безпеки. У зв'язку з цим, під сумнівом сьогодні опиняється подальша доля всього Європейського проекту та ідея об'єднаної Європи.

Незважаючи на вагомий вклад в розвиток теоретичних та методологічних основ забезпечення міжнародної безпеки, питання врегулювання міжнародних конфліктів потребують проведення подальших досліджень. З метою вирішення цілого комплексу завдань мають бути на системному рівні визначені причини та особливості міжнародних конфліктів, здійснено аналіз розвитку конфліктних ситуацій, визначені основні напрямки запобігання конфронтації на міжнародному рівні та сформована аналітична основа для прийняття стратегічних рішень, спрямованих на врегулювання міжнародних конфліктів із побудовою підґрунтя ефективного розвитку міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження міжнародних конфліктів присвячено чисельну кількість вітчизняних та закордонних робіт, в яких вченими приділено значну увагу питанням розробки методології дослідження геополітичної напруженості, міжнародних та військових конфліктів [1, 2, 3, 5, 8, 9, 11, 16, 18, 19, 20, 21 та ін.]. Актуальність досліджень міжнародних конфліктів із зазначенням особливої ролі конфліктів у розвитку міжнародних відносин зазначено у наукових працях таких вчених, як Б.В. Бернадський, О.Г. Бондаренко, О.І. Гуржій, М.Г. Капітоненко, К.І. Ковальова, Т.Ф. Костенко, С.П. Мосов, В.Д. Макаров, Д.В. Шеренговський та інших.

Сучасні закордонні та вітчизняні вчені всебічно досліджують причини та чинники виникнення конфліктів, умови їх формування, визначають специфіку та особливості, досліджують процеси розвитку та функції конфліктів в суспільстві. На основі результатів досліджень сформовані наукові концепції, теорії, типології конфліктів та встановлені різноманітні взаємозв'язки. Зокрема, О.І. Гуржій, С.П. Мосов, В.Д. Макаров та інші вчені

проводять дослідження локальних війн та озброєних конфліктів другої половини ХХ століття в історико-філософському аспекті [5]. За результатами проведених досліджень Б.В. Бернадський встановлює причинно-наслідкові зв'язки конфліктності міжнародних відносин та визначає характерні риси розвитку сучасного міжнародного порядку [2].

Суттєвої актуальності набирають питання конструктивного вирішення конфліктної ситуації, визначення позитивного потенціалу, який є закладеним у будь-якому конфліктному протистоянні, а також створенню та збереженню балансу сил, що дозволить встановити та підтримувати стабільну структуру міжнародних відносин.

Різні аспекти зазначеної проблеми обговорюються на наукових конференціях, де науковці та практики звертають увагу на актуальність проведення досліджень конфліктогенності сучасного світу, необхідність вирішення проблем євроатлантичного простору та побудови ефективної системи міжнародної безпеки [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи значну кількість наукових проєктів, присвячених дослідженням міжнародних конфліктів, зазначимо, що вивчення цієї проблеми в умовах загострення міжнародних відносин на геополітичному рівні поряд з динамічним розвитком інформаційних технологій та штучного інтелекту потребує проведення подальших наукових досліджень.

В сучасних умовах динамічного зростання глобальної невизначеності, яка пов'язана з величезною кількістю міжнародних протистоянь по всьому світу, особливої актуальності набуває пошук нових технологій, методів та інструментів впливу на міжнародні конфлікти, які будуть здатні спрямувати розвиток міжнародних конфліктів в напрямок їх ефективного врегулювання та вирішення.

Поряд з цим залишаються неопрацьованими питання формування аналітичної обробки інформації з визначенням домінантних факторів та встановленням закономірностей як основи підвищення ефективності прийняття стратегічних рішень, спрямованих на попередження й врегулювання міжнародних конфліктів за рахунок формування ефективної системи міжнародної безпеки. Враховуючи особливість критичного рівня геополітичного загострення та стійкого зростання конфліктності у світі, слід зазначити, що актуальності набирає питання формування нового наукового напрямку з врегулювання конфліктів, що потребує використання міждисциплінарного підходу з урахуванням взаємодії різних наукових підходів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сутності конфліктів з дослідженням їх впливу на стан міжнародної безпеки та побудови аналітичного підґрунтя формування системних рішень, спрямованих на їх врегулювання в умовах зростання геополітичної напруженості.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах динамічного розвитку процесів світової глобалізації та формування стратегічних комунікації з використанням інформаційних технологій та технологій штучного інтелекту, міжнародні конфлікти представляють одну із найбільш проблемних складових частин системи міжнародних відносин.

На сьогодні відомі декілька теорій та концепції конфлікту, які почали формуватися та активно розвиватися у зв'язку з поширенням кризових явищ з початку 50-х років в США, Німеччині, Франції та інших західних країнах [18, 19, 20]. Зокрема, слід зазначити загальну теорію конфліктів К. Боулдінга, концепцію позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера, а також концепцію конфліктної моделі суспільства Р. Дарендорфа тощо.

Зазначені теорії та концепції набувають подальшого розвитку, створюючи таким чином підґрунтя розробки наступних концептуальних підходів. Зокрема, К. Дойч, К. Мітчелл, Б. Броді, Р. Патнем та М. Херманн запропонували концепцію, у відповідності до якої міжнародний конфлікт розглядається як особливий вид суспільного конфлікту. З метою ефективного вирішення міжнародних конфліктів Дж. Бертон, Р. Даль та Р. Фішер розробили концептуальну теорію принципів переговорів.

У сучасних наукових колах на підґрунті запропонованих концептуальних підходів формуються два основних напрями дослідження. Перший напрямок пов'язаний із вивченням власне конфліктів (Західна Європа) та другий – із вивченням шляхів досягнення миру і згоди у випадку воєнних дій (США).

За результатами проведеного дослідження з метою порівняння різних конфліктологічних концепцій, які запропоновані закордонними та вітчизняними вченими, можна зробити акцент щодо основних структурних елементів конфлікту. Зокрема, до таких елементів слід віднести наступні: суб'єкти конфлікту, взаємини між учасниками конфлікту (або соціальне поле конфлікту), предмет або спірне питання конфлікту, а також стан навколишнього середовища, в якому конфлікт виникає та розвивається.

Поряд з визначенням структурних елементів конфлікту, сучасні вчені ведуть дискусії щодо різних вимірів міжнародних конфліктів. На думку автора [21], як міжнародні, так і внутрішні конфлікти характеризуються різними географічними, політичними, економічними, соціальними, культурними та релігійними вимірами. Погоджуючись з такою думкою, можна стверджувати, що один і той самий міжнародний конфлікт має різні виміри, які мають бути дослідженими з використанням багатовекторного підходу з метою формування підґрунтя системного вирішення проблеми.

З метою упорядкування величезного різноманіття інформації, сучасні дослідники пропонують теоретичні схеми класифікації конфліктів з різними класифікаційними основами [18, с. 110–112]. Вченими та фахівцями Упсальського університету зі Швеції в рамках проекту Uppsala Conflict Data Project надано визначення термінів і критеріїв типології та класифікації конфліктів [17]. Запропоновано класифікації за ступенем охоплення дійсності, за сферою дії, за типами сторін, що беруть участь у конфлікті, за характером соціально-політичних відносин, ступенем організації, рівнем ескалації тощо [17, 18]. Комплексну типологію міжнародних конфліктів пропонують французькі вчені [19], у відповідності до якої конфлікти відрізняються за своєю природою, мотивацією їх учасників та масштабами.

Слід зазначити, що значна увага до питань типології та класифікації воєнних конфліктів приділена українськими фахівцями. Зокрема, А. Клименко здійснює доповнення підходів західних експертів, що дозволяє йому запропонувати класифікацію конфліктів, адаптовану до сучасних умов

з формуванням типології воєнних конфліктів [1]. Ґрунтовну класифікацією воєнних конфліктів з урахуванням сукупності правових, культурних, соціально-політичних, стратегічних та якісних показників пропонує Г. Костенко, що дозволяє на цій основі здійснити систематизацію агресій та класифікувати озброєні конфлікти [8]. Д.В. Шеренговський пропонує системну класифікацію міжнародних конфліктів [16; с. 106] за багатьма критеріями, що дозволяє здійснити аналіз з урахуванням їх масштабу та визначення глобального, регіонального та локального рівнів.

В науковій публікації [20] запропоновано критерії симетричності, який актор пропонує використовувати для класифікації міжнародних відносин на конфліктні відносини між окремими рівнозначними елементами автономних систем та несиметричні – відносини між нерівнозначними елементами міжнародних систем. Розподілення міжнародних конфліктів на симетричні та несиметричні дозволяє встановити системний взаємозв'язок міжнародних конфліктів та міжнародної системи.

Автори роботи [3] визначають характерні ознаки сучасних міжнародних конфліктів та вказують на посилення інтеграційних процесів у сфері міжнародних відносин, що відбуваються внаслідок руйнації міждержавних та міжрегіональних бар'єрів, залученням гібридних засобів ведення міжнародної боротьби з використанням інформаційних та кібернетичних атак.

На підґрунті проведених досліджень з урахуванням даних моніторингу реалізації Стратегії національної безпеки [6, 7] слід відзначити значне зростання інтенсивності кібернетичних атак, які спрямовані на інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру в Україні протягом останніх років. У зв'язку з цим, забезпечення кібербезпеки вважається одним із пріоритетів у системі національної безпеки України та створення умов сталого соціально-економічного розвитку національної економіки [10, 12, 22]. В сучасних умовах глобалізації та діджиталізації практично всіх сфер діяльності, проблема забезпечення об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури набуває особливої актуальності.

Проведені дослідження дозволяють зазначити, що з метою вирішення питань з врегулювання міжнародних конфліктів та ефективного розвитку міжнародних відносин має бути сформована аналітична система підтримки прийняття стратегічних рішень. Використання такої системи дозволить формувати аналітичну інформацію та визначати домінуючі фактори впливу на соціально-економічний стан та конфліктну ситуацію. На підґрунті отримання аналітичної інформації представляється можливим визначення тенденцій розвитку міжнародних конфліктів та формування стратегій їх врегулювання та підвищення ефективності міжнародних відносин з урахуванням довгострокової перспективи.

Формування системи підтримки прийняття стратегічних рішень, спрямованих на врегулювання міжнародних конфліктів та ефективного розвитку міжнародних відносин, потребує визначення основних проблем та цілей, спрямованих на формування відповідних рішень стратегічного призначення. З метою вирішення сукупності задач стратегічного спрямування вважаємо за доцільне створення багаторівневої системи формування заходів

з врегулювання міжнародних конфліктів на підґрунті аналітичної обробки міжнародної інформації в аспекті реалізації стратегічних цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку.

Формування рішень з врегулювання міжнародних конфліктів та підвищення ефективності міжнародних відносин пропонується здійснювати на підґрунті системного та міждисциплінарного підходів. З цією метою запропоновано систему підтримки прийняття стратегічних рішень, спрямованих на врегулювання міжнародних конфліктів та ефективного розвитку міжнародних відносин. Запропонована система поєднує чотири підсистеми, а саме: підсистему формування інформаційних баз даних, підсистему визначення взаємозв'язків, підсистему моделювання та підсистему формування стратегічних рішень (рис. 1).

Процедура прийняття стратегічних рішень, спрямованих на врегулювання міжнародних конфліктів та підвищення ефективності міжнародних відносин потребує проведення наступних заходів: формування системи показників щодо здійснення комплексної оцінки соціально-економічного та політичного розвитку країни з якісною оцінкою стану країни та міжнародних відносин.

Рис. 1. Структура системи підтримки прийняття стратегічних рішень, спрямованих на врегулювання міжнародних конфліктів та ефективного розвитку міжнародних відносин

В основу проведення досліджень покладено визначення факторів впливу на ефективність міжнародних відносин, формування аналітичної інформації з визначенням доміантних факторів впливу для визначення взаємозв'язків в системі та побудови математичних моделей. Передбачено використання методів кореляційного аналізу, методів експертних оцінок та методів математичного моделювання.

Підсистема формування баз даних передбачає формування інформаційних баз даних з міжнародної інформації та визначення показників соціально-економічного розвитку країни та показників міжнародних відносин. Підсистема визначення взаємозв'язків передбачає встановлення доміантних факторів впливу на ефективність міжнародних відносин. Передбачено визначення тенденцій в міжнародних відносинах.

Підсистема моделювання поєднує аналітичний інструментарій із застосуванням моделей, які можна використати для проведення моделювання та прогнозування розвитку міжнародних відносин.

Підсистема прийняття стратегічних рішень ґрунтується на формуванні рішень з врегулювання міжнародних конфліктів та підвищення ефективності міжнародних відносин. Формування рішень потребує використання аналітичного інструментарію та створення аналітичної основи на підґрунті отриманих результатів моделювання економічного розвитку та ефективності міжнародних відносин за різними сценаріями з урахуванням існуючих ризиків та експертного оцінювання. Моделювання ефективності міжнародних відносин за різними сценаріями пропонується здійснити на підґрунті розробленого аналітичного інструментарію, який поєднує комплекс математичних моделей прогнозування та сценарного моделювання подій.

Використання запропонованої системи дозволить сформувати аналітичну основу для обґрунтування стратегічних рішень. За результатами моделювання за різними сценаріями на основі сформованої аналітичної основи, визначення впливових факторів та рівня їх впливу, передбачено створення основи розробки заходів з врегулювання міжнародних конфліктів та підвищення ефективності міжнародних відносин.

Висновки. За результатами проведених досліджень слід зазначити, що міжнародні конфлікти представляють сьогодні одну із найбільш проблемних складових частин системи міжнародних відношень. Внаслідок динамічного зростання конфліктності та геополітичної напруженості між країнами у сучасному світі за останні роки підвищується ймовірність виникнення великого конфлікту планетарного масштабу, що створює, таким чином, серйозну загрозу системі міжнародної безпеки.

З метою вирішення питань з врегулювання міжнародних конфліктів та ефективного розвитку міжнародних відносин запропонована система підтримки прийняття стратегічних рішень, яка дозволить здійснювати моніторинг з формуванням аналітичної інформації та визначенням доміантних факторів впливу на розвиток конфліктних ситуацій.

В структурі системи передбачено використання математичного апарату для встановлення тенденцій розвитку міжнародних конфліктів з формуванням стратегічних рішень, спрямованих на підвищення ефективності міжнародних відносин в умовах глобальних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Аналіз сучасних тенденцій розвитку економік провідних країн світу і ризиків, пов'язаних з російсько-українським конфліктом. <http://bintel.com.ua/uk/article/ekonom-mira/>
2. Бернадський Б.В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с.
3. Бондаренко О.Г., Бондаренко Я.О. Динаміка міжнародних конфліктів та роль стратегічних комунікацій у їх врегулюванні. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1793>
4. Генсек ООН закликає світ не допустити війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2850759-gensek-oon-zaklikae-svit-ne-dopustiti-vijni.html>
5. Гуржій О.І., Мосов С.П., Макаров В.Д. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття (Історико-філософський аспект): Монографія. К.: Знання України, 2006. 356 с.
6. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
7. Загрози критичній інфраструктурі та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації Стратегії національної безпеки) (аналітична записка). URL: <https://web.archive.org/web/20171031162449/>
8. Костенко Т.Ф. Типи, види воєнних конфліктів та їх класифікація. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2011. Випуск 2. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/dpju/24109/>
9. Міжнародні конфлікти в сучасному світі. URL: <https://www.lnu.edu.ua/mizhnarodni-konflikty-v-suchasnomu-sviti/>
10. Паршина О.А., Паршин Ю.І. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах економічних трансформацій. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung*. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, 2020. С.311–319.
11. Паршина О.А., Паршина М.Ю., Чумак Т.В. Фактори економічного розвитку країн в умовах загострення глобальних проблем світової безпеки. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 2(25) 2021. С.3–7. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/3.pdf
12. Паршин Ю.І. Стратегія забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства: теорія, методологія і практика: монографія. Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. 408 с.
13. Світ на межі конфлікту: сенсаційна доповідь Мюнхенської конференції про стан міжнародної безпеки. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/15/7077534/>
14. Топ збройних та політичних конфліктів у 2023 році. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczni-pro-nyx-vidomo>
15. У світі зараз – рекордна кількість воєн за 30 років. URL: https://galinfo.com.ua/news/u_sviti_zaraz_rekordna_kilkist_voien_za_30_rokiv_410515.html

16. Шеренговський Д.В. Поняття та сутність міжнародного конфлікту в науці про міжнародні відносини. *Актуальні проблеми політики*: збірник наукових праць. Вип. 43. 2011. С. 98–108. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1527/Sherengov.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
17. Щорічник СІПРІ. URL: <http://razumkov.org.ua/vydannia/sipri>
18. Boulding K. *Conflict and Defense. A General Theory*. New York: Harper, 1992. 349 p.
19. Braillard Ph., Djalili M.-R. *Les relations internationales*. Paris, 1998. 301 p.
20. Galtung J. A Structural Theory of Agression. *Journal of Peace Research*, 1994. № 2. pp. 95-119.
21. Larys Hernández Villalobos. *Conflictos internacionales: Medios de solución y derecho internacional humanitario*. 2005.
22. Parshyna M. Efficiency of use of the Region Potential: Analysis, Modelling and Decision Making. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung*. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, 2020. С.334–342.

References

1. *Analiz suchasnykh tendentsii rozvytku ekonomik providnykh krain svitu i ryzykiv, poviazanykh z rosiisko-ukrainskym konfliktom*. [Analysis of current trends in the development of the economies of the world's leading countries and the risks associated with the Russian-Ukrainian conflict] Available at: <http://bintel.com.ua/uk/article/ekonom-mira/> (Accessed 15 February 2024).
2. Bernadskyy, B.V. (2012). *Mizhnarodni konflikty: kurs lektsii*. [International conflicts: a course of lectures], DP «Vyd. dim «Personal», Kyiv, Ukraine. 366 p.
3. Bondarenko, O.H., Bondarenko, Ya.O. *Dynamika mizhnarodnykh konfliktiv ta rol stratehichnykh komunikatsii u yikh vrehuliuvanni*. [Dynamics of international conflicts and the role of strategic communications in their settlement] Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1793> (Accessed 25 February 2024).
4. *Hensek OON zaklykaie svit ne dopustyty viiny*. [The UN Secretary General calls on the world to prevent war] Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2850759-gensek-oon-zaklykaie-svit-ne-dopustiti-vijni.html> (Accessed 15 February 2024).
5. Hurzhii, O.I., Mosov, S.P. and Makarov, V.D. (2006). *Lokalni viiny ta zbroini konflikty druhoi polovyny KhKh stolittia (Istoryko-filosofskiy aspekt)* [Local wars and armed conflicts of the second half of the 20th century (Historical and philosophical aspect)] Monohrafiia. Znannia. Kyiv, Ukraine. 356 p.
6. *Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy»* [Law of Ukraine «On the Basic Principles of Cyber Security of Ukraine»] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (Accessed 20 January 2024).
7. *Zahrozy krytychnii infrastrukturi ta yikh vplyv na stan natsionalnoi bezpeky (monitorynh realizatsii Stratehii natsionalnoi bezpeky) (analychna zapyska)* [Threats to critical infrastructure and their impact on the state of national security]

(monitoring of the implementation of the National Security Strategy) (analytical note)] Available at: <https://web.archive.org/web/20171031162449/> (Accessed 23 January 2024).

8. Kostenko, T.F. (2011). *Typy, vydy voiennykh konfliktiv ta yikh klasyfikatsiia* [Types, types of military conflicts and their classification] *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. Vypusk 2. Available at: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/dpju/24109/> (Accessed 20 February 2024).

9. *Mizhnarodni konflikty v suchasnomu sviti* [International conflicts in the modern world] Available at: <https://www.lnu.edu.ua/mizhnarodni-konflikty-v-suchasnomu-sviti/> (Accessed 25 February 2024).

10. Parshyna, O.A. and Parshyn, Yu.I. (2020). *Zabezpechennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky v umovakh ekonomichnykh transformatsii* [Ensuring the competitiveness of the national economy in the conditions of economic transformations] *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung*. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, pp. 311–319.

11. Parshyna, O.A., Parshyna, M.Iu. and Chumak, T.V. (2021). *Faktory ekonomichnoho rozvytku krain v umovakh zahostrennia hlobalnykh problem svitovoi bezpeky* [Factors of economic development of countries in the conditions of aggravation of global problems of world security] *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*. Vypusk 2(25), Dnipro, Ukraine, pp. 3–7. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/3.pdf

12. Parshyn, Yu.I. (2016). *Stratehiia zabezpechennia staloho ekonomichnoho rozvytku natsionalnoho hospodarstva: teoriia, metodolohiia i praktyka: monohrafiia* [The strategy of ensuring sustainable economic development of the national economy: theory, methodology and practice]. Universytet imeni Alfreda Nobelia, Dnipropetrovsk, Ukraine, 408 p.

13. *Svit na mezhi konfliktu: sensatsiina dopovid Miunkhenskoj konferentsii pro stan mizhnarodnoi bezpeky* [The world on the brink of conflict: the sensational report of the Munich Conference on the state of international security] Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/15/7077534/> (Accessed 15 February 2024).

14. *Top zbroinykh ta politychnykh konfliktiv u 2023 rotsi* [Top armed and political conflicts in 2023] Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczy-pro-nyx-vidomo> (Accessed 18 February 2024).

15. *U sviti zaraz – rekordna kilkist voien za 30 rokiv* [The world now has a record number of wars in 30 years] Available at: <https://galinfo.com.ua/news/u-sviti-zaraz-rekordna-kilkist-voien-za-30-rokiv-410515.html> (Accessed 14 February 2024).

16. Sherenhovskiy, D.V. (2011). *Poniattia ta sutnist mizhnarodnoho konfliktu v nauksi pro mizhnarodni vidnosyny* [The concept and essence of international conflict in the science of international relations] *Aktualni problemy polityky: zbirnyk naukovykh prats*, Vyp. 43, Ukraine, pp. 98–108. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1527/Sherengov.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Accessed 02 February 2024).

17. Shchorichnyk SIPRI: Ozbroiennia, rozzbroiennia ta mizhnarodna bezpeka [SIPRI Yearbook: Armament, Disarmament and International Security] Available at: <http://razumkov.org.ua/vydannia/sipri> (Accessed 10 January 2024).
18. Boulding, K. (1992). *Conflict and Defense. A General Theory*. Harper, New York, USA, 349 p.
19. Braillard, Ph. and Djalili, M.-R. (1998). *Les relations internationales*. Paris, France, 301 p.
20. Galtung, J.A. (1994). *Structural Theory of Agression*. *Journal of Peace Research*, № 2. pp. 95-119. Available at: <https://journals.sagepub.com/description/JPR> (Accessed 18 January 2024).
21. Larys Hernández Villalobos (2005), *Conflictos internacionales: Medios de solución y derecho internacional humanitario*. Frónesis. Universidad Central de Venezuela. Caracas. v.12 n.3. Available at: https://ve.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1315-62682005000300004 (Accessed 18 January 2024).
22. Parshyna, M. (2020). *Efficiency of use of the Region Potential: Analysis, Modelling and Decision Making*. Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, pp. 334–342.

THE INFLUENCE OF CONFLICTS ON THE STATE OF INTERNATIONAL SECURITY AND WAYS OF REGULATING GEOPOLITICAL TENSIONS

Olena A. Parshyna, University of Customs and Finance, Dnipro (Ukraine).

E-mail: parschina@ukr.net

Margaryta Yu. Parshyna, University of Customs and Finance, Dnipro (Ukraine).

E-mail: maggiednepr@ukr.net

Tatiana V. Chumak, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: chumak.t@duan.edu.ua

Liudmyla I. Yarmolenko, Dnipro (Ukraine).

E-mail: yarmolenko.l@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-6>

Keywords: *conflicts, international conflicts, geopolitical instability, international security, classification and typology of conflicts, regulation of international conflicts, formulation of decision*

JEL classification: *F52, F53*

The growth of geopolitical tension and conflicts in the modern world pose a serious threat to the international security system. It has been established that in recent years conflict at the international level has reached a critical level with the highest risk of nuclear confrontation based on the results of the conducted research. In this regard, issues of constructive resolution

of international conflicts, establishment and maintenance of a stable structure of international relations are gaining significant relevance.

The purpose of the article is to determine the essence of conflicts with the study of their impact on the state of international security and to build an analytical basis for the formation of systemic decisions aimed at their settlement in the conditions of growing geopolitical tension.

Analysis of conceptual approaches, theories and concepts of conflict research has been provided in the course of the research. Classifications and typologies of international conflicts are considered with an emphasis on the main structural elements of the conflict.

The formation of an analytical system for supporting strategic decision-making has been proposed in order to solve issues related to the settlement of international conflicts and the effective development of international relations. The proposed system combines four subsystems, namely: the subsystem of forming information databases, the subsystem of determining relationships, the subsystem of modelling and the subsystem of forming strategic decisions.

The practical use of the proposed system will make it possible to form analytical information and determine the dominant factors of influence on the socio-economic state and the conflict situation. It is possible to determine the trends in the development of international conflicts and to form strategies for their settlement and increase the efficiency of international relations, taking into account the long-term perspective on the basis of obtaining analytical information.

Одержано 24.02.2024.

УДК 338.27

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-7>

В.М. СБІТЕНКОВА,
*студентка Університету
імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)*

ІНВЕСТИЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ НІДЕРЛАНДІВ

Стаття пропонує комплексний огляд інвестиційного середовища в Нідерландах, країні, яка відома своєю розвиненою економікою, міцними міжнародними торговельними зв'язками та міцною правовою базою, що підтримує бізнес. Нідерланди відрізняються стабільним політичним середовищем, прозорим управлінням та адміністративною ефективністю, що створює надійний фон для інвестицій. Цей клімат сприяє інноваціям і приваблює прямі іноземні інвестиції, особливо завдяки вигідній податковій системі.

Робоча сила в Нідерландах є висококваліфікованою та багатомовною, що є важливою перевагою, хоча висока вартість робочої сили може розглядатися як стримуючий фактор. Однак ці витрати часто компенсуються високою продуктивністю та дружньою до бізнесу політикою уряду. Голландський ринок добре пов'язаний і є невід'ємною частиною європейського торгового ландшафту, що робить його стратегічною точкою входу в Європейський Союз.

Транспортна та логістична інфраструктура, зокрема порт Роттердам — найбільший порт у Європі — відіграє вирішальну роль у сприянні торгівлі не лише в Європі, а й у всьому світі. Ця інфраструктура підтримується цифровою мережею та сектором послуг найвищого рівня, причому Нідерланди мають один із найвищих показників проникнення широкосмугового зв'язку в Європі.

Незважаючи на численні переваги, інвестиційний клімат у Нідерландах стикається з такими проблемами, як регуляторна складність і суворі екологічні норми. Ці виклики врівноважуються прагненням країни до сталого розвитку та зеленої економіки, що відкриває нові інвестиційні можливості у відновлювані джерела енергії та стійкі технології.

Крім того, Нідерланди активно сприяють створенню сприятливого ділового середовища за допомогою різноманітних урядових ініціатив. До них належать стимули для досліджень і розробок, удосконалення сталої ділової практики та субсидії для проєктів зеленої енергетики, усі вони спрямовані на підтримку конкурентоспроможності країни.

Підхід голландського уряду до міжнародного бізнесу також характеризується мережею договорів, спрямованих на захист іноземних інвестицій і запобігання подвійному оподаткуванню, що робить Нідерланди привабливим місцем для транснаціональних корпорацій. Наявність сильної правової системи гарантує належний захист прав власності та контрактів, що є критично важливим для інвесторів.

Підсумовуючи, Нідерланди представляють збалансований спектр можливостей і викликів. У той час як висока вартість операцій і нормативні вимоги створюють перешкоди, стратегічні переваги, потужна інфраструктура та державні стимули створюють сприятливе середовище для значних прибутків від інвестицій. Цей детальний аналіз є важливим посібником для потенційних інвесторів, надаючи розуміння як макроекономічної стабільності, так і галузевих перспектив голландського ринку.

Ключові слова: *інвестиційний клімат, Нідерланди, економічна стабільність, регуляторне середовище, інфраструктура, трудовий ринок, податкові переваги, сталий розвиток, інвестиційні стимули*

JEL classification: *F21, F43, G11, G18, H25*

The paper offers a comprehensive review of the investment environment in the Netherlands, a nation noted for its advanced economy, robust international trade links, and a solid legal framework that supports business activity. The Netherlands features a stable political environment, transparent governance, and administrative efficiency, creating a reliable backdrop for investment. This climate is conducive to innovation and attracts foreign direct investment, especially due to an advantageous tax system.

The workforce in the Netherlands is highly skilled and multilingual, which is a critical asset, though the high labor costs could be seen as a deterrent. However, these costs are often offset by the high productivity and the business-friendly policies of the government. The Dutch market is well-connected and integral to the European trade landscape, making it a strategic entry point into the European Union.

Transport and logistics infrastructure, particularly the Port of Rotterdam—the largest port in Europe—plays a crucial role in facilitating trade not only across Europe but globally. This infrastructure is supported by a top-tier digital network and service sector, with the Netherlands boasting one of the highest broadband penetration rates in Europe.

Despite its many advantages, the investment climate in the Netherlands does face challenges such as regulatory complexity and stringent environmental regulations. These challenges are balanced by the country's commitment to sustainability and the green economy, which opens up new investment opportunities in renewable energy and sustainable technologies.

Furthermore, the Netherlands is proactive in fostering a favorable business environment through various government initiatives. These include incentives for research and development, enhancements in sustainable business practices, and subsidies for green energy projects, all aimed at maintaining the country's competitive edge.

The Dutch government's approach to international business is also characterized by a network of treaties designed to protect foreign investments and prevent double taxation, making the Netherlands an attractive destination for multinational corporations. The presence of a strong legal system ensures that property rights and contracts are well protected, which is a critical consideration for investors.

In conclusion, the Netherlands presents a balanced spectrum of opportunities and challenges. While the high cost of operations and regulatory demands pose hurdles, the strategic advantages, robust infrastructure, and government incentives create a favorable environment for significant investment returns. This detailed analysis serves as an essential guide for potential investors, providing insights into both the macroeconomic stability and sector-specific prospects within the Dutch market.

Keywords: *investment climate, the Netherlands, economic stability, regulatory environment, infrastructure, labor market, tax benefits, sustainable development, investment incentives*

JEL classification: *F21, F43, G11, G18, H25*

Інвестиції, зокрема прямі, є важливим інструментом розвитку та збагачення як для об'єкта, так і для країни інвестування. Залучення інвестицій надає поштовх та нове дихання. Проте якщо для отримувача це здебільшого плюс та можливість для подальшого розвитку, то для вкладника така дія майже завжди несе в собі певний ризик. Він може бути високим, може бути прийнятним чи низьким, або його взагалі може не бути, проте,

аби спромогтися це спрогнозувати необхідно провести певні дослідження та аналітику, щоб впевнитися у безпечності вкладених коштів. Аналіз інвестиційного клімату є основною складовою такої оцінки і має на меті розкрити головні переваги та недоліки інвестування саме в цьому регіоні та конкретно в обраній країні.

Метою цієї роботи є дослідити інвестиційний клімат Нідерландів та зробити висновки щодо його привабливості і можливих викликів для потенційного інвестора.

Іноземні інвестиції можуть набувати різних форм, у залежності від цілі, форми та мети, яку переслідує інвестор. Загалом їх можна поділити на дві групи: портфельні та прямі, кожні з яких мають свої підформи. Кожна з груп та підгруп має свої особисті переваги та недоліки, проте кожна стикається з певними особливостями функціонування, які мають економічне, політичне, соціальне, правове чи інше походження. Тому перш ніж прийняти рішення про здійснення інвестування у певну країну слід дослідити ряд її характеристик.

Одним з найбільш повних та вагомих вважається оцінка з 12 критерії Торгівельної Палати США [15]. Вона пропонує до розгляду наступні критерії оцінки привабливості інвестиційного клімату:

- характеристика місцевого ринку;
- доступність ринку;
- якість робочої сили;
- валютний ризик;
- можливість репатріації капіталу;
- захист інтелектуальної власності;
- торгова політика;
- державне регулювання;
- ставки податків і пільги;
- політична стабільність;
- макроекономічна політика;
- розвиненість інфраструктури та служб підтримки.

Розглянемо кожен з цих підпунктів з позиції його ролі в Нідерландах, та, за логічної необхідності, додамо до них додаткові критерії розгляду.

Характеристика місцевого ринку.

Перший показник має на меті проаналізувати потенціал ринку входу: обсяги ринку та тенденції, що на ньому спостерігаються, доходи населення та його купівельна спроможність. Вочевидь, Нідерланди мають одну з найбільших економік у Європейському Союзі, де сектор послуг займає близько 70% ВВП, при цьому лідуючі сфери у секторі послуг – банківська, транспортна та туристична.

Згідно даних Світового Банку [1], обсяг ВВП за ПКС на людину за 2022 р. склав 59 249 дол. , що ставить країну на 11 місце в світі та 6 в регіоні. Зростання ВВП при цьому було 4,3%, а його обсяг – 1.01 млрд. дол. Загалом, аналізуючи дані з рис. 1, можна сказати, що ринок Нідерландів постійно збільшується, не враховуючи «просадки» 2020 р. через COVID-19 та залишків впливу кризи 2008 р. у 2012 р., і сприяє появі нових гравців на своїй арені.

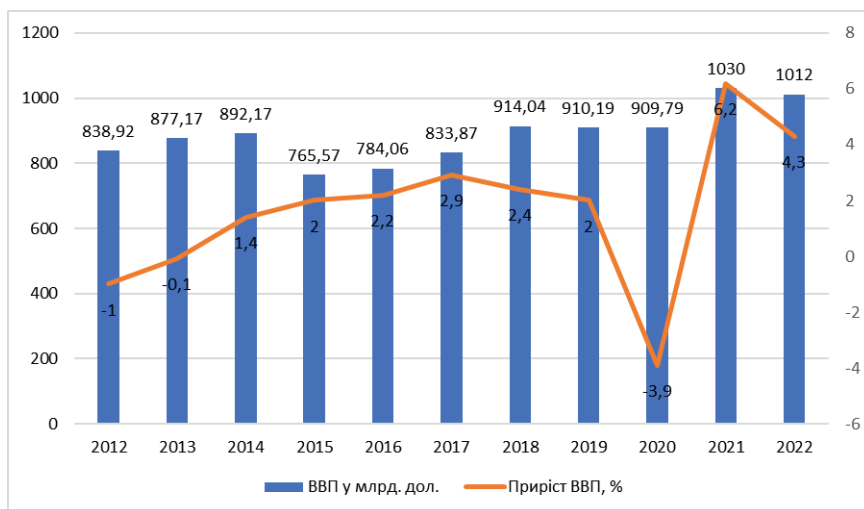

Рис. 1 Динаміка ВВП Нідерландів з 2012 по 2022 рік.

Створено автором за даними [1]

Доступність ринку.

Як одна з країн-засновниць та членів ЄС, Нідерланди мають безперешкодний вихід на внутрішній ринок ЄС, що робить ринок доступнішим для європейських компаній та перспективним для інвестора, який планує подальше розширення, та мають/утворюють багато домовленостей про вільну торгівлю з іншими країнами (наприклад вже є договори з Чилі, Кенією та Новою Зеландією, а у процесі із Південною Кореєю та Сінгапуром) [2] у складі ЄС. Також королівство відоме своєю відкритістю для зовнішнього бізнесу та інвестицій. Уряд надає підтримку іноземним компаніям, що бажають розширити свою діяльність на місцевому ринку, а також заохочує збільшення прямого інвестування в країну шляхом пільг та різних державних програм, аж до отримання громадянства за виконання певних умов. Окрім цього існують спрощені процедури для реєстрації бізнесу та отримання необхідних дозволів, що сприяє доступності ринку для нових підприємств.

За даними ОЕСР [3] і Міжнародного валютного фонду (МВФ), у 2022 р. Нідерланди були третім за величиною джерелом і одержувачем прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світі, хоча й не були кінцевим пунктом призначення більшості з них. Якщо розглядати динаміку по регіону, то згідно з даними Євростату [4], у 2021 р. на частку Нідерландів припадало 27% всіх вхідних ПІІ в ЄС.

Якість та ціна робочої сили.

Населення країни складає 18,052,800 осіб, з них 75% етнічні голландці, 8% – інші європейці, і 17% – мігранти з різних країн. Країна є демографічно не дуже молодою і очікується що відсоток населення старше 65 років має зрости з 20% до 25% відсотків, протягом наступних 10 років. Рівень чистої зайнятості, тобто кількість зайнятих по відношенню до населення у віці 15-75 років, у 2022 р. становив 73%; трохи вище для чоловіків (76%), ніж для жінок

(68%) [5]. Порівняно з іншими країнами Нідерланди мають дуже високий чистий рівень зайнятості. Багато молодих людей вже підробляють під час навчання, а люди старшого віку прагнуть працювати довше. Пенсійний вік підвищили до 66 років і 7 місяців у 2022 р.

Тим не менш нідерландський ринок праці не тільки розвинений, але й досить напружений. Починаючи з 2021 р. він оцінювався як «напружений», а наразі «дуже напружений». Згідно до інформації з сайту агентства по страхуванню робочої сили (UWV) [6] та Нідерландського банку (DNB) [5], попит на ринку праці більший за пропозицію – у другому кварталі 2023 р. на 100 робітників приходилося 122 вакансій. Тим не менш, у 2024 р. очікується невелике охолодження ринку, яке вже спостерігається певною мірою останні 5 кварталів, за виключенням наведеного попереду.

Також слід додати що нідерландський ринок праці досить нестандартний і має найбільшу кількість тимчасово зайнятих у європейському регіоні. Умови працевлаштування включають три типи трудового договору: постійний, гнучкий або самозайнятий. Згідно з даними DNB, 28% населення працюють за тимчасовим(гнучким) контрактом, а влаштованих на постійні основи лише 55%, ще 13% і 4% становлять незалежні професіонали та інші самозайняті. (Рис. 2).

Рис. 2 Розповсюдженість різних договорів праці серед зайнятого населення, %.
Складено автором за даними [5]

Така ситуація вигідна для роботодавців, оскільки гнучкі контракти дешевші, а у разі потреби такого працівника легше замінити, проте працюючий за таким договором прошарок населення є більш соціально та економічно вразливий. Середня зарплатня за постійним договором на годину становили 23,3 €, у той час як за гнучким ця сума менша – 17,7 €. Середня різниця становить 8,9%, але може варіюватися з 8,1% до 13,8%, у залежності від деталей та підтипу договору [7]. Мінімальна зарплатня після підвищення 1.01.2023 на 10,15% становила 11,15 €/год або 1934,4 € на місяць. З 1.01.2024 країна повністю перейшла на погодинну оплату,

відмінивши місячний, тижневий чи денний мінімальний рівень. Мінімальна погодинна оплата варіюється у залежності від віку працівника, наглядно це можна побачити в табл. 1.

Таблиця 1

Залежність погодинної мінімальної заробітної плати від віку працівника*

Вік	Погодинна мінімальна заробітна плата
21 рік і старше	13,27 євро
20 років	10,62 євро
19 років	7,96 євро
18 років	6,64 євро
17 років	5,24 євро
16 років	4,58 євро
15 років	3,98 євро

* Складено автором за даними [8]

Тому, наприклад, для середнього працівника старше 21, який працює 40 годин на тиждень/ 8 годин на день - повний тиждень, весь рік (262 дні) мінімальна зарплатня складе 2317,83 € [8]. Для повнозайнятого населення це збільшення склало аж 19,8% , але аналізуючи зростання заробітної платні не слід забувати й про зростання цін, яке зменшує її купівельну спроможність. У своїй останній оцінці DNB припускає, що коригування заробітної плати триватиме більше трьох років.

Інфляція та облікові ставки.

У 2020 р. через пандемію економіка зупинилася. Коли економіка відновила і попит на різні продукти та послуги зріс, компанії не могли отримати ресурси та робочу силу досить швидко, щоб постачати їх. Це створило відчутний дефіцит товарів і послуг. Війна в Україні спричинила подальший дефіцит, особливо газу та нафти, а також дефіцит продуктів харчування, таких як зерно та соняшникова олія.

Інфляція зростала протягом 2021 р., оскільки глобальний попит на товари та послуги зріс, тоді як постачання через виробничі та логістичні ланцюжки все ще було порушено через вплив COVID-19. Різке підвищення цін на енергоносії внаслідок російського вторгнення в Україну згодом призвело до ще більшого прискорення інфляції [5]. До 2022 р. інфляція була нижче цільового показника 2%. Відтоді наслідки карантину через COVID-19 і російської війни в Україні значно підвищили ціни. Інфляція зросла занадто високо, тому Європейський Центральний Банк (ЄЦБ) втручається, вживаючи монетарних заходів.

Оскільки починаючи з 1999 р. Нідерланди ввели євро замість гульдена, то за монетарну політику країни, як і всього ЄС, відповідає ЄЦБ. Його основним інструментом для зниження інфляції є облікова ставка (що впливає на відсоткову), за якою банки позичають гроші в ЄЦБ або депонують гроші в ЄЦБ. Вона діє як педаль газу та гальма для економіки, то сповільнюючи, то стимулюючи економіку держав.

Незважаючи на те, що інфляція в Нідерландах і Єврозоні зараз стрімко падає після досягнення піку у 10,6% у вересні 2022 р., інфляція в

Єврозоні все ще занадто висока, цільовий рівень – 2%. Центральні банки використовують вищі процентні ставки, щоб спробувати зменшити попит на товари та послуги, та знизити інфляцію. У 2022 р. ЄЦБ тричі підвищував облікові ставки та продовжував це робити у 2023 р., піднявши ставку за депозитами до 4%. Наразі очікується, що у 2025 р. інфляція впаде до 2,5%.

Монетарна політика та валютні ризики.

Монетарна політика ЄЦБ спрямована на зберігання цінності євро. Тому ЄЦБ проводить монетарну політику, вживаючи заходи для підтримки стабільності цін, що означає, що він прагне до 2% рівня інфляції. Процентні ставки є важливим засобом досягнення цього, їх зміна була наведена вище. Окрім цього починаючи з 2014 р. ЄЦБ додав нові інструменти до свого інструментарію. Це пояснюється тим, що кардинальні зміни в економіці та надзвичайно низька інфляція, як наслідок, значно ускладнили її завдання щодо підтримки цінової стабільності. Важливим прикладом нового інструменту, який існує з 2014 р., є програми закупівель.

Оскільки вони є особливим інструментом, їх також називають нетрадиційними грошовими заходами. Основною програмою закупівель є Програма купівлі активів (APP) . ЄЦБ використовує цю програму для сприяння передачі монетарної політики та полегшення умов фінансування. З цією метою він придбав державні облігації та облігації, випущені національними та європейськими установами за останні роки, а також корпоративні облігації та забезпечені облігації, випущені банками. Це надало йому додатковий вплив на економіку Єврозони.

Незважаючи на низку нових потрясінь, міжнародна роль євро залишалася незмінною у 2022 р. Це був рік, коли почалася війна росії в Україні, посилювалися економічні санкції та значне зростання геополітичних ризиків – і все це з потенційними наслідками для міжнародної валютної системи. Проте частка євро за різними показниками використання міжнародної валюти продовжувала становити у середньому близько 20%. Євро залишалась другою за значенням валютою в світі після долару США; все це підкреслює силу міжнародної ролі євро, та доводить, що валютні ризики при його використанні менші, аніж при використанні національної валюти іншої країни.

Грошова система.

Банківський сектор Нідерландів міцно включений в Європейську систему центральних банків, у якій Центральний банк Нідерландів (DNB) є національним органом банківського нагляду. AFM, орган нагляду за цінними паперами та біржами Нідерландів, здійснює нагляд за фінансовими установами та належним функціонуванням фінансових ринків і підпадає під управління Європейського управління цінних паперів та ринків (ESMA). Висококонцентрований банківський сектор Нідерландів більш ніж у три рази перевищує решту голландської економіки, що робить його одним із найбільших банківських секторів Європи за ВВП. Три банки, ING, ABN AMRO і Rabobank, володіють майже 85 % загальних активів банківського сектора. Найбільший банк ING має баланс трохи більше 1 трильйона доларів (968 мільярдів євро).

Можливість репатріації капіталу.

Відкриваючи компанію в Нідерландах, іноземні підприємці мають подумати про репатріацію прибутків, отриманих їх голландською компанією. Це можна зробити двома способами, залежно від типу компанії та відповідно до голландських принципів оподаткування. Привабливий режим корпоративного оподаткування є однією з переваг відкриття бізнесу в Нідерландах.

Принципи оподаткування в Нідерландах відрізняються залежно від типу компанії, яку підприємець вирішив відкрити. Голландські філії повинні сплачувати податки при репатріації прибутку, тоді як корпорації повинні враховувати розподіл дивідендів [9].

У Нідерландах податок на дивіденди у розмірі 15% зазвичай стягується з дивідендів, які виплачуються іноземним акціонерам, якщо не застосовується угода про уникнення подвійного оподаткування та ставка знижується. В інших випадках дивіденди звільнюються від податку на джерело доходу, якщо звільнення від участі застосовується в цій конкретній ситуації. Згідно з Директивою ЄС про материнські та дочірні компанії [10], дивіденди, що виплачуються материнським компаніям ЄС, звільнюються від податку на джерело на тих самих умовах, що й для розподілу голландській материнській компанії.

Нідерландський режим звільнення від оподаткування участі передбачає, що дивідендний дохід звільняється від оподаткування, якщо виконуються такі дві умови:

- юридична особа володіє не менше 5% статутного капіталу дочірнього підприємства (тест на право власності);
- дочірня компанія не є пасивною компанією з низьким рівнем оподаткування (перевірка активів).

У Нідерландах не стягуються податки на роялті, як і не утримується податок на відсотки. Королівство Нідерланди зазвичай розглядаються як податкова гавань і особливе місце для холдингових компаній. Іноземні інвестори повинні гарно розуміти голландську систему оподаткування, щоб отримати вигоду від різноманітних пільг і мінімізації податків .

Захист інтелектуальної власності.

Креативний сектор нідерландської економіки є одним з пріоритетів країни, тому, відповідно, там діє чітке законодавство щодо захисту інтелектуальної власності (ІВ). Винахідники, дизайнери, розробники та автори можуть захистити розроблені ними ідеї наступними шляхами:

- патенти;
- авторське право;
- суміжні права (ці права захищають роботу виконавців, музичних і кінопродюсерів, а також телерадіокомпаній. Цей захист тісно пов'язаний із захистом авторського права, тому їх називають «суміжними» правами);
- товарні знаки;
- права на дизайн (захищають зовнішній вигляд дво- чи тривимірних виробів);
- права на базу даних (включає офіційні публікації на Overheid.nl та статистичні дані на веб-сайті Статистичної служби Нідерландів - CBS);

- закон про комерційне найменування (захищає назву, під якою підприємство веде бізнес);
- права селекціонерів рослин (захищає нові сорти рослин);
- права на топографію напівпровідників (захищає дизайн електронних схем на комп'ютерних чіпах (також відомі як топографії напівпровідникових виробів [11]).

Основним органом для реєстрації торгових марок, ідей або дизайну в Нідерландах є Офіс інтелектуальної власності Бенілюксу, тоді як торгові назви реєструються в Торгово-промисловій палаті Нідерландів. Нідерланди є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) і учасником багатьох її договорів, окрім цього Нідерланди підписали Європейську патентну конвенцію, а отже, є державою-учасницею Європейської патентної організації, тобто ІВ захищена в Нідерландах набуває цього статусу по всьому ЄС на 20 років.

Торгова політика.

Економіка Нідерландів є однією з найвідкритіших не тільки в ЄС, але й в усьому світі. Вони мають більше ста двосторонніх угод про інвестиції (BITs) або угод, які включають розділи про інвестиції з приблизно ста країн або регіонів. Це історично експортоорієнтована країна. За даними Центрального статистичного бюро Нідерландів (CBS), у 2021 р. обсяг експорту товарів становив 586,5 млрд євро, імпорт товарів – 523,8 млрд євро, зафіксовано позитивне торговельне сальдо товарами у розмірі 62,7 млрд євро. За підсумками 2021 р. Нідерланди посіли 7-е місце у світі з експорту товарів та послуг (поступаючись Китаю, США, Німеччині, Японії, Великобританії та Франції).

У Нідерландах розташована найстаріша у світі фондова біржа, заснована п'ять століть тому, і перша в Європі біржа опціонів, обидві розташовані в Амстердамі. Амстердамські фінансові біржі є частиною групи Euronext, яка управляє фондовими біржами та ринками деривативів в Амстердамі, Брюсселі, Лісабоні та Парижі. Нідерландські фінансові ринки повністю розвинені та працюють за ринковими ставками, сприяючи вільному потоку фінансових ресурсів. Нідерланди є міжнародним фінансовим центром валютного ринку, єврооблігацій і торгівлі злитками.

Гнучкість іноземних компаній у веденні бізнесу в Нідерландах поширюється на сферу валюти та іноземної валюти. Немає обмежень щодо доступу іноземних інвесторів до джерел місцевого фінансування.

Державне регулювання.

Починаючи з 1990-х років, Нідерланди стали однією з перших країн Європи, що розвивають політику з покращення регуляторного середовища. Зокрема, у кінці 1990-х років почався активний процес зменшення адміністративних тягарів для бізнесу, що у подальшому поширилося і на громадян. У 2000 р. було створено АСТАЛ - Нідерландську Консультативну Раду з Питань Регуляторних Тягарів, яка надає незалежні рекомендації уряду та парламенту з мінімізації регуляторних тягарів. З метою полегшення тягару для бізнесу та громадян, були створені спеціальні регуляторні одиниці в Міністерстві економічного розвитку та Міністерстві внутрішніх справ.

З 2001 р. всі основні закони супроводжуються пояснювальною запискою, яка описує проблему, обґрунтовує урядове втручання, а також

його наслідки. Впровадження систематичних консультацій на ранніх етапах процесу прийняття рішень могло б допомогти у зборі інформації про характер проблеми та можливі рішення, наприклад, за допомогою зелених книг.

З 2011 р. діє директива Integraal Afwegingskader (IAK), яка об'єднує наявні рекомендації та інструкції для засобів оцінки впливу регуляції. Незалежна одиниця якості регуляторної політики, розташована в Міністерстві юстиції, надає нагляд за якістю оцінок впливу.

Потрібно враховувати, що хоча індикатори надають загальний огляд регуляторного каркасу країни, вони не можуть повністю охопити складні реалії його якості, використання та впливу. Для доповнення індикаторів та надання конкретних рекомендацій щодо реформ потрібні глибокі огляди країни [12].

Податки та пільги.

Власники бізнесу в Нідерландах, як і в будь-якій іншій країні, повинні платити податки. Це можуть бути податки на доходи, обіг і прибуток, муніципальні податки та екологічні податки. Під час реєстрації у Нідерландській торговій палаті (KVK) у Реєстрі підприємств, бізнес також буде автоматично зареєстровано в податковій адміністрації Нідерландів (Belastingdienst). Реєстрація вашої компанії є обов'язковою, якщо вона має представництво в Нідерландах, в податковій адміністрації реєструватися необхідно самостійно.

Найпоширеніші податки:

- *ПДВ* (Ставки ПДВ у Нідерландах становлять 9% або 21%. Деякі товари та послуги звільнюються від ПДВ - 0%). Зазвичай ви можете повернути ПДВ, який ваша компанія сплачує за придбані товари та послуги. Декларації з податку на оборот можна подавати щомісяця, щокварталу або щороку. Правила, які застосовуються до підприємств за межами Нідерландів, відрізняються від правил, які застосовуються до підприємств у Нідерландах.

- *Податок на прибуток*. Податкова адміністрація застосовує різні критерії для визначення вашого точного статусу, наприклад: очікувана прибутковість, бізнес-практика, автономія, особистий ризик тощо.

- *Податок на прибуток підприємств*. Якщо ви володієте приватною компанією з обмеженою відповідальністю або публічною компанією з обмеженою відповідальністю ви повинні сплачувати податок на прибуток підприємств (*vennootschapsbelasting*) від імені своєї компанії. Фонди, благодійні організації та асоціації мають подавати податкові декларації в Нідерландах лише в певних ситуаціях. Ви можете бути звільнені залежно від рівня вашого прибутку.

- *Податок на дивіденди*. Як приватне або публічне товариство з обмеженою відповідальністю ви можете вирішити розподілити прибуток між акціонерами. Зазвичай це має форму дивідендів. Якщо так, ви також повинні сплатити голландський податок на дивіденди (*dividendbelasting*).

- *Податок із заробітної плати*. Він вираховується із заробітної плати працівників. Ці податки сплачуються до податкової адміністрації. Податок із заробітної плати складається з:

- податок із заробітної плати та внески на національне страхування;

- внески на соціальне страхування;
- залежний від доходу внесок роботодавця на медичне страхування.
- *Муніципальні податки, податки з управління водопостачанням і місцеві податки.* Залежно від місцезнаходження та типу бізнесу є різні місцеві податки. Наприклад: податок на воду, податок на утилізацію відходів, податок на рекламу та ін. щоб дізнатися точніше необхідно зв'язатися з необхідним муніципалітетом (gemeente), провінцією (provincie) або водним управлінням (waterschap), аби з'ясувати, які податки застосовуються до конкретного бізнесу.
- *Інші витрати.* При міжнародному бізнесі, можливо, також доведеться сплачувати мита на імпорт або експорт.

Політична та правова стабільність.

Хоча політичне насильство рідко трапляється у дуже стабільному та орієнтованому на консенсус голландському суспільстві, публічні дебати щодо таких питань, як імміграційна та інтеграційна політика, були і залишаються суперечливими.

Нідерландська економіка значною мірою черпає свою силу завдяки стабільному діловому клімату, який сприяє партнерству між профспілками, бізнес-організаціями та урядом. Страйки рідко використовуються як спосіб вирішення трудових спорів.

Голландські комерційні закони та правила відповідають міжнародній правовій практиці та стандартам; вони однаково застосовуються до іноземних і голландських компаній. Правила щодо придбання, злиття, поглинання та реінвестування є недискримінаційними. Соціально-економічна рада (СЕА) – офіційний дорадчий орган, що складається з представників роботодавців, представників працівників та призначених урядом незалежних експертів – керує голландськими правилами злиття та поглинання. Правила СЕА служать для захисту інтересів зацікавлених сторін і працівників. Вони містять вимоги щодо своєчасного оголошення про злиття та поглинання (M&A) та проведення обговорень із профспілками.

Як член ЄС і країна Єврозони, Нідерланди міцно інтегровані в європейську систему регулювання, з національними та європейськими інституціями, які здійснюють керування над конкретними ринками, галузями, правами споживачів і конкурентною поведінкою окремих фірм.

Фінансові ринки регулюються взаємопов'язаною системою поведінкового нагляду в ЄС і національній системі. Національними регулюючими органами є Центральний банк Нідерландів (DNB) і Управління фінансового ринку Нідерландів (AFM). Їх аналогами в ЄС є ЄЦБ і Європейське управління цінних паперів і ринків (ESMA).

Макроекономічні показники.

У 2023 р. економіка Нідерландів сповільнилася, ВВП зменшився через низькі темпи інфляції, що вплинули на доходи населення та знизили приватні споживчі витрати. Також спостерігалось зниження обсягів експорту через зменшення активності в основних торгових партнерах.

У 2024 р. очікується певне відновлення приватного споживання за рахунок зростання реальної заробітної плати та державних інвестицій. Проте приватні інвестиції лишатимуться слабкими через

нестачу робочої сили та фінансові умови. Прогнозоване зростання у 2024 р. складатиме 0,4% [13], що менше, ніж очікувалося.

Щодо інфляції, у 2023 р. вона знизилася з 7,2% до 0,4% через зниження цін на енергію. Очікується, що в 2024 р. загальна інфляція відновиться до 3%, але без урахування цін на енергію та продукти харчування, інфляція буде знижуватися. У цілому, інфляція за прогнозом складатиме 2,6% у 2024 р. та 2,0% у 2025 р. [13]

Розвиненість інфраструктури та служб підтримки.

Нідерланди відомі своєю розвинутою та добре організованою інфраструктурою, яка включає в себе різноманітні сфери, починаючи з транспортної та цифрової, і закінчуючи енергетичною. Порт Роттердам, що є найбільшим портом у Європі, виступає ключовим транспортним вузлом, забезпечуючи важливе з'єднання для міжнародної торгівлі. З іншого боку, аеропорт Амстердама Схіпхол відомий своєю ефективністю та перевагами для пасажирів.

Вони також є лідерами у цифровій сфері: їхній доступ до Інтернету досить поширений (99% голландських домогосподарств мають доступ до Інтернету) [14], а інтернет-біржа AMS-IX є однією з провідних у світі. Такий високий рівень цифрової готовності сприяє інноваціям та розвитку сучасних технологій. Крім того, Нідерланди активно розвиваються в галузі енергетичної інфраструктури, зокрема, переходять до використання відновлювальних джерел енергії, таких як повітряна енергія. Вони також мають розвинену мережу газопроводів та іншу інфраструктуру для транспортування енергії. Узагальнюючи, інфраструктура Нідерландів є однією з найсучасніших у світі, що допомагає країні забезпечити стабільний економічний розвиток і підтримувати свою конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Окрім огляду критеріїв Торгової Палати США варто звернути увагу на Індекс економічної свободи країн від «Heritage Foundation/Wall Street Journal», який також комплексно розглядає 12 важливих показників, що частково пересікаються з вже переліченими, та надає комплексну оцінку інвестиційної привабливості країни вже трохи з іншої точки зору. Нідерланди часто розглядаються як одна з країн з високим рівнем економічної свободи. Вони зазвичай посідають верхні позиції у світовому рейтингу Індексу економічної свободи, тримаючи більш менш стабільні показники та будучи постійним учасником ТОП-20 та іноді навіть ТОП-10 цього індексу.

Основні фактори, які сприяють високій економічній свободі в Нідерландах, включають стабільність правової системи, високий рівень захисту прав власності, відкритість до міжнародної торгівлі та інвестицій, а також ефективність управління.

Висновки.

Нідерланди незмінно входять до числа найбільш конкурентоспроможних промислово розвинутих економік світу. Вони пропонують привабливий діловий та інвестиційний клімат і залишаються привабливим місцем для ділових інвестицій.

Сильні сторони голландської економіки включають стабільний політичний та макроекономічний клімат Нідерландів, високорозвинений фінансовий сектор, стратегічне розташування, добре освічену та продуктивну

робочу силу, а також високоякісну фізичну та комунікаційну інфраструктуру. Інвестори в Нідерландах користуються перевагами висококонкурентної логістики, яка базується на найбільшому морському порту та третьому за величиною аеропорту в Європі. У сфері телекомунікацій Нідерланди мають один із найвищих рівнів проникнення Інтернету в Європейському Союзі (ЄС) – 92%, а також один із найбільших у світі центрів передачі даних – Amsterdam Internet Exchange.

Нідерланди є одними з найбільших одержувачів і джерел прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світі. Це можна пояснити конкурентоспроможною економікою Нідерландів, історично сприятливим податковим кліматом для бізнесу та багатьма інвестиційними угодами, які містять захист інвесторів. Голландська економіка має значні прямі іноземні інвестиції в широкий спектр секторів, включаючи логістику, інформаційні технології та виробництво. Податкова політика Нідерландів продовжує розвиватися у відповідь на спроби ЄС гармонізувати податкову політику між державами-членами.

Список використаних джерел

1. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/home>
2. European Commission: Negotiations and agreements. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_en
3. OECD, FDI stocks. URL: <https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm#indicator-chart>
4. Eurostat. Foreign direct investment positions (% of EU total). 2021. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_positions,_2021_\(%25_of_EU_total\)_GL2023.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_positions,_2021_(%25_of_EU_total)_GL2023.png)
5. De Nederlandsche Bank (DNB). Current Economic Issues: Labour Market. URL: <https://www.dnb.nl/en/current-economic-issues/labour-market/>
6. Arbeidsmarktinformatie: Spanningsindicator: Opnieuw koelt de arbeidsmarkt af. URL: <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/prognose-trends/spanningsindicator-opnieuw-koelt-de-arbeidsmarkt-af>
7. De Nederlandsche Bank (DNB). Working Paper No. 779. URL: https://www.dnb.nl/media/a5vlpX5o/working_paper_no-779.pdf
8. Government of the Netherlands. Minimum Wage Amounts as of 2024. URL: <https://www.government.nl/topics/minimum-wage/minimum-wage-amounts-as-of-2024>
9. Lawyers Netherlands. Repatriation of Profit from the Netherlands. URL: <https://lawyersnetherlands.com/repatriation-of-profit-from-the-netherlands/>
10. Верховна Рада України. Директива Ради 90/435/ЄЕС «Щодо загальної системи оподаткування, яка застосовується до материнських компаній та дочірніх підприємств різних держав-членів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_358#Text
11. Government of the Netherlands. Protection of Intellectual Property. URL: <https://www.government.nl/topics/intellectual-property/protection-of-intellectual-property>

12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Economic Surveys: Netherlands. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/Netherlands-web.pdf>
13. Centraal Planbureau (CPB). CPB Projections: Macro-economic Outlook MEV 2024. URL: <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Projections-Macro-economic-Outlook-MEV-2024.pdf>
14. Invest in Holland. Infrastructure. URL: <https://investinholland.com/why-invest/infrastructure/>
15. US Chamber of Commerce. URL: <https://www.uschamber.com>

References

1. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (Accessed 28 March 2024)
2. European Commission: Negotiations and agreements. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_en (Accessed 28 March 2024)
3. OECD, FDI stocks. URL: <https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm#indicator-chart> (Accessed 28 March 2024)
4. Eurostat. Foreign direct investment positions (% of EU total). 2021. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_positions,_2021_\(%25_of_EU_total\)_GL2023.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_positions,_2021_(%25_of_EU_total)_GL2023.png) (Accessed 28 March 2024)
5. De Nederlandsche Bank (DNB). Current Economic Issues: Labour Market. URL: <https://www.dnb.nl/en/current-economic-issues/labour-market/> (Accessed 28 March 2024)
6. Labor market information: Tension indicator: The labor market is cooling down again. URL: <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/prognose-trends/spanningsindicator-opnieuw-koelt-de-arbeidsmarkt-af> (Accessed 28 March 2024)
7. De Nederlandsche Bank (DNB). Working Paper No. 779. URL: https://www.dnb.nl/media/a5vlp5o/working_paper_no-779.pdf (Accessed 28 March 2024)
8. Government of the Netherlands. Minimum Wage Amounts as of 2024. URL: <https://www.government.nl/topics/minimum-wage/minimum-wage-amounts-as-of-2024> (Accessed 28 March 2024)
9. Lawyers Netherlands. Repatriation of Profit from the Netherlands. URL: <https://lawyersnetherlands.com/repatriation-of-profit-from-the-netherlands/> (Accessed 28 March 2024)
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (1990) Council Directive 90/435/EEC 'On the common system of taxation applicable to parent companies and subsidiaries of different Member States' URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_358#Text (Accessed 28 March 2024)
11. Government of the Netherlands. Protection of Intellectual Property. URL: <https://www.government.nl/topics/intellectual-property/protection-of-intellectual-property> (Accessed 28 March 2024)
12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Economic Surveys: Netherlands. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/Netherlands-web.pdf> (Accessed 28 March 2024)

13. Centraal Planbureau (CPB). CPB Projections: Macro-economic Outlook MEV 2024. URL: <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Projections-Macro-economic-Outlook-MEV-2024.pdf> (Accessed 28 March 2024)

14. Invest in Holland. Infrastructure. URL: <https://investinholland.com/why-invest/infrastructure/> (Accessed 28 March 2024)

15. US Chamber of Commerce. URL: <https://www.uschamber.com> (Accessed 28 March 2024)

INVESTMENT ENVIRONMENT OF THE NETHERLANDS

Viktoriia M. Sbitenkova, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: vikasbitenkova@gmail.com

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-7>

Keywords: *investment climate, the Netherlands, economic stability, regulatory environment, infrastructure, labor market, tax benefits, sustainable development, investment incentives*

JEL classification: *F21, F43, G11, G18, H25*

The paper offers a comprehensive review of the investment environment in the Netherlands, a nation noted for its advanced economy, robust international trade links, and a solid legal framework that supports business activity. The Netherlands features a stable political environment, transparent governance, and administrative efficiency, creating a reliable backdrop for investment. This climate is conducive to innovation and attracts foreign direct investment, especially due to an advantageous tax system.

The workforce in the Netherlands is highly skilled and multilingual, which is a critical asset, though the high labor costs could be seen as a deterrent. However, these costs are often offset by the high productivity and the business-friendly policies of the government. The Dutch market is well-connected and integral to the European trade landscape, making it a strategic entry point into the European Union.

Transport and logistics infrastructure, particularly the Port of Rotterdam—the largest port in Europe—plays a crucial role in facilitating trade not only across Europe but globally. This infrastructure is supported by a top-tier digital network and service sector, with the Netherlands boasting one of the highest broadband penetration rates in Europe.

Despite its many advantages, the investment climate in the Netherlands does face challenges such as regulatory complexity and stringent environmental regulations. These challenges are balanced by the country's commitment to sustainability and the green economy, which opens up new investment opportunities in renewable energy and sustainable technologies.

Furthermore, the Netherlands is proactive in fostering a favorable business environment through various government initiatives. These include incentives for research and development, enhancements in sustainable business practices, and subsidies for green energy projects, all aimed at maintaining the country's competitive edge.

The Dutch government's approach to international business is also characterized by a network of treaties designed to protect foreign investments and prevent double taxation, making the Netherlands an attractive destination for multinational corporations. The presence of a strong legal system ensures that property rights and contracts are well protected, which is a critical consideration for investors.

In conclusion, the Netherlands presents a balanced spectrum of opportunities and challenges. While the high cost of operations and regulatory demands pose hurdles, the

strategic advantages, robust infrastructure, and government incentives create a favorable environment for significant investment returns. This detailed analysis serves as an essential guide for potential investors, providing insights into both the macroeconomic stability and sector-specific prospects within the Dutch market.

Одержано 10.01.2024.

УДК 330.322

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-8>

С.О. ФЕДУЛОВА,

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-5163-3890>*

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ВОДНЕВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ¹

Пропонована робота присвячена визначенню сукупності засобів, методів і умов, що дають змогу створення стійкої та ефективної водневої економіки в Україні на період до 2030 року. Саме дослідження націлено на вивчення особливостей функціонування концепції водневого квадрату, що ілюструє різні етапи ланцюга створення вартості водню від виробництва до кінцевого використання, та потенційні можливості розвитку водневої економіки в Україні до 2030 року. Використовуючи водневий квадрат, обговорюються заходи безпеки по всьому ланцюгу створення вартості водню – виробництво, зберігання, транспортування та використання, що підкреслює необхідність збалансованого підходу для забезпечення стійкої та ефективної водневої економіки. Визначено, що найбільшими потенційними можливостями розвитку водневої економіки в Україні на період до 2030 року є транспортування суміші водню з природним газом (гітану) газу через ГТС України та виробництво метану із зеленого водню (синтетичний метан) шляхом реалізації технології Power-to-Gas. З'ясовано, що готовність газотранспортних мереж до транспортування суміші водню з природним газом (гітану) сильно відрізняється в різних країнах ЄС, а сама галузь наразі на дуже ранній стадії становлення. Змішування, швидше за все, буде тимчасовим, або перехідним рішенням, враховуючи існування технічного та економічного обмеження концентрації водню за обсягом, з яким може впоратись традиційна інфраструктура газу. Описано можливість застосування технології Power-to-Gas в Україні, в м. Дніпро. Виробництво синтетичного метану шляхом реалізації технології Power-

¹ Стаття підготовлена у рамках реалізації міжнародного проєкту «Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях» № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

to-Gas надасть можливість у подальшому і суміш Гітан отримувати без використання викопного палива, що надасть можливість функціонування водневої економіки повністю без викопного палива.

Ключові слова: воднева економіка, водневий квадрат, безвуглецева економіка, Power-to-Gas, економічний потенціал, енергетична безпека

JEL classification: O13, O14, P28, Q56, Q57

The proposed study is devoted to defining a set of means, methods and conditions that enable the creation of a sustainable and efficient hydrogen economy in Ukraine for the period up to 2030. The study itself is aimed at studying the features of the operation of the hydrogen square concept, which illustrates the various stages of the hydrogen value chain from production to final use, and the potential opportunities for the development of the hydrogen economy in Ukraine until 2030. Using the hydrogen square, safeguards across the entire hydrogen value chain – production, storage, transport and use – are discussed, highlighting the need for a balanced approach to ensure a sustainable and efficient hydrogen economy. It has been determined that the greatest potential opportunities for the development of the hydrogen economy in Ukraine for the period up to 2030 are the transportation of a mixture of hydrogen with natural gas (gitan) through the Ukrainian GTS and the production of methane from green hydrogen (synthetic methane) through the implementation of Power-to-Gas technology. It has been found that the readiness of gas transport networks to transport a mixture of hydrogen with natural gas (gitan) differs greatly in different EU countries, and the industry itself is currently at a very early stage of development. Blending is likely to be a temporary or transitional solution, given the existence of a technical and economic limit to the volume of hydrogen concentration that traditional gas infrastructure can handle. The possibility of using Power-to-Gas technology in Ukraine, in the city of Dnipro, is described. The production of synthetic methane through the implementation of the Power-to-Gas technology will provide an opportunity to obtain the gitan mixture without the use of fossil fuels in the future, which will enable the hydrogen economy to function completely without fossil fuels.

Keywords: hydrogen economy, hydrogen square, carbon-free economy, Power-to-Gas, economic potential, energy security

JEL classification: O13, O14, P28, Q56, Q57

Вступ. Геополітична та енергетична криза, з якою зіткнувся світ в останні десятиліття, вимагає альтернативних відновлюваних джерел енергії. Політичні сили в усьому світі одногосно розпочали кампанію інвестування та фінансування досліджень, спрямованих на сприяння екологічному переходу та повній декарбонізації, які очікуються на 2050 рік. Останніми роками водень став багатообіцяючим альтернативним енергоносієм завдяки його потенціалу вирішення проблем зміни клімату, забруднення повітря та енергетичної безпеки.

Зокрема, інтерес наукової спільноти зосереджений на зеленому водні, який можна виробляти шляхом електролізу води за допомогою відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергія.

До 2050 року прогноз розвитку світової енергетики передбачає, що 12% загального споживання енергії покриватиметься зеленим воднем. Життєздатність водневої технології, яка, за прогнозами, замінить існуючі паливні системи в багатьох сферах застосування, сильно залежить від витрат на виробництво, зберігання та безпеку; крім того, незважаючи на численні переваги зеленого водню, існують численні проблеми, пов'язані з його впровадженням.

Воднева промисловість переживає значне зростання та увагу, особливо в умовах, коли країни та галузі прагнуть скоротити викиди вуглецю та перейти до чистіших джерел енергії. Розмір ринку світового виробництва та використання водню оцінено в 158,8 мільярдів доларів США в 2023 р. та, за оцінками, сягне 257 мільярдів доларів США в 2028 р., таким чином, зростаючи з річним темпом зростання на 10,2% [1].

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що водень є одним із найпоширеніших елементів, водень часто зустрічається в поєднанні з іншими елементами, що ускладнює його вилучення з природи. Існує багато різних типів водню, кожен з яких ідентифікується своїм власним кольором і виробляється різними способами. Наприклад, чорний і коричневий водень утворюються шляхом газифікації вугілля, тоді як сірий водень і блакитний водень утворюються з природного газу або метану, а зелений водень створюється за допомогою такої технології, як електроліз води. Більшість водню, який сьогодні використовується в промисловості, виробляється з викопного палива, за винятком білого водню, який становить дуже незначну частину і збирається прямо з природних водневих свердловин. Якщо для електролізу води використовується електроенергія з відновлюваних джерел енергії, як-от вітер і сонячна енергія, то вартість стає основною перешкодою для отримання екологічно чистого водню. Вартість водню також значно відрізнятиметься залежно від методу виробництва.

Найбільш життєздатні ринки для виробництва екологічно чистого водню знаходяться в регіонах з багатими та дешевими відновлюваними джерелами енергії. У таких регіонах, як Близький Схід, Африка, росія, США чи Австралія, наприклад, «зелений» водень можна виробляти за ціною приблизно від 3 до 5 євро/кг, тоді як у Європі він коштує від 3 до 8 євро/кг [2]. Використання відновлюваних джерел енергії, таких як енергія вітру та сонця, для виробництва зеленого водню, який є воднем, що лежить в основі безвуглецевої водневої економіки, все ще знаходиться на ранніх стадіях.

Але, треба зазначити, що станом на 2023 р. 17 урядів опублікували водневі стратегії та понад 20 оголосили, що працюють над розробкою водневих стратегій. Незважаючи на багато труднощів і викликів, потенціал ринку «зеленого водню» в майбутньому незаперечний, що демонструється через здатність «зеленого» водню зменшувати викиди в багатьох галузях, таких як промисловість, транспорт, енергетичні системи та будівлі. Зелений водень також має потенціал для прискорення розвитку відновлюваних джерел енергії, забезпечуючи при цьому гнучкість енергетичної системи. Крім того, зелений водень допомагає довгостроково зберігати енергію, щоб зрівноважити диспропорцію енергії протягом сезонів. Усвідомлюючи цей великий потенціал, урядові установи в Європі, США, Китаї, Японії, а також наукові та дослідницькі установи і підприємства запустили свої стратегічні плани щодо водню, щоб поступово побудувати ефективну та стійку водневу економіку.

Метою роботи є вивчення сукупності засобів, методів і умов, що дають змогу створення стійкої та ефективної водневої економіки в Україні на період до 2030 року.

Для досягнення зазначеної мети в дослідженні поставлено наступні завдання:

1. Визначити особливості функціонування концепції водневого квадрату, що ілюструє різні етапи ланцюга створення вартості водню від виробництва до кінцевого використання.

2. З'ясувати та описати потенційні можливості розвитку водневої економіки в Україні до 2030 року.

Виклад результатів дослідження. Одним із найбільших викликів, що постають перед водневою промисловістю, є розвиток інфраструктури для виробництва, транспортування, зберігання та розподілу водню. Це включає будівництво трубопроводів, сховищ і водневих заправок для транспорту.

При цьому треба зазначити, що існують певні виклики у сфері безпеки:

– водень дуже горючий і може легко спалахнути. Для безпечного поводження та зберігання водню потрібне спеціальне обладнання та процедури для запобігання витоків та мінімізації ризиків;

– водень може викликати крихкість металів, що може спричинити проблеми зі структурною цілісністю обладнання та інфраструктури, а також створити ризик для безпеки;

– безпечне транспортування водню на великі відстані може бути проблемою через низьку щільність енергії та потребу в спеціальних контейнерах або трубопроводах;

– щоб запобігти нещасним випадкам, важливо переконатися, що як громадськість, так і ті, хто працює у водневій промисловості, знають про ризики безпеки, пов'язані з воднем, і навчаються правильному поводженню з ним.

Загалом, воднева промисловість представляє багатообіцяючий шлях до майбутнього чистої енергії, але ефективне вирішення питань безпеки має вирішальне значення для широкого визнання та успіху галузі. Співпраця між урядами, промисловістю та дослідницькими інститутами має важливе значення для подолання цих проблем і реалізації повного потенціалу водню як чистого носія енергії.

На рисунку 1 представлено водневий квадрат. Водневий квадрат – це концептуальна основа, яка ілюструє різні етапи ланцюга створення вартості водню від виробництва до кінцевого використання. Чотири сторони водневого квадрата представляють виробництво, зберігання, використання та безпеку водню. Метою водневого квадрата є забезпечення рівноваги цих чотирьох сторін для створення стійкої та ефективної водневої економіки [3].

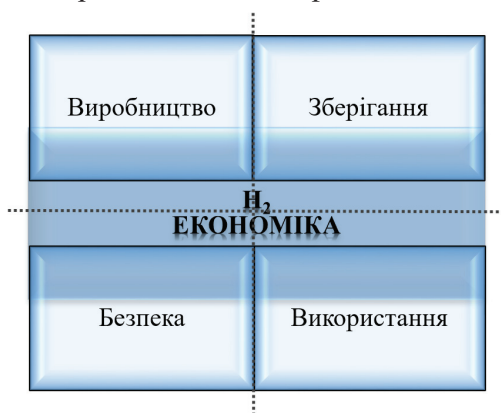

Рис. 1. Класичний водневий квадрат [3, 4]

Виробництво водню залежить від двох основних шляхів: термохімічний та електрохімічний. На відміну від інших форм відновлюваної енергії, таких як сонячна та вітрова, які не можна зберігати, водень можна виробляти та зберігати в різних формах, включаючи стиснений газ, рідкий водень (LH_2), шлам, твердий або металевий водень.

Незважаючи на свої переваги, займистість водню викликала занепокоєння громадськості щодо небезпек, пов'язаних з воднем, враховуючи катастрофічні випадки, такі як вибух водню на атомній електростанції Фукусіма в 2011 році та пожежа в Гінденбурзі в 1937 р. [5]. Протягом останніх десятиліть було зареєстровано кілька аварій, пов'язаних з використанням рідкого водню. Резервуар для зберігання LH_2 об'ємом 9000 галонів (34 м^3) вибухнув у 1989 році на судні через ремонт вентиляційної труби [6]. Два нещодавніх інциденти, пов'язаних з воднем, сталися на хімічному заводі в Каліфорнії і на громадській водневій заправній станції в Норвегії в червні 2019 р. У цих аваріях витік газу призвів до подальшої пожежі та вибухів. В якості превентивного заходу кілька водневих заправних станцій були зупинені на кілька місяців, а також багато транспортних засобів, що працюють на водневому двигуні, були призупинені [7].

З метою впровадження шляхів підземного зберігання водню та транспортування в світі наразі запропоновано газоподібну суміш, відому як гітан.

Гітан – це газоподібна суміш, що складається з 10–30% об'єму водню та 70–90% об'єму метану, яка в основному використовується в автомобільному секторі замість метану. Наявність водню, по суті, сприяє підвищенню ефективності згоряння двигуна та зниженню еквівалента CO_2 і викидів NO_x в атмосферу, оскільки водень є чистим джерелом енергії. Друге застосування – пряме впорскування в мережі природного газу в заданих обмежених умовах (зазвичай наявність $\text{H}_2 < 10\%$). В даний час гітан в основному виробляється з викопних джерел, але використання альтернативних відновлюваних джерел може сприяти подальшому скороченню викидів парникових газів. Треба зазначити, що національні регулятори в більшості країн вважають за необхідне гармонізувати ліміти на змішування водню в країнах ЄС.

У Данії було доведено, що мережеві компоненти, витримують щонайменше 10% суміші водню. Німеччина повідомляє про найвищий граничний рівень концентрації водню при транспортуванні газу на рівні 10%, за нею йдуть Франція (6%), Іспанія (5%) і Австрія (4%). Ще чотири країни допускають більш помірну концентрацію водню в своїх газотранспортних мережах: Литва (2%), Італія (1%), Латвія (0,1%), Ірландія (0,1%) і Нідерланди (0,02%) [8].

Одночасно регулятори Бельгії, Чехії, Німеччини, Італії, Португалії, Словенії, Іспанії, Швеції та Нідерландів повідомляють, що планують збільшити ліміти прийняття водню в мережі природного газу, інформують про існування або планування проєктів, спрямованих на збільшення меж прийнятності водню у їх газотранспортній мережі. Незважаючи на те, що в даний час не існує конкретних цілей змішування водню для ГТС ЄС, в деяких державах (Австрія, Бельгія, Франція, Ірландія та Люксембург) проводяться постійні дослідження та обговорення можливих підходів до реалізації таких

стратегій. Деякі Оператори ГТС просувають конкретні цілі змішування водню. Наприклад, GRTgaz (Франція) повідомляє про цільову суміш 10% до 2030 р., в Австрії теж обговорюється цільовий обсяг на рівні 10%. Важливим кроком у цьому напрямку стала публікація Водневої стратегії ЄС та Стратегії інтеграції енергетичних систем, покликаних забезпечити планомірний підхід до декарбонізації енергетики та визначити роль водню в якості енергоносія у цьому процесі [9].

Першою країною в ЄС, що розпочала транспортування газотранспортною системою суміші Гітану (із вмістом 10% водню) стала Італія. У квітні 2019 р. було офіційно розпочато експеримент в Контурсі-Терме, в провінції Салерно, що на півдні Італії, із впровадження 5% суміші водню та природного газу в італійську газотранспортну мережу. Суміш водню та газу (H_2NG) постачалась двом промисловим компаніям, які займаються виробництвом пасти та напоїв у цьому районі. У грудні 2019 частку водню збільшили до 10%. Даний експеримент дозволив, застосовуючи частку 5% водню до загального обсягу газу, вводити 3,5 мільярди кубічних метрів водню, що дорівнюється річному споживанню 1,5 мільйона домогосподарств в енергетичному еквіваленті. За прогнозами такий підхід надасть можливість зменшити викиди вуглекислого газу на 2,5 мільйона тонн щорічно, що дорівнює загальним викидам всіх автомобілів у місті розміром з Рим [10].

Нове регуляторне середовище ЄС – Зелена угода ЄС, Стратегія ЄС з водню та Стратегія інтеграції енергетичних систем ЄС – створює нові вимоги до стратегічного планування розвитку газової інфраструктури з акцентом на готовність транспортувати відновлювані гази. ЄС розглядає Україну як перспективного виробника та експортера зеленого водню. Враховуються дві основні переваги України: сприятливі умови для будівництва великомасштабних вітрових і сонячних електростанцій, які генеруватимуть енергію для виробництва зеленого водню, та наявність потужної розгалуженої системи трубопроводів природного газу, яку в майбутньому можна буде модернізувати для транспортування водню до Європи.

Найбільш вагомим аргументом на користь водневої енергетики є можливість використання водню, виробленого з відновлюваних джерел енергії, для довготермінового балансування енергосистеми. Функція водню при цьому полягає в накопиченні енергії з нестабільних джерел енергії – сонця та вітру – в хімічній формі. На практиці це означає, що в періоди максимальної сонячної інсоляції чи потужного вітру, надлишкова електрична енергія, не затребувана в даний момент, направляється на електролізери і перетворюється на хімічну енергію H_2 . За такої схеми виникає необхідність в добовому та сезонному зберіганні великих об'ємів водню в газоподібному стані. За сучасних технологій найбільші обсяги зберігання можуть забезпечити підземні сховища на основі соляних печер, виснажених газових родовищ чи водних пластів – і Україна має величезний потенціал в цій сфері.

Однією з перепон на шляху залучення водню в ГТС України є відсутність прикладів, хоча б демонстраційних, успішного використання водневих технологій на практиці. В даному питанні Україна сильно відстає від ЄС, де створені та діють десятки пілотних проєктів з виробництва, зберігання, транспортування та використання водню.

В Україні подібні проекти відсутні – і тому Оператор ГТС України ставить завдання щодо створення на одному зі своїх промайданчиків пілотного проекту з виробництва саме «зеленого» водню. Відповідно планується реалізація технології Power-to-Gas – способу збереження енергії, отриманої з відновлюваних джерел. Суть методу полягає в тому, що надлишок електроенергії в години з малим її споживанням, використовують для розщеплення води на водень (H_2) і кисень (O_2) за допомогою процесу електролізу. Водень, в свою чергу, використовується для синтезу метану. Вуглекислий газ (CO_2), необхідний для синтезу метану (CH_4), передбачається виділяти з викидних газів газоспоживаючого обладнання.

Аналіз джерел показав, що такі проекти наразі реалізуються в ЄС великою кількістю Операторів ГТС з метою вивчення технологій, залучення знань та адаптації власних компетенцій до майбутніх вимог. До 2025 р. оператори газових мереж ЄС планують до 17 проектів установок Power-to-Gas як частину зусиль, спрямованих на скорочення викидів CO_2 та підтримання своїх мереж у процесі відходу ЄС від природного газу. Проектом, що пропонує ТОВ «Оператор ГТС України», передбачається будівництво експериментальної установки для виробництва тестових обсягів синтетичного метану та водню на промайданчику у м. Дніпро. Для живлення електролізера планується використання електричної енергії, отриманої від турбодетандерної установки, встановленої на газорозподільній станції «ГРС-7 Дніпро», та перспективної сонячної фотоелектричної станції (рис. 2). Вуглекислий газ, необхідний для синтезу метану, буде уловлюватися з викидних газів існуючої котельні. Вироблений синтетичний метан та водень у науково-дослідних цілях використовуватиметься в контурі існуючої інфраструктури промислового майданчика, а також для проведення випробувань впливу водню у різних концентраціях на зразки матеріалів об'єктів ГТС [8]. Наразі триває процес пошуку грантових коштів для початку реалізації проекту.

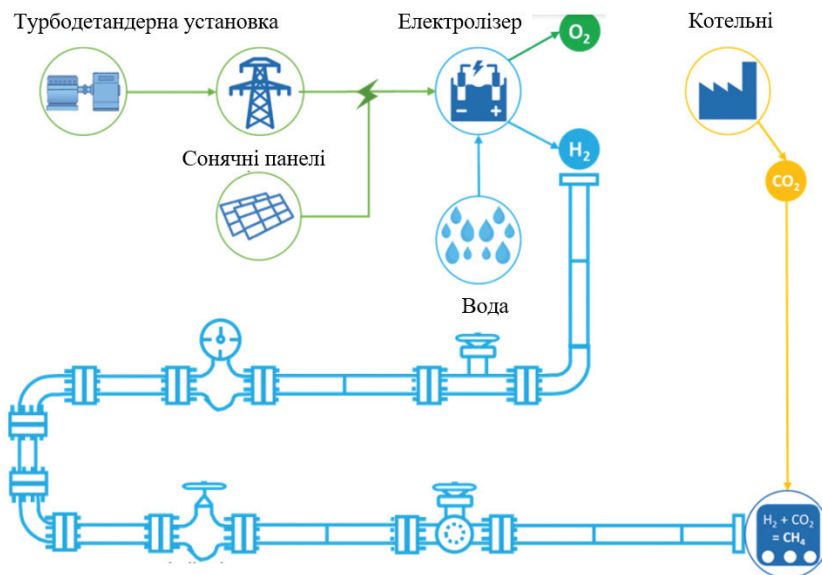

Рис. 2. Процес реалізації технології Power-to-Gas в м. Дніпро [8]

Треба зазначити, що у 2022 р. Європейська Комісія запустила Європейський водневий банк, щоб створити інвестиційну безпеку та бізнес-можливості для європейського та глобального виробництва відновлюваного водню. Він не створений як фізична установа, а є **інструментом фінансування**, яким керують служби Європейської Комісії.

Основна мета цього об'єкта – розблокувати приватні інвестиції в водневій ланцюги створення вартості як в ЄС, так і в усьому світі, шляхом підключення постачання відновлюваної енергії до попиту в ЄС і вирішення початкових інвестиційних проблем.

Єврокомісія планує запустити другий аукціон Європейського водневого банку до кінця 2024 р. Німеччина стала першою країною ЄС, яка взяла участь у схемі «аукціон як послуга». Він виділив 350 мільйонів євро зі свого національного бюджету на проекти з найвищим рейтингом у Німеччині, які не мали права на підтримку на рівні ЄС, але відповідають критеріям прийнятності. Ця додаткова фінансова вага допоможе залучити та фінансувати більше проектів з відновлюваної енергетики [11].

Більш широке використання водню в економіці тягне за собою потребу в інвестиціях і витратах на його виробництво, зберігання, розподіл і використання. Тому оцінки вартості водню є складними і потребують припущень щодо витрат енергії (як правило, газу та електроенергії), методу виробництва (електроліз води, парова конверсія метану, газифікація вугілля), використовуваних технологій (наприклад, електролізери з лужною або протоннообмінною мембраною), зберігання і методів розподілу, а також того, що різні елементи витрат можуть змінюватися з часом.

У наведеній нижче таблиці наведено діапазон оцінок вирівняних витрат на сірий, синій і зелений водень, виражених у доларах США за кг H_2 .

Таблиця 1

Виробництво сірого, синього та зеленого водню

Вид водню	Сірий водень	Синій водень	Зелений водень
Технологія виробництва	Парова конверсія метану		Електроліз води
Вуглеродомісткість, CO_2 -екв/кг H_2	9	1	0
Водний слід, кг води/кг H_2	14-17	13-17	9-18
Собівартість продукції, дол. США/кг H_2	1,0-1,9	1,4-2,4	2,6-6,6
Технологія виробництва	Газифікація вугілля		
Вуглеродомісткість, CO_2 -екв/кг H_2	20	2	
Водний слід, кг води/кг H_2	41-86	41-86	
Собівартість продукції, дол. США/кг H_2	1,6-1,8	2,0-2,2	

Джерело: складено автором за даними [12, 13, 14]

Діапазон оцінок витрат на комерційно доступні методи виробництва водню є широким. найдешевше виробляти екологічно чистий водень із надлишкової відновлюваної енергії, яка інакше була б скорочена, що сприяє електролізерам, здатним реагувати на низькі та змінні рівні потужності.

Аналіз Goldman Sachs за 2022 р. передбачає, що світовий «зелений» водень досягне паритету витрат із сірим воднем до 2030 р. [15]. З точки зору вартості одиниці енергії, блакитний і сірий водень завжди коштуватимуть дорожче, ніж викопне паливо, яке використовується для його виробництва, тоді як зелений водень завжди коштуватиме дорожче, ніж відновлювана електроенергія, яка використовується для його виробництва.

Висновки. Таким чином, зелений водень, вироблений з відновлюваних джерел енергії, розглядається як одне з перспективних рішень для досягнення цілей декарбонізації в промисловості, сприяння розвитку відновлюваних джерел енергії, підвищення гнучкості енергетичної системи та забезпечення енергетичної безпеки країн. Окрім вищезазначених можливостей, застосування екологічно чистого водню може принести значну користь навколишньому середовищу порівняно з воднем, виробленим з викопного палива, який наразі є основним методом виробництва водню. Однак для того, щоб рухатися до розвитку цього майбутнього ринку водню в усьому світі, необхідно вирішити серйозні проблеми. Ці проблеми включають відносно високу вартість виробництва зеленого водню порівняно з іншими методами виробництва, непередбачуваність попиту на зелений водень і вплив проектів екологічного водню на землю та воду. Це також включає відсутність міжнародних стандартів і правил, а також схвалення громадськістю проектів «зеленого водню». Завдяки співпраці багатьох зацікавлених сторін, у тому числі підприємств, політиків, науково-дослідних організацій, ці проблеми вирішуються крок за кроком. Уряди також розробили водневі стратегії для своїх країн, намагаючись перейти до продуктивної та довготривалої водневої економіки.

В роботі визначено, що найбільшими потенційними можливостями розвитку водневої економіки в Україні на період до 2030 р. є:

- транспортування суміші водню з природним газом (гітану) ГТС України;
- виробництво метану із зеленого водню (синтетичний метан) шляхом реалізації технології Power-to-Gas.

Отже, готовність газотранспортних мереж до транспортування суміші водню з природним газом (гітану) сильно відрізняється в різних країнах ЄС. Галузь наразі на дуже ранній стадії становлення – на етапі пілотних проектів та досліджень. Технічні ліміти вмісту водню для транспортування суміші з природним газом в ЄС будуть визначені після оцінки стану усіх мереж ГТС. Кожен газопровід в мережі може мати різну межу, залежно від матеріалів та віку газопроводу. Змішування, швидше за все, буде тимчасовим, або перехідним рішенням, враховуючи існування технічного та економічного обмеження концентрації водню за обсягом, з яким може впоратись традиційна інфраструктура газу. Після того, як технології виробництва і транспортування чистого водню отримають ступінь необхідної зрілості, саме на це має бути спрямовано основний потік інвестицій та ресурсів.

Виробництво синтетичного метану шляхом реалізації технології Power-to-Gas надасть можливість у подальшому і суміш Гітан отримувати без використання викопного палива, що надасть можливість функціонування водневої економіки повністю без викопного палива.

Список використаних джерел

1. Markets & Markets Hydrogen Generation Market. Official website. URL: Available at: <https://www.marketsandmarkets.com>.
2. PwC. Official website. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/energy-utilities-resources/future-energy/green-hydrogen-cost.html>
3. Dawood F. Anda M. Shafiullah G.M. Hydrogen Production for Energy: An Overview. *International Journal of Hydrogen Energy*, 2020. 45. 3847–3869.
4. Calabrese M., Portarapillo M., Di Nardo A., Venezia V., Turco M., Luciani G., Di Benedetto A. Hydrogen Safety Challenges: A Comprehensive Review on Production, Storage, Transport, Utilization, and CFD-Based Consequence and Risk Assessment. *Energies*, 2024. 17. 1350.
5. Itaoka K., Saito A., & Sasaki K. Public perception on hydrogen infrastructure in Japan: Influence of rollout of commercial fuel cell vehicles. *International Journal of Hydrogen Energy*, 2017. 42. 7290-7296.
6. Verfondern Karl. Safety consideration on liquid hydrogen. Germany: N., 2008. Web.
7. Ustolin F., Paltrinieri N., Landucci G. An innovative and comprehensive approach for the consequence analysis of liquid hydrogen vessel explosions. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*. 2020. 104323.
8. Gas Transmission System Operator of Ukraine. Official website. URL: <https://tsoua.com/>
9. A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe. EUROPEAN COMMISSION. 2020. Official website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0301>
10. Белькова О. ЄС розглядає Україну як потужного партнера у генерації та постачанні водню до Європи. Як правильно скористатися цим шансом? *Epravda*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/03/22/672179/>
11. European Hydrogen Bank EUROPEAN COMMISSION. Official website. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-systems-integration/hydrogen/european-hydrogen-bank_en
12. Global Hydrogen Flows - 2023 Update. (Hydrogen Council in collaboration with McKinsey & Company). Official website of the Hydrogen Council. URL: <http://www.hydrogencouncil.com>
13. Global Hydrogen Review 2021. Official website of the International Energy Agency. URL: <http://www.iea.org>
14. DATABASE Statista.com. Official website. URL: <https://www.statista.com/statistics/1179498/us-hydrogen-production-costs-forecast/>
15. Goldman Sachs Research. «Carbonomics: The Clean Hydrogen Revolution». Goldman Sachs. 2022. URL: <https://www.goldmansachs.com/intelligence/pages/carbonomics-the-clean-hydrogen-revolution.html>

References

1. Markets & Markets Hydrogen Generation Market. (n.d.). Official website. Available at: <https://www.marketsandmarkets.com>.
2. PwC. (n.d.). Official website. Available at: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/energy-utilities-resources/future-energy/green-hydrogen-cost.html>
3. Dawood, F. Anda, M. Shafiullah, G.M. (2020). Hydrogen Production for Energy: An Overview. *International Journal of Hydrogen Energy*, 45, 3847–3869.
4. Calabrese, M., Portarapillo, M., Di Nardo, A., Venezia, V., Turco, M., Luciani, G., Di Benedetto, A. (2024). Hydrogen Safety Challenges: A Comprehensive Review on Production, Storage, Transport, Utilization, and CFD-Based Consequence and Risk Assessment. *Energies*, 17, 1350.
5. Itaoka, K., Saito, A., & Sasaki, K. (2017). Public perception on hydrogen infrastructure in Japan: Influence of rollout of commercial fuel cell vehicles. *International Journal of Hydrogen Energy*, 42, 7290-7296.
6. Verfondern, Karl. Safety consideration on liquid hydrogen. Germany: N. p., 2008. Web.
7. Ustolin, F., Paltrinieri, N., Landucci, G. (2020). An innovative and comprehensive approach for the consequence analysis of liquid hydrogen vessel explosions. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*. 104323.
8. Gas Transmission System Operator of Ukraine. (n.d.). Official website. Available at: <https://tsoua.com/>
9. A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe. EUROPEAN COMMISSION. 2020. (n.d.). Official website. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0301>
10. Byel'kova, O. (2021). YES roz·hlyadaye Ukrayinu yak potuzhnoho partnera u heneratsiyi ta postachanni vodnyu do Yevropy. Yak pravyl'no skorystatsya tsym shansom? [The EU considers Ukraine as a powerful partner in the generation and supply of hydrogen to Europe. How to take advantage of this chance?]. *Epravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/03/22/672179/>
11. European Hydrogen Bank EUROPEAN COMMISSION. (n.d.). Official website. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-systems-integration/hydrogen/european-hydrogen-bank_en
12. Global Hydrogen Flows - 2023 Update. (Hydrogen Council in collaboration with McKinsey & Company). (n.d.). Official website of the Hydrogen Council. Available at: <http://www.hydrogencouncil.com>
13. Global Hydrogen Review 2021. (n.d.). Official website of the International Energy Agency. Available at: <http://www.iea.org>
14. DATABASE Statista.com. (n.d.). Official website. Available at: <https://www.statista.com/statistics/1179498/us-hydrogen-production-costs-forecast/>
15. Goldman Sachs Research. «Carbonomics: The Clean Hydrogen Revolution». Goldman Sachs. 2022. Available at: <https://www.goldmansachs.com/intelligence/pages/carbonomics-the-clean-hydrogen-revolution.html>

THE POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF THE HYDROGEN ECONOMY IN UKRAINE UNTIL 2030

Svitlana A. Fedulova. Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: sveta_fedulova@ukr.net

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-8>

Keywords: *hydrogen economy, hydrogen square, carbon-free economy, Power-to-Gas, economic potential, energy security*

JEL classification: *O13, O14, P28, Q56, Q57*

The proposed study is devoted to defining a set of means, methods and conditions that enable the creation of a sustainable and efficient hydrogen economy in Ukraine for the period up to 2030. The study itself is aimed at studying the features of the operation of the hydrogen square concept, which illustrates the various stages of the hydrogen value chain from production to final use, and the potential opportunities for the development of the hydrogen economy in Ukraine until 2030. Using the hydrogen square, safeguards across the entire hydrogen value chain – production, storage, transport and use – are discussed, highlighting the need for a balanced approach to ensure a sustainable and efficient hydrogen economy. It has been determined that the greatest potential opportunities for the development of the hydrogen economy in Ukraine for the period up to 2030 are the transportation of a mixture of hydrogen with natural gas (gitan) through the Ukrainian GTS and the production of methane from green hydrogen (synthetic methane) through the implementation of Power-to-Gas technology. It has been found that the readiness of gas transport networks to transport a mixture of hydrogen with natural gas (gitan) differs greatly in different EU countries, and the industry itself is currently at a very early stage of development. Blending is likely to be a temporary or transitional solution, given the existence of a technical and economic limit to the volume of hydrogen concentration that traditional gas infrastructure can handle. The possibility of using Power-to-Gas technology in Ukraine, in the city of Dnipro, is described. The production of synthetic methane through the implementation of the Power-to-Gas technology will provide an opportunity to obtain the gitan mixture without the use of fossil fuels in the future, which will enable the hydrogen economy to function completely without fossil fuels.

Одержано 27.01.2024.

УДК 330.3

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-9>

М.В. ФІЛЬЧЕНКОВА,

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)

Е.М. ЛИМОНОВА,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки*

Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-7378-602X>

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ДАНІЇ

Інвестиційний клімат є ключовим фактором для залучення капіталу, стимулювання інновацій та зміцнення конкурентоспроможності. Метою дослідження є аналіз поточного стану інвестиційного середовища в країні, оцінка його привабливості для іноземних інвесторів та розкриття основних факторів, що впливають на розвиток бізнесу в Данії як однією з провідних країн Європейського Союзу. Аналіз інвестиційної привабливості країни базується на дослідженні доступних даних, офіційних звітів та інших джерел інформації. Загальний огляд поточного інвестиційного клімату в Данії вказує на те, що країна продовжує залишатися привабливим місцем для інвесторів. Країна відома своєю стабільною економікою, високим рівнем інноваційності та сильною правовою системою, що створює сприятливе середовище для інвестицій. У статті проведено ретельний аналіз не тільки основних макроекономічних показників, але й порівняльний аналіз захисту інвесторів, проаналізовано динаміку індексу сприйняття корупції, рівня освіченості серед населення країни, зроблено аналіз інноваційного середовища Данії. Крім цього, в статті розглянуто типи ризику для інвестування в економіку Данії. Успішна конкурентоспроможність Данії пояснюється комбінацією кількох факторів: упор на інновації та дослідження, висока якість освіти, гнучкість ринку праці, ефективна інфраструктура, державна підтримка підприємництва та стабільна політична та економічна ситуація. Результати дослідження надають конкретні рекомендації для уряду та бізнесу, сприяючи залученню інвестицій та стабільному економічному зростанню в Данії. Країна має значний потенціал для подальшого розвитку свого інвестиційного клімату завдяки численним перевагам, зокрема в сферах зеленої енергетики і інформаційних технологій. Данія веде політику енергоефективності та відмовляється від вичопного палива, а також інвестує в цифрову інфраструктуру. Однак, існують і певні ризики, такі як політичні та законодавчі зміни, геополітичні фактори, зміни в міжнародній торгівлі та конкуренція на ринку, які можуть вплинути на інвестиційну діяльність в країні. Інвесторам необхідно уважно аналізувати ці ризики і враховувати їх у своїх стратегіях ризик-менеджменту.

Ключові слова: *інвестиційний клімат, правова система, інноваційність, адміністративні процедури, бізнес, інвестиції*

JEL classification: *E20, O51, F21*

The investment climate is a key factor for attracting capital, stimulating innovation and strengthening competitiveness. The purpose of the study is to analyze the current state of the investment environment in the country, assess its attractiveness for foreign investors, and reveal the main factors affecting the development of business in Denmark as one of the leading countries of the European Union. The analysis of the investment attractiveness of the country is based on the research of available data, official reports and other sources of information. A general overview of the current investment climate in Denmark indicates

that the country continues to be an attractive destination for investors. The country is known for its stable economy, high level of innovation and strong legal system, which creates a favorable environment for investment. The article carried out a thorough analysis of not only the main macroeconomic indicators, but also a comparative analysis of investor protection, analyzed the dynamics of the corruption perception index, the level of education among the country's population, and analyzed the innovative environment of Denmark. In addition, the article discusses the types of risk for investing in the Danish economy. Denmark's successful competitiveness is due to a combination of several factors: emphasis on innovation and research, high quality education, flexible labor market, efficient infrastructure, state support for entrepreneurship and a stable political and economic situation. The results of the study provide concrete recommendations for government and business, promoting investment attraction and sustainable economic growth in Denmark. The country has significant potential for further development of its investment climate thanks to numerous advantages, in particular in the fields of green energy and information technology. Denmark is pursuing an energy efficiency policy and phasing out fossil fuels, as well as investing in digital infrastructure. However, there are certain risks, such as political and legislative changes, geopolitical factors, changes in international trade and market competition, which may affect investment activities in the country. Investors need to carefully analyze these risks and take them into account in their risk management strategies.

Keywords: *investment climate, legal system, innovativeness, administrative procedures, business, investments.*

JEL classification: *E20, O51, F21*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У сучасному світі якісне економічне дослідження інвестиційного клімату країни є надзвичайно важливим інструментом для розуміння потенціалу та привабливості інвестиційного середовища. Тому стаття присвячена аналізу стану інвестиційного клімату в Данії, одній з провідних країн Європейського Союзу, з метою виявлення сильних сторін та можливостей для подальшого розвитку. Данія відома своєю стабільною економікою, високим рівнем життя та інноваційним підходом до розвитку. Інвестиційний клімат країни є одним із ключових факторів, що забезпечують її успіхи в сфері економіки та привертанні іноземних інвестицій. Проте, в умовах змінного геополітичного та економічного середовища, необхідно постійно оновлювати та аналізувати інвестиційні можливості країни, зокрема шляхом проведення глибокого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія і практика оцінки інвестиційної привабливості країни відображені в багатьох наукових працях відомих зарубіжних вчених, зокрема Дж. Бейлі, В. Беренс [1], Кеннет Е. Боулдінг [2], Уильям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффрі В. Бэйли [3] та ін. В їх дослідженнях розглянуті питання формування джерел інвестування, інвестиційна діяльність підприємств, а також аналіз інвестиційного клімату країни. В Україні в рішення проблем ефективності інвестицій та інвестиційної привабливості внесли вклад видатні економісти І. Бланк [4], А. Пересада [5]. Однак переважна більшість їх робіт присвячена аналізу окремих аспектів забезпечення активізації інвестиційної діяльності, мінімізації інвестиційних ризиків через використання оцінок інвестиційної привабливості.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Інвестиційний клімат є ключовим фактором для залучення капіталу, стимулювання інновацій та зміцнення конкурентоспроможності. Тому головними завданнями статті є аналіз основних макроекономічних показників, інвестиційних ризиків, дослідження інвестиційної привабливості країни.

Дослідження базується на аналізі доступних даних, офіційних звітів, економічних показників та інших джерел інформації, що дозволяє зробити об'єктивну оцінку стану інвестиційного клімату в Данії. Отримані висновки та рекомендації можуть бути корисними для уряду, бізнесу та інших зацікавлених сторін, які прагнуть залучити інвестиції та сприяти стабільному економічному зростанню в Данії та допомогти сформуванню стратегічних рішень для забезпечення майбутнього успіху країни. Крім того, розглянуті приклади успішних практик та кейсів можуть слугувати взірцем для інших країн.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі стану інвестиційного клімату в Данії та виявленні основних сильних сторін та потенційних обмежень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато незалежних спостерігачів вважають Данію одним із найпривабливіших ділових середовищ у світі та займають високі позиції за показниками політичної, економічної та регуляторної стабільності. Вона є членом Європейського Союзу (ЄС), і датське законодавство та правила відповідають стандартам ЄС практично з усіх питань. Країна підтримує політику фіксованого обмінного курсу, при цьому датська крона тісно прив'язана до євро. Данія є соціальною державою з абсолютно сучасною ринковою економікою, що значною мірою залежить від торгівлі товарами та послугами. Враховуючи, що експорт становить близько 60 відсотків ВВП, економічні умови її основних торговельних партнерів – Сполучених Штатів, Німеччини, Швеції та Сполученого Королівства – мають суттєвий вплив на національні рахунки Данії.

Данія є світовим лідером у галузях «зелених технологій», таких як офшорні вітрові установки та енергоефективність, а також у такому секторі, як судноплавство. Данія є чистим експортером продовольства. Її виробничий сектор залежить від імпорту сировини. У ЄС Данія є одним з найрішучіших прихильників ліберальної торгової політики. Transparency International регулярно оцінює Данію як найменш корумповану країну у світі. Данія має стратегічне розташування, щоб з'єднати континентальну Європу з країнами Північної Європи та Балтії. Транспортна та комунікаційна інфраструктури є ефективними.

Економіка Данії пережила пандемію з одним із найнижчих падінь ВВП у ЄС (рис.1). Економічна активність і зайнятість у Данії перевищили рівень і тенденції до пандемії, але компанії в різних секторах називають нестачу робочої сили ключовою проблемою. У травні 2023 р. Міністерство економіки переглянуло свої прогнози зростання ВВП, прогнозуючи зростання ВВП на 0,6% у 2023 р., уповільнившись з 3,8% річного зростання ВВП у 2022 р. Міністерство прогнозує зростання на 1,4% в 2024 р. Тоді як

інфляція знизилася з 10,1% (у річному вимірі) у жовтні 2022 р. та до 6,7% в березні 2023 р., міністерство прогнозує, що економіка Данії сповільниться через вищі процентні ставки та скорочення приватного споживання. Довіра споживачів і бізнесу також значно знизилася. Невизначеність, спричинена війною Росії в Україні, нестабільністю цін на енергоносії, а також все ще високим рівнем інфляції ще більше затьмарює перспективи. Проте базові макроекономічні умови Данії є задовільними, а інвестиційний клімат – здоровим. Підприємницький клімат, включаючи підприємницьку діяльність під керівництвом жінок, є міцним [6].

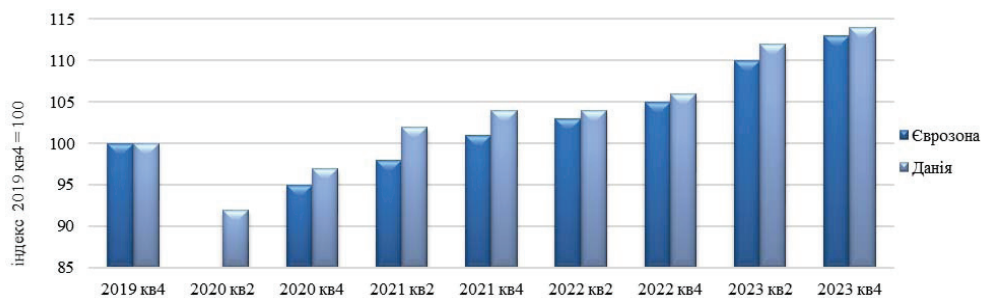

Рис. 1. Динаміка реального ВВП Данії [7]

Будучи маленькою країною з відкритою економікою, Данія сильно залежить від зовнішньої торгівлі та інвестицій. Експорт становить найважливішу складову (60%) ВВП. Прогноз Economist Intelligence Unit (EIU) на 2023 р. визначає Данію як другу за найпривабливішим бізнес-середовищем у світі (2023–2027) після Сінгапуру та перше місце в регіоні [8]. EIU характеризує бізнес-середовище Данії як таке, що відображає відмінну інфраструктуру, дружню політику щодо приватного підприємництва та конкуренції, низький рівень бюрократії та добре розвинений цифровий сектор. Основні проблеми включають низькі темпи зростання продуктивності, високий податковий тягар, потенційні обмеження можливостей ринку праці та перешкоди для конкуренції в окремих секторах послуг, орієнтованих на внутрішні потреби. Однак загалом умови діяльності для компаній сприятливі. Данія займає високі позиції у багатьох категоріях, включаючи політичне та інституційне середовище, макроекономічну стабільність, політику щодо іноземних інвестицій, політику щодо приватних підприємств та інфраструктуру.

Станом на лютий 2023 р. EIU присвоїв Данії рейтинг країни «AA» за рейтингом ризику країни [8]. Данія посіла десяте місце зі 140 у Звіті про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму за 2019 р. і шосте місце за Індексом демократії EIU 2022 [6]. Данія має рейтинг AAA від Standard & Poor's, Moody's і Fitch Group. «Інвестуйте в Данію», агентство Міністерства закордонних справ, що є частиною Датської торгової ради, надає детальну інформацію потенційним інвесторам. У своїй стратегії залучення іноземних інвестицій міністерство виділяє чотири пріоритети: чисті технології, технології, науки про життя та продовольство.

Загальний огляд поточного інвестиційного клімату в Данії вказує на те, що країна продовжує залишатися привабливим місцем для інвесторів. Країна відома своєю стабільною економікою, високим рівнем інноваційності та сильною правовою системою, що створює сприятливе середовище для інвестицій. Данія також має розвинену інфраструктуру та доступ до кваліфікованої робочої сили.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Данії остаточно підтвердили її привабливість для іноземних інвесторів. За останні роки ПІІ зросли (табл. 1), зокрема в таких галузях, як інформаційні технології, фармацевтика та відновлювана енергетика. Це свідчить про довіру іноземних компаній до економічного середовища Данії.

Таблиця 1

Динаміка ПІІ Данії (2003-2023)

Рік	Прямі іноземні інвестиції, млн дол.	Рік	Прямі іноземні інвестиції, млн дол.
2003	100191,4	2014	95766,4
2004	71706,6	2015	91978,9
2005	72402,3	2016	99403,5
2006	89727,3	2017	115887,4
2007	107609,9	2018	117652,7
2008	100638,6	2019	128998,0
2009	102301,7	2020	155044,3
2010	96136,3	2021	142662,1
2011	98121,6	2022	142569,0
2012	97925,0	2023	146193,4
2013	93898,0		

Складено авторами за: [9]

Данія відома своєю високою конкурентоспроможністю, що робить її привабливим місцем для інвестицій. Перш за все, інновації та дослідження відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності Данії. Країна активно інвестує у науково-дослідну роботу та розвиток нових технологій. Наявність розгалуженої системи дослідницьких установ, університетів та інноваційних центрів сприяє появі нових ідей, продуктів та послуг, що допомагають підприємствам бути конкурентоспроможними на світовому ринку.

Другим важливим фактором є висока якість освіти в Данії (рис. 2). Університети країни відомі своїми академічними досягненнями та дослідницькими можливостями. Це стимулює розвиток кваліфікованої робочої сили, яка забезпечує високий рівень знань і навичок. Комбінація інноваційного підходу та високоякісної освіти сприяє технологічному прогресу та забезпечує конкурентні переваги для підприємств.

Гнучкість ринку праці та ефективна інфраструктура є ще одними факторами, які грають важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності країни. Система працевлаштування в країні дозволяє підприємствам швидко адаптуватися до змінних умов, а гнучкість укладання контрактів, доступ до кваліфікованої робочої сили та активна соціально-економічна

політика сприяють підприємництву та стимулюють конкуренцію. Розвинута транспортна система, включаючи дороги, мости, тунелі, залізниці, порти та аеропорти, дозволяє, в свою чергу, ефективно переміщати товари та послуги, що забезпечує підприємствам швидкий доступ до ринків і сприяє розвитку зовнішньої торгівлі.

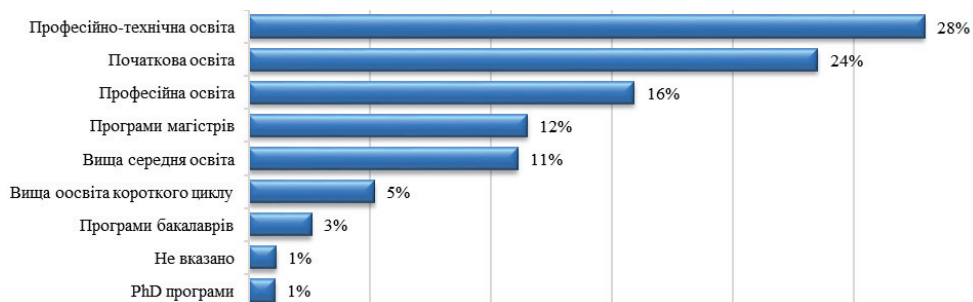

Рис. 2. Рівень освіченості серед населення Данії у 2023 р. [10]

Бізнес-середовище Данії настільки добре розвинене, що Світовий банк поставив Данію на 4-е місце серед 190 країн у своєму останньому рейтингу «Doing Business» (табл. 2), на одну позицію нижче порівняно з попереднім виданням, але все ще є найкращою країною в Європі [11].

Таблиця 2

Порівняння країн для захисту інвесторів

Країна	Данія	Сполучені Штати	Німеччина
Індекс прозорості транзакцій	7.0	7.0	5.0
Індекс відповідальності керівника	5.0	9.0	5.0
Індекс акціонерної влади	8.0	9.0	5.0

Складено авторами за: [11]

Окрім того, Данія відома своєю стабільною політичною та економічною ситуацією. Правова система країни, стабільність економіки та низький рівень корупції (рис. 3) гарантують країні захист прав власності та контрактів, що забезпечує надійність для бізнесу, а також сприяють привабливості Данії для іноземних інвесторів та підприємств.

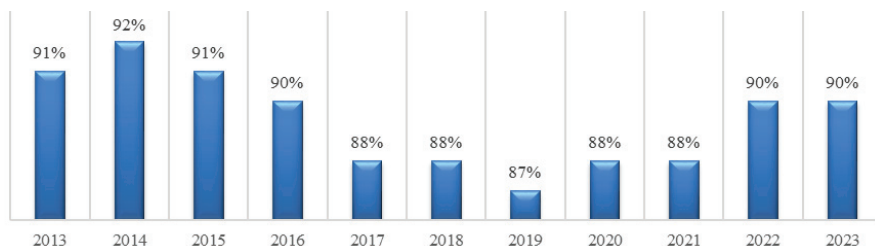

Рис.3. Індекс сприйняття корупції в Данії, % [12]

Спираючись на вищенаведену інформацію, можна стверджувати, що успішна конкурентоспроможність Данії пояснюється комбінацією кількох факторів. Інновації та дослідження, висока якість освіти, гнучкість ринку праці, ефективна інфраструктура, державна підтримка підприємництва та стабільна політична та економічна ситуація є основними складовими успіху. Ці фактори сприяють розвитку інноваційного бізнесу, залученню іноземних інвестицій та створенню робочих місць, що забезпечує країні конкурентні переваги на світовому ринку.

Тенденції в розвитку інвестиційного клімату в Данії можуть відображати зміни в політичних, економічних та соціальних умовах, а також зусилля країни привернути іноземні інвестиції та сприяти розвитку внутрішнього бізнесу (підтримка інновацій та стартапів, розвиток зеленої економіки, впровадження реформ, цифрова трансформація, розвиток інфраструктури).

Розвиток інвестиційного клімату є ключовим чинником для економічного зростання та стабільності Данії, в якому країна постійно займає лідируючі позиції. Таку ситуацію можна пояснити кількома важливими тенденціями.

По-перше, країна активно створює та впроваджує реформи для постійного залучення нових інвестицій та втримання вже наявних. Так, 1 липня 2021 р. набуло чинності законодавство, яке встановлює механізм перевірки іноземних інвестицій для запобігання загрозам національній безпеці та громадському порядку. Механізм передбачає обов'язкове повідомлення щодо інвестицій у таких п'яти секторах: оборона, IT-безпека та обробка секретної інформації, компанії-виробники предмети подвійного використання, критичні технології та критична інфраструктура. Це дозволяє добровільне сповіщення для всіх секторів. Законодавство не поширюється на Гренландію чи Фарерські острови, хоча обидва розглядають потенційне законодавство [6].

У 2020 р. парламент Данії прийняв Закон про клімат Данії, який встановив законодавчу ціль щодо скорочення викидів парникових газів на 70% від рівня 1990 р. до 2030 р. та досягнення чистого нуля до 2050 р. У грудні 2022 р. уряд оголосив про свій намір досягти чистого нуля до 2045 р. і 110-відсоткове скорочення викидів до 2050 р. при збереженні цілі до 2030 р. У 2022 р. парламент прийняв кілька угод щодо збільшення вчетверо сумарних потужностей наземного виробництва вітрової та сонячної електроенергії до 2030 р.; розширення офшорного вітру; розширення централізованого теплопостачання; сприяння незалежності Європи від російського газу шляхом збільшення виробництва біогазу, а також природного газу з Північного моря. Парламент також прийняв вищий і більш уніфікований податок на викиди CO₂, який охоплює більше галузей промисловості, щоб скоротити викиди CO₂ на 3,7 млн т у 2030 р., який буде запроваджено на додаток до Системи торгівлі викидами ЄС [13].

Данія продовжує активно підтримувати розвиток інноваційного середовища та стартап-компаній (табл. 3). Уряд і приватні інвестори надають фінансові та інші ресурси для створення та розвитку нових технологій, особливо в галузях, таких як інформаційні технології, біотехнології, зелена енергетика та медичні технології. Це стимулює залучення іноземних інвестицій у високотехнологічні сектори та сприяє створенню нових робочих місць.

Стартапи компаній у Данії

Назва стартапу	Учасники	Сума
1. Innobooster (спрямований на підтримку інноваційних проектів, націлених на розробку або вдосконалення нового продукту або послуги та підвищення конкурентоспроможності певної компанії)	малі та середні компанії (МСП), а також нові стартап-проекти	від 50 000 до 5 млн датських крон
2. Innoexplorer (фінансує проекти, які потребують експериментальних, ринкових або технічних досліджень)	працівники датських дослідницьких, освітніх або медичних закладів та учасники досліджень наведених галузей	від 500 000 до 1,5 млн датських крон
3. Innofounder (успішні заявники можуть скористатися 12-місячною інкубаційною програмою для підприємців, де вони отримують дохід, розвиваючи свою бізнес-ідею)	особи, що мають вчений ступінь (магістр і вище), а також студенти, якщо вони закінчили навчання до початку програми.	грантове фінансування у вигляді місячної допомоги (27 500 датських крон), а також одноразовий грант у розмірі 100 000 датських крон
4. SMV: Digital (спрямований на сприяння цифровізації та рішенням електронної комерції серед МСП)	будь-яка компанія, яка кваліфікується як МСП	від 25 000 до 250 000 датських крон
5. SMV: Grøn (підтримка компаній та стартапів, які розробляють екологічні продукти, процеси чи послуги)	стартапи, МСП, великі компанії	від 140 000 до 360 000 датських крон

Створено авторами на основі [14]

Заохочення за ефективність доступні як для іноземних, так і для вітчизняних інвесторів. Приклади включають гранти або пільгове фінансування у визначених регіонах розвитку (табл. 3). Іноземні філії, розташовані у Данії, можуть брати участь у фінансованих державою або субсидованих дослідницьких програмах на основі національного режиму. Данія визнана світовим лідером у сфері зеленої та відновлюваної енергії. Уряд надає численні програми підтримки для приватних домогосподарств і компаній для енергоефективного оновлення. Подібним чином існує кілька програм для розвитку та комерціалізації зелених технологій.

Цифрова трансформація є ще однією важливою тенденцією в розвитку інвестиційного клімату в Данії. Уряд активно сприяє розвитку цифрових технологій, штучного інтелекту та інших інноваційних рішень, що, у свою чергу, стимулює інвестиції в цифрові галузі, такі як електронна комерція, фінтех, інформаційна безпека та інші (рис. 4). Такі інвестиції сприяють розвитку цифрової інфраструктури країни та покращують конкурентоспроможність бізнесу в міжнародному масштабі.

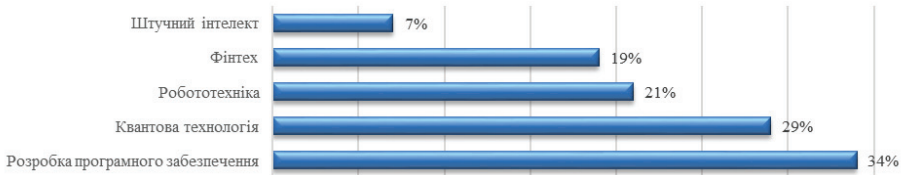

Рис. 4. Інвестування в цифрові технології Данії по галузям, % [15]

Тенденції в розвитку інвестиційного клімату в Данії свідчать про активні заходи для створення сприятливих умов для інвестицій та підприємництва. Впровадження інноваційних реформ, підтримка інноваційних стартапів, перехід до зеленої економіки та розвиток цифрових технологій є ключовими факторами, які привертають іноземні інвестиції та сприяють економічному зростанню країни. Данія продовжує демонструвати своє лідерство у галузі сталого розвитку та інновацій, що робить її привабливим місцем для інвестицій у майбутньому.

Данія має великий потенціал для подальшого розвитку свого інвестиційного клімату. Країна володіє численними перевагами, які приваблюють іноземних інвесторів і створюють сприятливе середовище для розвитку бізнесу. Так, наприклад, з огляду на зростаючу свідомість про проблеми зміни клімату та потребу у зменшенні викидів CO₂, країна має значні перспективи для подальшого розвитку зеленої енергетики. Інвестиції в розширення використання відновлюваних джерел енергії, покращення енергоефективності та розвиток нових технологій у цій галузі привернуть інвесторів.

Данія схвалила надзвичайно амбітний план енергетичної незалежності: до 2050 р. країна має повністю відмовитися від викопного палива та на 100% задовольняти потреби в енергії за рахунок відновлюваних джерел енергії (рис. 5). Досягнення повної енергонезалежності стосується всіх сфер економіки: тепlopостачання, електропостачання та транспорту [16].

Протягом кількох десятиліть Данія проводить політику енергозбереження, заохочуючи населення та бізнес до використання енергоефективних технологій. А сьогодні потреба в тепловій енергії становить лише 25% від споживання 1977 р. З січня 2013 р. в країні заборонено встановлювати газові та рідкопаливні котли в новобудовах, а в 2016 р. розпочалася заміна існуючих дизельних та газових котлів.

Відмова від вугільної енергетики не супроводжуватиметься передчасним виведенням електростанцій з експлуатації, оскільки, згідно з розрахунками, до 2030 р. вугільні електростанції в будь-якому випадку застаріють.

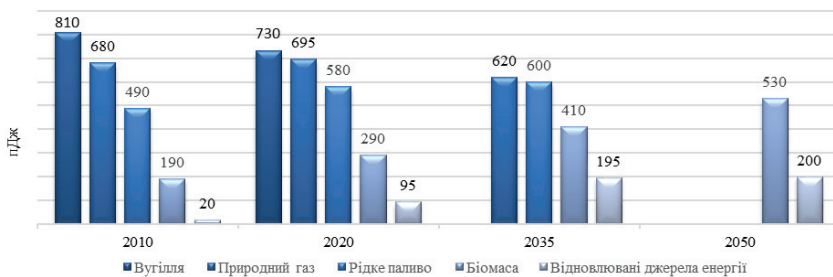

Рис. 5. Використання енергоносіїв Данії [16]

Країна продовжує інвестувати в розвиток своєї цифрової інфраструктури, що створює сприятливі умови для інвестицій в галузі інформаційних технологій та комунікацій. Розширення мережі 5G (Рис. 6), підтримка інноваційних проектів та розвиток сектору штучного інтелекту зроблять Данію привабливою для інвесторів, які шукають можливості розвитку в цих галузях.

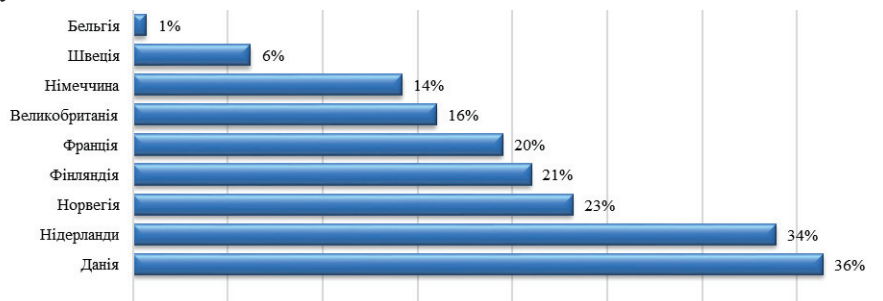

Рис. 6. Доступність 5G в Данії, % [17]

Незважаючи на сприятливі умови для інвестицій, існують деякі ризики та виклики (табл. 4), які відіграють важливу роль у формуванні інвестиційного клімату країни та з якими можуть зіткнутися інвестори, вкладаючи гроші в країну. Успішність інвестиційних проектів залежить від здатності інвесторів аналізувати та управляти цими ризиками.

Таблиця 4

Типи ризику для інвестування у Данії

Тип ризику	Приклад	Наслідки
Політичний	зміни уряду; політична нестабільність	невизначеність, затримки в реалізації проектів, втрати довіри
Економічний	економічна рецесія; зниження зростання ВВП	зменшення попиту на товари та послуги, зниження прибутковості
Фінансовий	валютний ризик; процентні ставки	збитки від змін валютних курсів, збільшення витрат на кредити
Регуляторний	зміни у податковому законодавстві	збільшення податкового тягаря для компаній, зменшення прибутків
Соціальний	конфлікти зі співробітниками; страйки	затримки в виробництві, втрати робочих годин, втрата репутації
Екологічний	забруднення довкілля; екологічні обмеження	погіршення іміджу компаній, штрафи, зменшення продуктивності
Геополітичний	геополітичні конфлікти; міжнародні санкції	збитки від втрат ринків збуту, обмеження доступу до ресурсів

Створено авторами на основі [18]

Політичні та законодавчі зміни є одним з найбільш значущих ризиків, з якими можуть зіткнутися інвестори. Зміни в регуляторному середовищі, податковій політиці або правилах торгівлі можуть створити невизначеність та обмежити рентабельність інвестиційних проектів. Наприклад, введення

нових регуляцій або зміни в податковому законодавстві можуть вплинути на прибутковість інвестицій, змінюючи умови їх залучення.

Геополітичні ризики, в свою чергу, також мають значний вплив на інвестиційний клімат. Нестабільність у політичній сфері, зміни в міжнародних відносинах або торгові конфлікти можуть створити небезпеку для інвестицій та підвищити ризик втрати капіталу. Інвестори повинні бути уважними до таких факторів та враховувати їх в своїх стратегіях ризик-менеджменту.

Також на інвестиційну діяльність Данії можуть мати свій вплив і зміни в міжнародній торгівлі країни. Зміни в торговій політиці та угодах про вільну торгівлю можуть обмежити доступ до ринків та збільшити конкуренцію, особливо в галузях, таких як технології та інновації. Така ситуація, в свою чергу, є великим викликом для інвесторів.

Не менш важливим ризиком, який має значний вплив на інвестиційний клімат Данії є також витрати на життя та працевлаштування в країні. Високі витрати на життя та вартість робочої сили можуть вплинути на рентабельність інвестицій, особливо в галузях з високими витратами на заробітну плату. Інвесторам слід ретельно аналізувати економічні фактори та витрати, пов'язані з працевлаштуванням, перед здійсненням інвестицій.

Висновки. Данія вважається одним із найпривабливіших ділових середовищ у світі з високими показниками політичної, економічної та регуляторної стабільності. Країна має добре розвинену ринкову економіку і залежить від торгівлі товарами та послугами, особливо зі своїми основними торговельними партнерами. Данія є світовим лідером у галузі зелених технологій та судноплавства, і має стратегічне розташування для з'єднання різних регіонів Європи. Країна також відзначається низьким рівнем корупції та ефективною транспортно-комунальною інфраструктурою. Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на економіку Данії, але країна показує ознаки відновлення, хоча проблемою є нестача робочої сили. Прогнози на майбутнє вказують на помірне зростання ВВП, але існує невизначеність через геополітичні та економічні фактори. Однак базові макроекономічні умови і інвестиційний клімат в Данії є задовільними, а підприємницький клімат – міцним.

Данія – маленька країна з відкритою економікою, яка сильно залежить від зовнішньої торгівлі та інвестицій. Країна має друге найпривабливіше бізнес-середовище у світі, відзначається високою конкурентоспроможністю, стабільною економікою, сильною правовою системою та розвинутою інфраструктурою. Прямі іноземні інвестиції в Данії зросли, що свідчить про довіру з боку іноземних компаній. Інновації та дослідження, висока якість освіти, гнучкість ринку праці та ефективна інфраструктура є ключовими факторами, які сприяють конкурентоспроможності Данії та забезпечують її привабливість для інвесторів.

Тенденції в розвитку інвестиційного клімату в Данії відображають зусилля країни привернути іноземні інвестиції та підтримати внутрішній бізнес. Реформи, спрямовані на привабливість інвестицій, включають механізми перевірки іноземних інвестицій, а також підтримку інновацій та стартапів. Крім того, Данія активно працює над розвитком зеленої економіки, цифрової трансформації та розширенням інфраструктури. Ці тенденції сприяють економічному зростанню та стабільності країни, що робить її привабливою для інвесторів.

Країна має значний потенціал для подальшого розвитку свого інвестиційного клімату завдяки численним перевагам, зокрема в сферах зеленої енергетики і інформаційних технологій. Данія веде політику енергоефективності та відмовляється від викопного палива, а також інвестує в цифрову інфраструктуру. Однак, існують і певні ризики, такі як політичні та законодавчі зміни, геополітичні фактори, зміни в міжнародній торгівлі та конкуренція на ринку, які можуть вплинути на інвестиційну діяльність в країні. Інвесторам необхідно уважно аналізувати ці ризики і враховувати їх у своїх стратегіях ризик-менеджменту. Також важливо ретельно вивчати витрати на життя та працевлаштування, що можуть вплинути на рентабельність інвестиційних проєктів.

Список використаних джерел

1. Berens V. The management of prosperity, 1966. URL: <https://www.munzinger.de/search/go/document.jsp?id=00000017717>.
2. Боулдінг Кеннет Е. Стабільний світ, 1978. URL: <https://utpress.utexas.edu/9780292764484>.
3. Уильям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффри В. Бэйли. Інвестиції, 2001. URL: <https://institutions.com/download/books/695-investicii-sharp.html>.
4. Бланк І. А. Інвестиційний менеджмент. Київ: Ельга, Ніка Центр, 2006. 552 с.
5. Пересада А. А. Інвестування: Навч.-метод. посібник. К.: КНЕУ, 2001. 251 с. URL: <https://fingal.com.ua/content/view/200/87/>.
6. Investment Climate Statements: Kingdom of Denmark, 2023. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/kingdom-of-denmark/>.
7. OECD / Denmark: focus on climate policy and labour market inclusion for a strong and sustainable recover. URL: <https://www.oecd.org/economy/denmark-focus-on-climate-policy-and-labour-market-inclusion-for-a-strong-and-sustainable-recovery.htm>.
8. EIU report / Assessing the best countries for doing business. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/business-environment-rankings-2023/>.
9. The World Bank / Data. URL: <https://data.worldbank.org/country/denmark>.
10. Highest education completed among the population in Denmark. URL: <https://www.statista.com/statistics/874956/educational-attainment-of-the-population-in-denmark/>.
11. Ease of Doing Business rankings. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings>.
12. Transparency International / Corruption perceptions index. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/dnk>.
13. Шатоха В. І. Лідерство Європейського Союзу у запобіганні зміні клімату: монографія. Дніпро: Національна металургійна академія України, 2017. С. 40–45
14. Denmark's Top 5 Grant Programs For Startups [2023]. URL: <https://sharpsheets.io/blog/denmark-top-grant-programs-startups/>.
15. Invest in Denmark / The future of tech starts in our digital country. URL: <https://investindk.com/set-up-a-business/tech>.

16. Denmark's Long-term Strategy. URL: https://ec.europa.eu/clima/sites/lts/lts_dk_en.pdf.
17. 5G in Nordics: Sweden Leads on Speeds, Denmark on 5G Availability. URL: <https://www.ookla.com/articles/nordics-sweden-denmark-5g-performance-q3-2022>.
18. Інвестиційний клімат країн в умовах фінансової нестабільності. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42648/2/GEJ_2023v83n4_Yarovenko_T-Investment_climate_of_165-170.pdf.

References

1. Berens, V. (1966). The management of prosperity. URL: <https://www.munzinger.de/search/go/document.jsp?id=00000017717>.
2. Boulding, Kenneth E. (1978). *Stabil'nyy svit*. [A stable world]. URL: <https://utpress.utexas.edu/9780292764484>.
3. William F. Sharp, Gordon J. Alexander, Jeffrey W. Bailey. (2001). *Investytsiyi*. [Investments]. URL: <https://institutions.com/download/books/695-investicii-sharp.html>.
4. Blank, I. A. (2006). *Investytsiynyy menedzhment*. [Investment management]. K: Elga, Nika Center. 552 s.
5. Peresada, A. A. (2001). *Investuvannya: Navch.-metod. posibnyk*. [Investing: Teaching method. manual]. URL: <https://fingal.com.ua/content/view/200/87/>.
6. Investment Climate Statements: Kingdom of Denmark (2023). URL: <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/kingdom-of-denmark/>.
7. OECD / Denmark: focus on climate policy and labour market inclusion for a strong and sustainable recover. URL: <https://www.oecd.org/economy/denmark-focus-on-climate-policy-and-labour-market-inclusion-for-a-strong-and-sustainable-recovery.htm>.
8. EIU report / Assessing the best countries for doing business. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/business-environment-rankings-2023/>.
9. The World Bank / Data. URL: <https://data.worldbank.org/country/denmark>.
10. Highest education completed among the population in Denmark. URL: <https://www.statista.com/statistics/874956/educational-attainment-of-the-population-in-denmark/>.
11. Ease of Doing Business rankings. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings>.
12. Transparency International / Corruption perceptions index. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/dnk>.
13. Shatokha, V. I. (2017). *Liderstvo Yevropeys'koho Soyuzu u zapobihanni zminy klimatu: monohrafiya*. [Leadership of the European Union in preventing climate change: monograph]. Dnipro: National Metallurgical Academy of Ukraine. PP. 40–45
14. Denmark's Top 5 Grant Programs For Startups (2023). URL: <https://sharpshets.io/blog/denmark-top-grant-programs-startups/>.

15. Invest in Denmark / The future of tech starts in our digital country. URL: <https://investindk.com/set-up-a-business/tech>.

16. Denmark's Long-term Strategy. URL: https://ec.europa.eu/clima/sites/its/dk_en.pdf.

17. 5G in Nordics: Sweden Leads on Speeds, Denmark on 5G Availability. URL: <https://www.ookla.com/articles/nordics-sweden-denmark-5g-performance-q3-2022>.

18. *Investytsiynny klimat krayin v umovakh finansovoyi nestabil'nosti*. [Investment climate of countries in conditions of financial instability]. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42648/2/GEJ_2023v83n4_Yarovenko_T-Investment_climate_of_165-170.pdf.

ANALYSIS OF THE INVESTMENT CLIMATE OF DENMARK

Elvina Lymonova, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: dh.ier@duan.edu.ua

Marina V. Filchenkova, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: 235837@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-9>

Keywords: *investment climate, legal system, innovativeness, administrative procedures, business, investments*

JEL classification: *E20, O51, F21*

The investment climate is a key factor for attracting capital, stimulating innovation and strengthening competitiveness. The purpose of the study is to analyze the current state of the investment environment in the country, assess its attractiveness for foreign investors, and reveal the main factors affecting the development of business in Denmark as one of the leading countries of the European Union. The analysis of the investment attractiveness of the country is based on the research of available data, official reports and other sources of information. A general overview of the current investment climate in Denmark indicates that the country continues to be an attractive destination for investors. The country is known for its stable economy, high level of innovation and strong legal system, which creates a favorable environment for investment. The article carried out a thorough analysis of not only the main macroeconomic indicators, but also a comparative analysis of investor protection, analyzed the dynamics of the corruption perception index, the level of education among the country's population, and analyzed the innovative environment of Denmark. In addition, the article discusses the types of risk for investing in the Danish economy. Denmark's successful competitiveness is due to a combination of several factors: emphasis on innovation and research, high quality education, flexible labor market, efficient infrastructure, state support for entrepreneurship and a stable political and economic situation. The results of the study provide concrete recommendations for government and business, promoting investment attraction and sustainable economic growth in Denmark. The country has significant potential for further development of its investment climate thanks to numerous advantages, in particular in the fields of green energy and information technology. Denmark is pursuing an energy efficiency policy and phasing out fossil fuels, as well as investing in digital infrastructure. However, there are certain risks, such as political and legislative changes, geopolitical factors, changes in international trade and market competition, which may affect investment activities in the country. Investors need to carefully analyze these risks and take them into account in their risk management strategies.

Одержано 11.03.2024.